

UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ (UDC) STEIGIMAS IR PLĖTRA: ESAMOS BŪKLĖS IR TENDENCIJŲ ANALIZĖ ATASKAITA

Data	2008
Versija	ORIGINALAS

Vykdytojas	Užsakovas
UAB „Eurointegracijos projektai“	LR Švietimo ir mokslo ministerija
	

Vilnius, 2008

TURINYS

1. ĮVADAS	3
2. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ STEIGIMAS IR PLĖTRA: ESAMOS BŪKLĖS IR TENDENCIJŲ ANALIZĖS TEORINIS PAGRINDIMAS.....	6
2.1. UNIVERSALIAUS DAUGIAFUNKCINIO CENTRO SAMPRATA.....	6
2.2. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ VEIKLOS TENDENCIJOS: NACIONALINĖ IR TARPTAUTINĖ PATIRTIS.....	8
2.3. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ ATSIKIDIMO PRIELAIIDOS	19
2.4. NACIONALINIŲ IR UŽSIENIO ATLIKTO TYRIMŲ REZULTATŲ APIBENDRINIMAS	31
3. IŠVADOS	58

1. ĮVADAS

Visuomenė jau seniai domisi būdais, kuriais galima įgalinti vaikus, jaunus žmones, paruošti pilietiškumui ir išmokyti dalyvauti visuomeniniame gyvenime. Nėra svarbesnės užduoties, kaip informacinės, efektyvios ir atsakingos visuomenės vystymas. Demokratiją palaiko piliečiai, kurie turi tam reikalingas žinias, įgūdžius ir nuostatas. Politinės ir ekonominės permainos Rytų Europoje paskatino aktyvias reformas viešojo sektoriaus srityje. Neišskirtinė tuo požiūriu ir Lietuva – čia radikaliai reformuojamas švietimas, jis pripažįstamas pamatiniu visuomenės raidos veiksniumi, siekiamas plėtoti įvairių sociokultūrinių paslaugų prieinamumas. Reformuoto ugdymo pagrindinis tikslas – savaranki ir kūrybinga, maksimaliai jau mokykloje savo gebėjimus išskleidžianti asmenybė (Lietuvos švietimo koncepcija, 1992). Lietuva – maža valstybė, neturinti gausių gamtos išteklių, tad didžiausias jos turtas, pažangos ir plėtros prielaida, būtinybė ir galimybė yra žmogus. Žmogiškieji ištekliai – pagrindiniai mūsų šalies resursai, todėl optimali jų vadyba ir įgalinimas, valdyti naujas arba transformuoti esamas pakitusį viešąjį interesą atspindinčias erdves – vienas iš modernios valstybės prioritetų.

Lietuva, kaip Europos Sąjungos valstybė, orientuojasi į tris prioritetus: žinių visuomenę, saugią visuomenę ir konkurencingą ekonomiką. Todėl kyla būtinybė per ateinantį dešimtmetį užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią „atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens, visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius“ bei prieinamumą, sukurti lanksčią ir atvirą švietimo struktūrą, sudaryti sąlygas mokytis visą gyvenimą. Švietimas turi padėti Lietuvos valstybei ir visuomenei įsitvirtinti Vakarų kultūros ir ūkio erdvėje; plėtoti demokratinę krašto kultūrą; subrandinti solidarią pilietinę visuomenę; stiprinti nacionalinį saugumą; išsaugoti tautinę tapatybę; sukurti ir išplėtoti žiniomis grindžiamą konkurencingą ūkį; užtikrinti žmonių užimtumą; iš esmės sumažinti socialinę atskirtį ir skurdą (Bigelienė, 2004). Šie prioritetai atitinka ir universalių daugiafunkcinių centrų, transformuojamų iš apleistų mokyklų, kultūros namų, vaikų poilsio stovyklų, apleistų ar nepakankamai panaudojamų rekreacinių erdvių ar kitų viešajam interesui galimų pritaikyti patalpų modelius. Vaikai ir jaunimas – itin svarbi žmogiškųjų išteklių dalis, kurios puoselėjimas dabartyje reiškia investiciją į ateitį. Todėl jie turėtų tapti universalių daugiafunkcinių centrų pagrindine socialine grupe. Tam reikalinga ne tik numatyti tolesnį švietimo sistemos lėšų liberalizavimą bei racionalesnį jų panaudojimą, numatant neformalaus švietimo krepšelio apimtį, bet ir planuoti lėšas visose ministerijose, kurios atstovauja viešąjį interesą, kiekvienos biudžete numatant lėšas, kurias valdo pats žmogus, vaikas, jaunuolis (šeima) ir prireikus jas gali panaudoti savo nuožiūra, pvz.: vaiko atostogoms, meninei saviraiškai, psichologinei, socialinei-pedagoginei pagalbai krizių atveju ar siekiant platesnės socialinės integracinės ar socialinės paramos ar sveikatinimuisi.

Būtina pažymėti, jog daugiafunkcinių centrų idėja atliepia regionų plėtros idėjas, kur vienoje vietoje kompleksiskai vykdomos programos padės užtikrinti socialinę sanglaudą bei socialinį stabilumą. Regionų plėtra siejama su vietos bendruomenių ir tikslinių grupių dalyvavimu apibrėžiant poreikius, formuluojant atitinkamus prioritetus ir dalyvaujant bendrame regiono strategijų valdyme (Baltijos šalių kaimo bendruomenių partnerystės programa Kaimo gerovės plėtrai. Veiksmingos partnerystės grupės, p. 14). Šiuo metu dėl valstybinio finansavimo trūkumo ribojamas tinkamo lygio visuomeninių paslaugų teikimas. Kaimo bendruomenė linkusi savo problemų sprendimą deleguoti kitiems, todėl itin svarbu, sprendžiant socialinę sanglaudos problemas, sustiprinti kaimo bendruomenės ir kaimo aplinkoje veikiančias nevyriausybinės organizacijas, piliečių iniciatyvines grupes. Siekiant socialinės sanglaudos kaimų, mažų gyvenviečių, miestelių aplinkoje turime rasti ir/ar parengti tinkamus lyderius, galinčius užtikrinti įvairių socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrą – jas priartinti prie kaimo žmonių. Universalūs daugiafunkciniai centrai, teikiantys įvairias paslaugas visoms socialinėms grupėms tinkama investicija, siekiant krašto socialinės integracijos.

Tyrimo aktualumo ir mokslinės problemos pagrindimas. Universalių daigafunkcinių centrų samprata plačiau tyrinėta nebuvo, tačiau turi istorinį testinumą Lietuvoje bei sėkmingai veikiančių pavyzdžių visose pasaulio valstybėse.

Tokių centrų atsiradimo būtinybę pagrindžia liberalėjanti visuomenė, vis plačiau pasireiškianti viešojo ir privačių sektorių partnerystė bei tradicinių institucijų, tokių kaip: ikimokyklinio ugdymo įstaigų, mokyklų, bibliotekų, kultūros centrų, policijos komisariatų, poliklinikų, ligoninių, rekreacinių erdvių ir kitų viešajam sektoriui priklausančių institucijų kaita bei besiplečiančios jose sociokultūrinės funkcijos. Švietimo ir mokslo ministerijos iniciatyva jau nuo 1995 m., Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuo 2006 m. Lietuvoje atsirado nacionalinių projektų rėmimo tradicija.

Pastaruoju metu biudžetinių ir nevyriausybinų organizacijų projektus kasmet remia Socialinės apsaugos ir darbo, Aplinkos, Krašto apsaugos, Kultūros, Vidaus reikalų ministerijos. Geriausiai pasiteisinę projektai paskatino naujų institucijų atsiradimą, veikiančiųjų plėtrą ir išugdė naujas profesionalų, dirbančių viešajame sektoriuje kompetencijas. Prasidėjo naujas deinstitutionalizacijos procesas, susijęs su bendruomenių ir visuomenės raida. Ugdymo institucijose įsteigti socialinių pedagogų etatai, seniūnijose atsirado nauji socialinių su vaikais dirbančių darbuotojų etatai, susikūrė dienos centrų, globojamų Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, tinklas, kai kurie policijos komisariatai inicijavo keletą vaikų klubų, dirbančių prevencijos srityje.

Deja, įgyvendinti universaliųjų daigafunkcinių centrų modelį, atitinkantį vietinės bendruomenės poreikį bei pozityviosios socializacijos modelį, visoje Lietuvoje ar bent vienoje savivaldybėje nepavyko. Pritrūko lėšų ir/ar aiškesnės vizijos, tačiau pasisekė pavieniams entuziastams, sugebėjusiems pritaikyti komandinio darbo bei partnerystės įgūdžius. Universalūs daigafunkciniai centrai arba tradicinės viešąjį poreikį atstovaujančios institucijos, daugumai ministerijų ir savivaldybėms pradėjus finansuoti šiai veiklai skirtas programas, buvo priverstos gilintis į viešąjį interesą, jam atstovauti ir perimti daugiau funkcijų, nei joms buvo deleguota anksčiau. Šie centrai atspindi pozityviosios socializacijos sampratą, kuria išreiškiamas vienas iš socializacijos aspektų, atspindintis bendruomenės arba atskirų jos grupių poreikius ir iš dalies viešąją politiką. Sėkminga (pozityviaja socializacija) suinteresuotos visos valstybės.

Mokslinėje literatūroje dažniausiai aptariami trys teoriniai socializacijos modeliai. Pirmasis – susijęs su visuomenės kultūros perdavimu kitai, jaunesniajai kartai (kultūrinėje antropologijoje vartojama inkultūracijos „enculturation“ sąvoka). Vėliau perimami kitų kultūrų bruožai (akultūracija). Šiuo požiūriu socializacija yra asmens funkcinis prisitaikymas prie bet kokios socialinės aplinkos, jos vertybių perėmimas. Inicijuojant universalius daigafunkcinius centrus labiausiai jaudina proceso valdymo ir optimizavimo galimybės, t.y. ar atsiras pakankamų žmoniškųjų kompetencijų ypač mažuose regionuose valdyti šį procesą. Antrasis, teorinis socializacijos modelis, daugiau siejamas su valstybinių, visuomeninių institucijų ir privačių asmenų dalyvavimo socializacijos procese analize. Reikia pripažinti šių tendencijų ryškėjimą visame pasaulyje. Trečiasis, dar K.Marx įtvirtintas, socializacijos proceso teorinis modelis - kapitalo ir atsakomybės perdavimas jį kuriantiems kolektyvams. (Jary, Jary, 1951, p. 453).

Šių modelių aptarimas ir analizė leidžia kelti prielaidą, kad pozityvi asmens socioekologinė aplinka, optimizuotas žmoniškųjų išteklių panaudojimas bei struktūruota ir valdoma pozityvioji socializacija žymiai sumažintų neigiamos socializacijos padarinius. Galima teigti, kad būtent šiam tikslui įgyvendinti valstybė ir skatina steigti *universalius daigafunkcinius centrus, kurie plačiau atlieptų visuomenės ir atskirų socialinių grupių interesus.*

Bendrosios investicijos į žmoniškąjį kapitalą apima kapitalo įgijimo ir palaikymo sąnaudas, tarp jų skirtas vaikų ugdymui, priežiūrai, mitybai, aprangai, būstui, medicinos paslaugoms. Žmonių kokybę arba žmogaus kapitalą sparčiausiai didina švietimas. Mokymosi

mokykloje bruožas, pasak Nobelio premijos laureato Teodore W.Schultz, yra „vyno brendimo efektas“ (rūšies gerėjimo efektas), kai kiekvienos naujos kartos vaikas pasiekia vis didesnę išsilavinimą (Schultz, 1998, p. 28). Todėl greta senas ir galias tradicijas viešojo sektoriaus plėtojime ir naujų funkcijų tradicinėse institucijose plėtojime palaikančių valstybių (Skandinavijos šalys, JAV, Vokietija, Anglija, Prancūzija, Kanada ir kt.), kurių mokslininkai, politikai, švietimo darbuotojai ieško pragmatiškų ir veiksmingų modelių vaikų ugdymui bei visų piliečių įgalinimui veiksmingai dalyvauti visuomenės pokyčiuose, atsiranda vis daugiau valstybių, kuriose universalūs daugiafunkciniai centrai tampa veiksmingo viešojo ir privataus sektorių bendradarbiavimo pavyzdžiu bei naujos kokybės, atitinkančio visuomenės lūkesčius pavyzdžiais. Tarp tokių šalių minėtinos Šveicarija, Olandija, Slovėnija, Naujoji Zelandija, Australija, Argentina ir kt. šalys (Grigas, 1998).

2. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ STEIGIMAS IR PLĖTRA: ESAMOS BŪKLĖS IR TENDENCIJŲ ANALIZĖS TEORINIS PAGRINDIMAS

Šioje ataskaitos dalyje pateikiama informacija apie universalaus daugiafunkcinio centro sampratą (analizuojamas ir aprašomas tyrimo objektas), pateikiama universalaus daugiafunkcinio centro istorinė analizė bei atliekamas nacionalinės ir tarptautinės patirties tyrimas.

2.1. UNIVERSALAUS DAUGIAFUNKCINIO CENTRO SAMPRATA

Universalus daugiafunkcinis centras ir sudėtinė sąvoka susidedanti iš sąvokų „universalus“, „daugiafunkcinis“, ir „centras“, kurias išanalizavę atskirai ir indukcijos principu sujungę į visumą bus apibrėžiama Universalus daugiafunkcinio centro (Toliau – UDC) samprata.

Sąvoka „*universalus*“ - dabartiniame lietuvių kalbos žodyne apibrėžiama kaip „visa kam tinkamas, visapusiškas; visuotinis (Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, <http://www.autoinfa.lt/webdic>), tarptautinių žodžių žodyne „visuotinis, visa apimantis, visur esantis; visapusiškas, visašališkas; visam kam tinkantis (prieiga per internetą: <http://www.zodynas.tk/>)“.

Sąvoka „*daugiafunkcinis*“ – sudurtinė sudaryta iš „daug“ ir „funkcijos“, vadinasi šią sąvoką galima suprasti kaip daugiau kaip vieną funkciją.

Sąvoka „*centras*“ dabartiniame lietuvių kalbos žodyne apibrėžiama kaip: 1) vieta, kur kas sutelkta; svarbiausias punktas; 2) valdymo ar vadovavimo organas.

Taigi, universalų daugiafunkcinių centrų galima apibūdinti kaip kelias paslaugas teikiančią visiems tinkančią vietą (įstaigą).

Universalių daugiafunkcinių centrų steigimo ir plėtros Komponente, kuris yra sudėtinė Programos „MTP+“ dalis, universalus daugiafunkcinis centras apibūdinamas kaip – švietimo, kultūros ir socialines paslaugas vaikams bei vietos bendruomenei teikianti įstaiga, kurios veiklos gali būti: ikimokyklinis, priešmokyklinis, papildomas ir kitas neformalus vaikų ugdymas, vaikų priežiūra dieną, neformalus suaugusiųjų švietimas, švietimo pagalba, specialusis ugdymas, nuotolinis mokymas pagal formaliojo ir neformaliojo ugdymo programas ar jų modulius, pramoginė, sociokultūrinė, meninė vaikų ir suaugusiųjų veikla ir pan. Centro atliekamų funkcijų apimtį ir tikslines grupes nustato vietos savivaldos institucijos, įvertinusios vietos bendruomenės poreikius (Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimo ir plėtros Komponentas, Programa „MTP+“, 2007).

G.Kvieskienės nuomone (2007), UDC modelio samprata apima vaikų kryptingą užimtumą, neformaliojo ugdymo ryšį su vaikų bendruoju lavinimu, pozityviąją socializaciją, tinklinį bendradarbiavimą ir socialinę partnerystę organizuojant vaikų laisvalaikį. Sociokultūriniame ir/ar bendruomeniniame, jaunimo ugdyme išskiriami tam tikri etapai – nuo socialinių sąlygų pagerinimo iki vaikų darželių, suaugusiųjų švietimo sistemos sukūrimo, vaikų vasaros poilsio organizavimo, muzikos mokyklų kūrimo, rekreacinių, pramoginių, hedonistinių ar sveikatinimo paslaugų.

Tokiu būdu universalų daugiafunkcinių centrų galima iš dalies formuoti iš jau turinčių Lietuvoje dešimtmetes tradicijas keletą funkcijų teikiančių neformalaus ugdymo,

priešmokyklinio ugdymo institucijų, moderniai veikiančių nevyriausybinių organizacijų ar parapijų, praplečiant kai kurių dar veikiančių mokyklų ar seniūnijų funkcijas.

Nors nei vienoje pasaulio šalyje nerasime išgryninto UDC pavyzdžio, tačiau analizuojami Universalūs daugiafunkciniai centrai labiausiai atitinka bendruomenės centrų idėjas, kuriuose realizuojami bendruomenių socioedukaciniai interesai, teikiama socialinė pagalba ir kurie:

- Remiasi bendruomene, nes mobilizuoja didelę dalį vietinės bendruomenės, teikdamos teisinę ir finansinę paramą;
- Akcentuoja paslaugų visuomeniškumo pobūdį, o ne individo reabilitacijos ar dar geresnės paslaugos;
- Teikia daug visuomeninių paslaugų, apimančių rekreaciją, švietimą ir kultūrą;
- Grupė su kuria dirbama yra visi bendruomenės gyventojai nepriklausomai nuo jų rasės, socialinės padėties, religinių ar politinių įsitikinimų;
- Vadovaujasi ideologija, kad gyventojai patys turi dalyvauti sprendimų priėmimo procese.

Ch.Johnsonas analizuodamas bendruomenės centrų veiklą pažymi, kad bendruomenės centras turi nevyriausybines, nepelno siekiančios organizacijos statusą, kuriame dirba keli profesionalai ir kelio dešimtys savanorių, atliekančių kvalifikuotą darbą. Akcentuotina, kad centro veikla planuojama ištyrus bendruomenės poreikius, orientuota į tame regione gyvenančių žmonių poreikius, bei dažniausiai remiasi savanorišku darbu (Johnsonas, 1998, p. 6-8). UDC kaip ir bendruomenės centrų veiklos principas – visuotinio individų socialinio gyvenimo optimizavimo, gyvenimo įvairovės siekimas.

Todėl universalūs daugiafunkciniai centrai partnerystėje su universitetais, nevyriausybėmis organizacijomis, kitomis vietos gyventojų poreikius atitinkančiomis institucijomis, galėtų būti įrankis tenkinti tiek daugumos, tiek mažumos socialinių grupių poreikius. Toks centras yra atviras visiems gyventojams – nepriklausomai nuo jų rasės, socialinės padėties, religinių ar politinių įsitikinimų. Visus juos vienija tradiciškai susiklostęs priklausymas tai pačiai bendruomenei, kurią sąlygoja gyvenamoji vieta, bendri interesai (Kvieskienė, 2007). Universalūs daugiafunkciniai centrai kaip bendruomenės socialinių ir edukacinių paslaugų teikimo vienetą turi remtis pagrindiniais bendruomenės ugdymo metodais: įgalinimu, kada keičiamasi žiniomis, jos perduodamos vienas kitam; ryšio palaikymu, kuris suprantamas kaip individo ryšio su aplinka nustatymas, turintis prasmės individui; bendravimu veikiant, kada daugiausiai reikšmės teikiama veiklai.

Remiantis mokslinė literatūra galima išskirti penkias UDC kryptis, skatinančias aktyvią bendruomenės socialinę integraciją:

1. *Santykių užmezgimas ir palaikymas*: situacijos analizė ir bendrų žingsnių numatymas (išsiaiškinimas, kas yra gero); informavimas apie galimybes; bendradarbiavimas su šeimomis; šeimos stimuliavimas.
2. *Asmenybės ugdymas*: savo vertės atradimas (kam tu esi gabus ir kokios tavo stipriosios pusės); savęs pažinimas; konfliktų sprendimas; jausmų atpažinimas ir išreiškimas visuomenei priimtinais būdais; valios ugdymas; stipriųjų pusių atradimas, stiprinimas; savivertės kūrimas; atsakomybės ugdymas; socialinių įgūdžių kūrimas (mokėjimas būti grupėje, gebėjimas klausytis ir išgirsti); individualumo ugdymas (individualus darbas).
3. *Užimtumas*: konkretus, tikslingas; švietimas, informavimas; naujos patirtys; kūrybos skatinimas.
4. *Sisteminis darbas su socialine aplinka*: problemų įvairiaplanis nagrinėjimas.
5. *Visuomenės jautrinimas*: informavimas apie problemas; kvietimas priimti atsakomybę už problemos sprendimą (akcijos); požiūrio keitimas.

Išvados. Universalų daugiafunkcinį centrą galima apibūdinti kaip – švietimo, kultūros ir socioekologines paslaugas, orientuotas į tame regione gyvenančių ir atvykstančių arba galinčių atvykti žmonių poreikius, vaikams ir suaugusiems teikiančią instituciją.

UDC veiklos principas – visuotinio individų socialinio gyvenimo optimizavimo, gyvenimo įvairovės siekimas bei aplinkos socioekologinis subalansavimas.

UDC remiamasi moderniais socioedukaciniais/socialinio darbo metodais: **įgalinimu**, kai bendruomenei sudaromos sąlygos tobulėti, nes jai pačiai tai yra naudinga (pokyčiai nešantys nauda), **simbolinė komunikacija**, kai individai siekia keisti socioekologinę erdvę, kad suteiktų jai daugiau darnos ir vertės (Doel, Shardlow, 2005).

2.2. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ VEIKLOS TENDENCIJOS: NACIONALINĖ IR TARPTAUTINĖ PATIRTIS

Asmenybės raidos ir raiškos kokybė bei jos tobulinimas yra ne tik asmeninė, bet ir socialinė, taigi ir pedagoginė (edukacinė) problema. Dar Nepriklausomos Lietuvos laikotarpiu St.Šalkauskis (1991, 1992) rašė apie pilnutinį ir visuomeninį asmenybės ugdymą, pažymėdamas „papildomųjų mokyklų“ svarbą. J.Laužikas (1997) įprasmino švietimo permanentiškumo svarbą brandžios asmenybės ugdymo procese. Reikšmingi J.Vaitkevičiaus (1998, 1995) vaikų laisvalaikio tyrimai bei kitų mokslininkų darbai. Turiningo laisvalaikio svarbą nagrinėja ir šiuolaikiniai mokslininkai: M.Barkauskaitė (2001), B.Bitinas (1997, 2004), Z.Bajoriūnas (1998, 2002), I.Ramaneckienė (1998, 2002) ir kiti. Mažiau yra mokslininkų, nagrinėjančių vaikų užimtumo sistemos raidą ir pokyčius. Neformaliojo ugdymo sistemos raidą ir pokyčius tyrinėjo K.Pečkus (1992, 1994), I.Zaleskienė (1994), G.Kvieskienė (1996, 1994, 2003, 2005).

Tarybiniais metais UDC funkcinių centrų veiklą labiausiai atliepė neformalaus ugdymo centrai, įvardijami *užklasine* ir *užmokykline* veikla (Širiakovienė, 1993, Jovaiša, 1993, Šapokienė, 1990), vaikų vasaros stovyklų, kultūros centrų, liaudies universitetų bei klubinė veikla (Kvieskienė 1991, 1997). Nuo 1991 iki 2003 metų Lietuvoje išsiplėtė nevyriausybinių organizacijų veikla, kuri užpildė trūkstamas bendruomenei paslaugų nišas, todėl jų patirtis steigiant UDC yra itin svarbi.

Pastaraisiais metais Lietuvoje įgauna vis didesnę visuomenės palaikymą priešmokyklinis ugdymas, todėl šiandien, norint patenkinti išaugusį jo poreikį, nepakanka tik priešmokyklinių grupių, kurių veikla organizuojama pagal Bendrojo lavinimo mokyklų bendruosius ugdymo planus, bet būtina ieškoti ir naujų priešmokyklinio ugdymo organizavimo būdų. Kai kurios savivaldybės, atsižvelgdamos į bendruomenės poreikius, jau ir šiandien ieško įvairesnių priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių. Tai šio amžiaus vaikams skirtos vasaros stovyklos, savaitgalio grupės, konsultavimo centrai ir kt. Tačiau kartais jos pasigenda aiškesnių nuorodų, kokie organizavimo modeliai taikytini, kaip jais užtikrinti priešmokyklinio ugdymo kokybę ir padėti vaikams sėkmingai subręsti mokyklai, todėl dar Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. spalio 29 d. Nr. ISAK-1478 buvo patvirtintas Priešmokyklinio ugdymo organizavimo modelių aprašas, kuris įteisina priešmokyklinio ugdymo modelių įvairovę ir ją skatina. Papildomas ugdymas suprantamas kaip „permanentinis, skirtas vaiko socializacijai, kūrybiškumui bei įvairiapusių gebėjimų, laisvalaikio kultūros plėtotei, rekreacijai“ (Švietimo ir mokslo ministerijos Kolegijos 1996 m. balandžio 25 d. nutarimas Nr. 33). Papildomojo ugdymo koncepcijos projektas praplėtė šią sąvoką: „*sudėtinė švietimo sistemos dalis, skirta įvairaus amžiaus žmonių įgimtosioms galioms, įvairiems gebėjimams bei polinkiams atskleisti, saviraiškos poreikiams, kūrybiškumui plėtoti, kūrybinėms vertybėms puoselėti, turiningam*

laisvalaikiui, socializacijai ir nusikalstamumo prevencijai įgyvendinti skirtingose ugdymo institucijose“ (Švietimo ir mokslo ministerijos kanceliarijos dokumentas, Informacinis leidinys, 2000, Nr.4 (99). Neformalusis ugdymas – savanoriškai pasirenkama ugdymo ir laisvalaikio kultūros dalis, kuria siekiama įprasminti asmens unikalumą, laisvalaikio praleidimo formas, laisvam laikui suteikiant kokybiškus parametrus glaudžiai siejasi praktinėje plotmėje su sociokultūrine, iš dalies ir multikultūrine veikla ir šių veiklų daugiafunkciškumu.

Europos Bendrijos biudžete dar 1976 metais numatoma lėšų multikultūrinio švietimo plėtrai ir pradedama vykdyti daug projektų, kurie daugiausia orientavosi į lokalines imigrantų integracijos problemas. Tai buvo savotiškai trečias kelias tarp “lydomojo katilo” (siekis niveliuoti mažumas) ir segregacijos, uždarančios mažumas izoliuotoje erdvėje, pavyzdžiui, etniškai homogeniškose mokyklose. Šiandien edukacinės iniciatyvos, besiremiančios kultūrinio pliuralizmo principais, plačiai taikomos ir palaikomos tiek pavienių Europos šalių vyriausybių, tiek ir ES (pvz., Comenius programa). Beje, Rytų Europos šalyse, pavyzdžiui, Bulgarijoje, Vengrijoje, Slovakijoje susidomėjimas sociokultūrinio ugdymo teorija ir praktika pastebimai auga. Stiprėja požiūris, kad sociokultūrinio švietimo sritis - multikultūrinis švietimas turi būti orientuotas ne tik į mažumų integraciją, bet ir į multikultūrinės erdvės Europoje konstravimą. Europos integracija - tai ne tik laisva prekių ir darbo rinka, bet taip pat ir kultūrinis projektas. Pavyzdžiui, tautinės mažumos, būdamos tam tikro tautinio mentaliteto atstovės vienoje valstybėje, gretimoje dažnai esti vyraujanti gyventojų dauguma. Pavyzdys gali būti projektas Interkultūrinio švietimo resursų europinių duomenų bazės sukūrimas, kurį dar 1994 metais, finansiškai remiant Europos komisijai, įgyvendino mokslinės institucijos iš įvairių Europos šalių (Vokietijos, Prancūzijos, Belgijos, Olandijos ir kt.). Akcentuota, kad sociokultūrinė komunikacija padeda suprasti tiek artimiausią aplinką, tiek visą aplinkinį pasaulį, kuris neretai dėl įvairių priežasčių yra keistas ir bauginantis. Tyrimai byloja, kad priešiškus, neigiami stereotipai yra mažesni tų grupių atžvilgiu, kurios pažįstamos geriau. Posovietiniu laikotarpiu Lietuvoje išryškėjo skausmingos socialinės stratifikacijos (skaidymosi) pasekmės, kai kurios socialinės grupės (pavyzdžiui, dalis pagyvenusių žmonių, socialiai pažeistų šeimų vaikai, kaimo jaunimas, čigonai, ir kt.) atsidūrė vadinamojoje socialinės atskirties būsenoje, t.y. už visuomenės ribų ir socioekonominiu ir psichologiniu požiūriu (Tamošiūnas, 1998).

Visuose Europos kraštuose esama unikalios sociokultūrinio ugdymo patirties pavyzdžių ir sėkmingų sociokultūrinių eksperimentų. Rumunijoje, Bulgarijoje tai: jaunimo darbas su jaunų romų (čigonų) grupėmis, Norvegijos patirtis mokant ir integruojant imigrantų vaikus (Kvieskienė, 2007).

Mokslinėje literatūroje aptikta užsienio šalių pavyzdžių, kai steigiamos panašios į UDC įstaigos tampa stipria visuomenės sąmoningumo, pilietiškumo ugdymo ir švietimo grandimi (pvz., JAV, Didžioji Britanija, Kanada ir kitos šalys) ir tenkina vietos gyventojų poreikius sprendžiant švietimo problemas. Vykstant demokratiniais procesams visuomenėje vis didesnę reikšmę įgyja vietos savivalda.

Galima teigti, kad nuo savivaldos lygio teritorinėje bendruomenėje priklauso socialinių problemų sprendimo sėkmingumas. Savivaldos lygį ir žmonių poziciją lemia toje teritorijoje esančios socialinės, kultūrinės ir edukacinės įstaigos). Kiekvienos vietos savivaldos paskirtis – kurti, tobulinti ir pertvarkyti socialinę, kultūrinę ir ekonominę valdomos teritorijos sandarą, derinant vietos bendruomenės ir valstybės interesus (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 25-26). Siekiant spręsti įvairias bendruomenės problemas Vakarų Europoje nuo devyniolikto mažiaus pabaigos pradeda kurtis įvairūs bendruomenės centrai, kuriais siekiama suartinti įvairių socialinių grupių narius. Bendruomenės namuose buvo pradėta įvairaus pobūdžio socioedukacinė veikla: nemokamos teisininkų konsultacijos, vaikų aikštelių steigimas, laisvalaikio užimtumas, suaugusių žmonių švietimas. Įvairūs istoriniai laikotarpiai sąlygojo šių centrų veiklos turinio kaitą.

Pirmoji bendruomenė atsirado 1884 metais Londone – kur buvo įkurta universitetinė bendruomenė „Toynbee Hall“. Idėja, kad šioje bendruomenėje privilegijuoti studentai gyventų greta vietinių gyventojų ir visi drauge siektų gerinti savo gyvenimo sąlygas. Pirmaisiais šios bendruomenės egzistavimo metais buvo organizuojami mokymo kursai suaugusiems, universiteto paskaitos, vaikų atostogos gamtoje, meno parodos, paruošiamieji kursai mokytojams bei socialiniams darbuotojams. Ši veikla buvo paremta idėja, jog tiesiogiai bendraudami universiteto žmonės galės susipažinti su darbininkų problemomis ir jiems padės mokydami, atlikdami tiriamąjį darbą bei teikdami socialines paslaugas ir draugišką paramą (Johnsonas, 1998 p. 14). Bendruomenės idėją galima apibūdinti trimis pagrindiniais teiginiais:

1. „Kiekvienas asmuo turi teisę tobulėti ir naudotis visu tuo kas geriausia“;
2. Efektyvūs pokyčiai evoliucionuoja;
3. Tvirta bendruomenė ir pozityvios socialinės reformos priklauso nuo tiesioginio tarpusavio bendravimo nepaisant socialinio ir ekonominio susiskirstymo.

Per kitus du dešimtmečius Londone atsirado per dvidešimt panašių centrų.

Jungtinėje Karalystėje, vėliau ir kitose šalyse: Nyderlanduose ir Skandinavijos kraštuose bendruomenės namai nuo pat jų egzistavimo pradžios buvo susiję su suaugusiųjų švietimu ir kai kurie vėliau tapo švietimo namais.

JAV viena iš didžiausių to meto problemų – masinė imigracija, todėl dauguma pirmųjų bendruomenės centrų čia buvo skirti padėti pabėgėliams. JAV daugiau nei kitose šalyse moterys užsiėmė socialine veikla ir ėmė propaguoti naujo tipo t.y. „gyvenamus“ bendruomenės namus. Juose vargšai ar jokio išsilavinimo žmonės neturintys galėjo gauti pigią ar nemokamą nakvynę bei maistą. Aukštesnę padėtį užimantys savanoriai stengėsi juos integruoti į visuomenę. 1918 m. 107 JAV miestuose veikė bendruomeniniai centrai, šis skaičius ūgtelėjo iki 240 miestų 1924 m. 1930 m. apytiksliai 500 tokių centrų vienijo daugiau kaip keturis milijonus nuolat šias įstaigas lankančių asmenų.

Netrukus bendruomenės namus imtasi steigti ir Europos miestuose bei kaimo vietovėse.

Prancūzijoje pirmaisiais „socialinių centrų“ pavyzdžiais tapo socialiniai namai, kaip kad „Šeimų sąjunga“, kurios užuomazgų reikia ieškoti ponios de Pressence darbe su komunarų žmonėmis 19 a. aštuntame dešimtmetyje. Veikla buvo pradėta nuo vaikų priežiūros ir vėliau buvo įtraukti visi Paryžiaus vienuolikto kvartalo gyventojai.

Suomijoje 1890 m. Helsinkyje buvo įkurti Darbininkų namai, kurie po septyniolikos metų buvo uždaryti, tačiau bendruomeninis judėjimas Suomijoje itin aktyvus prasidėjo tik 1918 m. kada pastorius S.S.Sirenus Helsinkyje įkūrė Evangeliskąją pramoninių sričių bendriją ir Kaliolos bendruomenės namus. Suomių judėjimas ir toliau liko švietėjiško ir religinio pobūdžio.

1892 m. Olandijoje Toursas Amsterdame įkuria „Mūsų namus“.

Japonijoje pirmieji bendruomenės namai įkuriami pagal Jungtinės Karalystės pavyzdį Tokijo centre Sen Katajama ir pavadinami - Kingslio sale.

Vokietijoje 1901 m. profesorius W.Classenas įsteigia „Hamburgo liaudies namus“.

Austrijoje moterys 1901 m. įkuria Vienos bendruomenės namus.

Vengrijoje, Budapešte 1911 m. buvo įkurti bendruomenės namai kaime. Ypač po pirmojo pasaulinio karo centrų veikla išsiplėtė jie pradėjo jungtis į federacijas, asociacija ir pan.

Tačiau trečiajame dešimtmetyje bendruomenės namus aplietė gili ekonominė krizė. Todėl ypač ima formotis grupinio socialinio darbo metodas. Bendruomenės centruose buvo įgyvendinamos įvairios gerovės programos. Pokario laiku taip pat bendruomenių veikla mažai kito. Po antrojo pasaulinio karo bendruomenių veikla daugiausiai buvo nukreipta į socialinio

planavimo tobulinimą, nepilnamečių nusikalstamumo problemų sprendimą, būsto problemų sprendimą.

Penktajame dešimtmetyje bendruomenės namai pradeda daugiau krypti į kultūrinę, meninę bei rekreacinę veiklą savo bendruomenės ribose. Septintajame dešimtmetyje Suomijoje, Švedijoje, Didžiojoje Britanijoje prasidėjo judėjimas už imigrantų lygių teisių užtikrinimą. Septintajame – aštuntajame dešimtmetyje bendruomenės nariai susitelkia nedarbo problemoms spręsti.

Suaugusių švietimo bendruomenėje požiūriu galima išskirti Suomiją, kuri turi labai galias tradicijas siekiančias devyniolikta amžių. Liaudies mokyklų idėja iš Danijos persikėlė į Suomiją (Jucevičienė, 1997). Čia šalia pagrindinio išsilavinimo bendruomenės nariai galėjo įsigyti specialybės įgūdžių, dalyvauti įvairioje sporto veikloje. Ši mokykla išsivystė į suaugusiųjų mokymo centrus, kuriuose galima lankyti kursus pagal įvairias mokymo programas.

Veikianti tarptautinė IFS – Tarptautinė gyvenviečių ir kaimynystės centrų federacija 1996 m. numatė savo veikloje šiuos pagrindinius uždavinius:

- darbas bendruomenės centruose su kiekvienu besikreipiančiu pagalba;
- žmonių tarpusavio supratimo ir tolerancijos ugdymas;
- jaunų žmonių įalinimas, ugdant jų asmeninius įgūdžius;
- darbas susijęs su įvairių žmonių socialinių, kultūrinių ir edukacinių poreikių tenkinimu;
- darbas bendruomenėje pagrįstas tarptautiniais ryšiais, nes problemos negali būti sprendžiamos izoliuotai, kadangi jas įtakoja išoriniai veiksniai. Toliau bus pateikiamos kelių užsienio šalių patirtys, labiausiai atliepiančios UDC idėjas.

Belgijos patirtis. Belgijos bendruomenės centrai tai neformalaus švietimo posistemės nevyriausybinių edukacinių įstaigos, tarnaujančios įvairaus amžiaus žmonių socializacijai. Pagrindiniai Belgijos visuomenės socialinės pagalbos centrų bruožai (bendruomenės centrai taip vadinami Belgijoje):

- Bendruomenės pobūdis – tai pareiga padėti žmogui, gyvenančiam bendruomenėje;
- Socialinės pagalbos terapinis pobūdis – ir šeimų kurioms teikiama pagalba, individualus pasirinkimas;
- Vieningo administracinio padalinio, kuris vienu metu apima socialinę pagalbą ir gydymo tarnybas, sukūrimas (Gydymo tarnybų statybos 60 proc. subsidijuojamos iš Belgijos sveikatos ministerijos).

Materialieji ištekliai:

- Miestų ir komunų skiriamos dotacijos, kurių dydis priklauso nuo jų politikos;
- Valstybės biudžetas, kuris finansuoja minimalias pajamas gaunančių piliečių paramą (penkiasdešimt proc.) (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 61-62).

Austrijos Vienos bendruomenės sociokultūrinė veikla. Vienos miesto kaimynystės centrų darbuotojai vadovaujami principu – orientuotis į atitinkamo miesto ar bendruomenės gyventojų poreikius. Nuo miesto/rajono kaimo geografinės ekonominės, kultūrinės padėties priklauso ir pagrindinės jų veiklos sritys (Leliūgienė, Baršauskienė, p. 108-110). Šie centrai buvo pirma bendruomeninė institucija, kurioje buvo lavinamos mišraus amžiaus vaikų grupės.

Centrai: kontaktiniai juridiniai partneriai visiems žmonėms; remia pagalbos ieškančiuosius; apjungia socialinę pasiūlą ir paklausą; yra vietinės nuomonės formavimo centrai.

Tenkinant žmonių augančius poreikius šie centrai 1991 m. buvo papildyti integracijos koncepcija ir nuo 1992 m. laikomi „Integruotu kaimynystės centru“. Tai centrinė socialinių

paslaugų ir kaimyninės pagalbos vieta. IKC siūlo psichosocialines ir socialines medicinines bei integracinio pobūdžio paslaugas (kaimyninė pagalba, socialinės paslaugos į namus, šeimos rėmimo priemonė). Šiuose centruose didelį vaidmenį vaidina savanorių veikla ir pagalba. Iš pradžių jie išsilaikė iš labdarinių lėšų ir labdaros fondų paramos – dabar didele dalimi finansuojami savivaldybių. Siūlomos paslaugos pateiktos 2.2.1 lentelėje.

2.2.1. lentelė. Integruotų kaimynystės centrų teikiamos paslaugos

Savanoriška veikla	Pagrindinė veikla	Socialinės konsultacijos
		Individualūs pokalbiai
		Informacijos teikimas, globa
		Kaimyninės pagalbos teikimas
		Kontaktinė vieta
		Ligonų priežiūra namuose pagalba namų ūkyje
		Buto valymo paslaugos
		Tarpininkavimas teikiant maistą į namus
		Tarpininkavimas atliekant skalbimo paslaugas
		Gydymo priemonių nuoma
	Papildoma veikla	Ambulatorinė pagalba vaikams ir šeimoms
		Kursai nėščioms moterims
		Pranešimai
		Neformalus vaikų ugdymas
		Savipagalbos grupės
		Pilietinio sąmoningumo ugdymas per akcijas
Kita veikla	Nukreipimai	Į kitas paslaugas siūlančias institucijas
		Į sociomedicininės įstaigas
		Į sociopedagogines įstaigas
		Į stacionarias institucijas
		Į socialinės pagalbos įstaigas
		Pas valdininkus, gydytojus ir pan.
		Į savipagalbos grupes
	Bendra veikla	Savipagalbos grupės
		Darbo grupės
		Prevenčinės programos
		Akcijos, projektai
		Paramos konsultacinėms tarnyboms
		Renginiai

Šaltinis: Leliūgienė, Baršauskienė, 2001

Šios įstaigos ypač naudingos praktikantams, absolventams – jos palengvina pagalbos ieškančiojo kelią.

Tikslinės grupės: seni asmenys; neįgalūs; ligoniai; vieniši asmenys; šeimos; vaikai ir jaunimas; migrantai; bėgliai. Jose dirba praktikantai, savanoriai, atliekantys civilinę tarnybą.

Švedijos, Suomijos ir Didžiosios Britanijos bendruomenių centrų veikla apima: darbą su neįgaliaisiais; darbą su suaugusiais; darbą su narkomanais; darbą su vaikais patyrusiais smurtą; darbą su moterimis, patyrusiomis smurtą ar netekusiomis darbo; darbą su išėjusiais kalinais; darbą su pagyvenusiais; darbą su delinkventiško elgesio paaugliais.

Prancūzijoje bendruomenės centras – tai vieta, kurioje susirenka įvairaus amžiaus, skirtingo išsilavinimo, įvairios visuomenės padėties asmenys, kurie nori suvienyti savo patirtį, šviestis. Centrų teikiamos funkcijos:

- vaikų priežiūros programos;

- jaunimo problemų tyrimo, politinių ir specialių projektų rengimas;
- suaugusių švietimas;
- kitos edukacinės programos;
- socialinių – ekonominių projektų kūrimas.

Bendruomenės gyvenime šie centrai užsiima kultūrine animacija: poilsio organizavimas, vaikų atostogų programos, švenčių rengimas, sportinė veikla ir kt. Socialinio darbo srityje didžiausias dėmesys yra skiriamas individų įgalinimui ir socialinei bei šeimos ekonomikai. Bendruomenės centruose teikiama specializuota pagalba įvairių amžiaus tarpsnių ir grupių žmonėms: ikimokyklinio, mokyklinio amžiaus vaikams, jaunimui, šeimoms, imigrantams. Ikimokyklinio amžiaus vaikams: trumpalaikė ar nuolatinė priežiūra, mokyklinio amžiaus vaikams – pagalba rengiant namų darbus, jaunimui – poilsio organizavimas. Kiekviename centre vidutiniškai dirba dešimt - dvylika etatinių darbuotojų. Šie centrai yra vadinami skirtingai – sociokultūriniai, socialiniai – edukaciniai, socialiniai centrai. Tai priklauso ir nuo bendruomenės istorinių tradicijų. Prancūzijoje nėra tokio regiono, kuriame neveiktų toks centras. Kaimuose veikiantys centrai gauna regioninės valdžios paramą. Daugiau nei septyniasdešimt procentų centrų yra valdomi kelių organizacijų bendru sutarimu: savivaldybės, privatūs asmenys, socialinės organizacijos.

Finansavimas galimas dviejų būdų: visapusiškas arba veiklos ir paslaugų finansavimas (atskirų programų finansavimas).

Vokietijoje veikia kaimynystės centrai, kurių:

- veikla nukreipta į saugią kaimynystę, t.y.: visas gyventojų grupes bei sluoksnius (galima tenkinti savo interesus);
- įvairūs sluoksniai turi susipažinti su vienas kitu ir išmokyti vienas kitą gerbti;
- kaimynystės centras padrąsina atskleisti savo kūrybinius sugebėjimus;
- skatina žmonių savipagalbą;
- jungia socialinį ir kultūrinį darbą.

Vengrijoje ypač aktyviai visoje bendruomenės veikloje dalyvauja Csapokerto bendruomenės namai, kurie I.Leliūgienės įvardijami kaip daugiafunkcinė socialinė kultūrinė institucija. Tai socialinių tarnybų centras, bendruomenės ugdymo, žmogiškosios paramos ir informacijos bazė. Šios organizacijos veikla apima keletą sričių:

- kursus lankytojams - teikiamos įvairios žinios, plečiamas dalyvių akiratis;
- bendruomenės namuose veikia organizacijos: kultūros, studentų, sporto, pagyvenusių žmonių grupės;
- teikiama pagalba vaikams;
- teikiamos švietimo ir profesinio orientavimo paslaugos.

Šveicarijoje visos paslaugos orientuotos į žmonių poreikius, tačiau reikia pažymėti, kad didžiuosiuose miestuose ir didelėse bendruomenėse yra įsikūrę daugiafunkciniai socialinės pagalbos centrai, kurie teikia konsultacijas įvairiais gyvenimo klausimais: dėl auklėjimo problemų, krizių, prevencijos, finansinių, paauglių problemų ir pan.). Šveicarijoje daug privačių konsultacinių centrų, kurie susitelkę kantonų centruose. Didelės organizacijos, pramoninės organizacijos turi savo konsultacinius centrus.

Religinės organizacijos turi savo socialinius darbuotojus kurie diferencijuotai dirba su jaunimu, pagyvenusiais, vienišais asmenimis. Kai kurios cerkvės turi savo konsultacinius centrus moterims, vaikams, imigrantams, pabėgėliams ir pan. Ypač socialinė pagalba išplėta neįgaliems asmenims. Jiems kiekviename kantone veikia tarnybos, kurios rūpinasi jų būsto paieškomis, darbu ir pan. Visuose didžiuosiuose miestuose yra atdaryti moterų namai, skirti

moterims patiriančiomis prievartą namuose. Kai kuriuose iš šių centrų teikiama kompleksinė pagalba visai šeimai. Taip pat įvairiuose jaunimo centruose vaikai užimami jiems įdomia veikla.

Šveicarijoje yra didelis pagalbos vaikams centras su savo filialais visuose kantonuose, kuriuose teikiama pagalba priklausomiems vaikams, rūpinamasi vaikų poilsu stovyklose ir t.t. (Теория и практика социальной работы, 1993, p. 216-217).

Danijos patirtis ypač svarbi analizuojant vaikų, jaunimo neformalų užimtumą bei suaugusiųjų šveitimo sistemą. Valstybinės jaunimo politikos įgyvendinimu, vaikų ir jaunimo socializacija, užimtumu, prevencija, laisvalaikio kultūra Danijoje rūpinasi įvairios institucijos. 6-10 metų moksleivių papildomas ugdymas vykdomas „mokyklų laisvalaikio susitarimuose“ arba „Laisvo laiko grupėse“ prie kiekvienos pradinės mokyklos. Šias grupes gali lankyti tik tos pačios mokyklos moksleiviai. Visa šių centrų veikla yra orientuota tik į vaikų poreikius, nevyksta jokia privaloma veikla. Ugdymas šiuose centruose iš dalies yra mokamas, 1/3 vaiko išlaikymo apmoka tėvai; 2/3 – savivaldybė. Tokiuose centruose dirba socialiniai pedagogai, jau turintys išsilavinimą ar studijuojantys; veikla planuojama mėnesiui. Laisvalaikio centro patalpos yra suskirstytos pagal vaikų amžių. Pagal matytą pavyzdį šį centrą lanko apie 100 vaikų; dirba 9 darbuotojai. Centras dirba kasdien nuo 6.15 iki 17.00 val., išskyrus savaitgalius. 4-10 klasių moksleiviams siūlomi laisvalaikio organizavimo centrai (FRISTED), juos lanko kelių mokyklų vaikai. Toks centras yra pilnai finansuojamas savivaldybės, nariai moka tik už brangias medžiagas. Dalis klubo patalpų priklauso tik centrui, kitomis, naudojasi visos asociacijos. Lankymas yra laisvas. centro veikla planuojama pusei metų, veiklos planą aprobuoja savivaldybė. Klube organizuojama įvairi veikla: veikia diskotekų kambarys, namų darbų ruošimo kambarys, tylusis kambarys, dirbtuvės, muzikos studija, sporto salė. organizuojami vakarai visoms šeimoms. Klubas veikia nuo 11.45 iki 16.45 val., penktadienį iki 16.00 val. atostogų metu nuo 10.45 val.

14-18 metų jaunimo ugdymu ir laisvalaikiu rūpinasi municipalinės jaunimo mokyklos. Pagrindinį kontingentą sudaro 16-17 metų jaunuoliai. Tokios mokyklos Danijoje atsirado prieš penkiasdešimt metų ir iki šiol yra prasminga alternatyva vyresnėms bendrojo lavinimo mokyklų klasėms. Pagrindinis šių mokyklų principas – siūlyti jaunimui kuo įvairesnių užsiėmimų, atskleisti jaunam žmogui tikslą, padėti suprasti save, parengti jį gyvenimui. Jaunimo mokykla yra tarsi tiltas tarp bendrojo lavinimo mokyklos, profesinio pasirengimo ir darbinės veiklos. Kai kurie dalykai šioje mokykloje yra tokie pat kaip ir pradinėje bei žemesnėje vidurinėje mokykloje, tačiau taikoma speciali mokymo metodika. Ypatingai daug praktinės veiklos dalykų. Apie 60 proc. danų jaunimo nuo 14 iki 18 metų kasmet lanko municipalines jaunimo mokyklas. Jaunimo mokyklose mokytojų realūs sugebėjimai yra svarbesni už jų kvalifikaciją. Jaunimo mokykloje yra gausu veiklų kurios įdomios vaikams.

Danijoje išplėtotą vaikų ir jaunimo klubų prie jaunimo mokyklų sistema, beveik visos VJM turi klubą, kurio durys atviros kiekvieną vakarą. Organizuojama veikla itin patraukli paaugliams. Pašaliniais klubas atviras muzikos ir dramos vakarais. Valstybinė jaunimo mokykla demokratiškiausia visuomenės Danijos institucija. Jaunimo mokyklos valdymo sistema nesudėtinga. Aukščiausias organas – švietimo ministerija, kuri nustato bendriausias taisykles. Savivaldybė skiria lėšas, nustato svarbiausius vietinės jaunimo mokyklos veiklos principus. Mokyklos administracija iš savivaldybės lėšų formuoja biudžetą, tvirtina turinį ir apimtį. žemiausia grandis – jaunimo mokykla už kurios veiklą administracijai ir savivaldybei atsakingas inspektorius.

Kita institucija Danijos švietimo sistemoje, vykdanči neformalųjį ugdymą yra pratęstosios mokyklos (AFTERSKOLE). Tai alternatyva moksleiviams neturintiems mokymosi motyvacijos. Šios mokyklos padeda skatinti mokymosi motyvaciją. Iš dalies tai pasiekama praktiniu darbu. pratęstosios mokyklos tikslai: grąžinti paaugliui norą mokytis; formuoti savigarbos ir savarankiškumo jausmą; parengti paauglius, kad jie rastų vietą suaugusiųjų pasaulyje. Jos skirtos

problemėms vaikams, nesutariantiems su tėvais ir tradicinės mokyklos mokytojais. Tai internatinio tipo įstaigos kaip tradicija įsikūrusios vaizdingose vietovėse, tėvų lankymasis jose reglamentuotas.

Prailgintos dienos mokymas neturi griežtų schemų, yra nevaržomas pagrindinių mokyklos taisyklių – skirstymo į klases, kiekviena savivaldybė mokymo turinį keičia pagal tai kokia susidaro moksleivių grupė. Tokių mokyklų profilis labai gal skirtis, kadangi aplinka daro didelę įtaką mokymuisi.

Danijoje gerai išvystyta neformaliojo suaugusiųjų švietimo sistema Folk high school (folkehojskole). Folk high school – tai suaugusiųjų neformaliojo ir tęstinio mokymo paslaugas teikianti nevyriausybinė organizacija (folkehojskole), turinti galias tradicijas. Danijoje veikia apie 80-90 tokio tipo mokyklų. Pirmosios folkehojskole pradėjo veikti XIX a. viduryje. Pagrindinė šios mokymosi institucijos idėja, gyvuojanti jau daugiau nei 150 metų – suteikti galimybę visų socialinių sluoksnių žmonėms mokytis visą gyvenimą. Mokantis folkehojskole įgyjama žinių ir įgūdžių, kurie reikalingi žmogui kaip individui ir kaip visuomenės nariui kasdieninio gyvenimo klausimams spręsti. Tai mokyklos tipas, kuris suteikia galimybes ir laisvę mokytis ir pažinti – tobulėti profesiniame ir asmeniniame gyvenime. Tai internatinė mokykla, kurioje studentai ir mokosi, ir gyvena, ir leidžia laisvalaikį. Mokantis folkehojskole neįgyjama jokia aukštojo mokslo profesija ar laipsnis.

Folkehojskole mokosi įvairų išsilavinimą turintis jaunimas ir suaugusieji (dažniausiai iki 25 metų). Teisės aktuose apibrėžta, jog jauniausi studentai folkehojskole gali būti 17,5 metų amžiaus. Taigi šias mokyklas gali lankyti jauni žmonės, ką tik įgiję vidurinį išsilavinimą, universiteto studentai, darantys metų pertrauką, suaugusieji su aukštuoju išsilavinimu, kurie nori pažinti dar neatrastas savo asmenybės puses. Folkehojskole gali mokytis tiek danai, tiek žmonės iš viso pasaulio. Priklausomai nuo kiekvienos mokyklos užsienio studentai turi mokėti kalbėti ir suprasti angliškai arba kalbėti/suprasti bent truputį daniškai.

Folkehojskole teikia suaugusiųjų neformaliojo ir tęstinio mokymo paslaugas. Mokyklos propaguoja mokymosi laisvę – tikima, jog geriausių mokymosi rezultatų pasiekama tuomet, kai kiekvienas jaučiasi laisvai, trokšta atradimų ir yra pasirengęs priimti naują patirtį. Mokyklose nerašomi pažymiai, nelaikomi testai ir egzaminai (tai reglamentuota teisės aktuose), nes tai varžytų mokymosi laisvę. Šio tipo mokymosi institucijose teikiamos paslaugos ir veikla turi socialinį, edukacinį ir kultūrinį aspektus. Mokymosi kursas trunka nuo 3 mėnesių iki metų. Kiekviena folkehojskole siūlo platų mokymosi dalykų spektrą. Kai kurios mokyklos siūlo iki 50 skirtingų dalykų, pavyzdžiui žurnalistiką, atletiką, fotografiją, šokį, gimnastiką, filmų ir TV prodiusavimą, tapybą, meno istoriją, danų kalbą, danų kultūrą, dizainą, teatrą, trečiojo pasaulio šalių studijas, filosofiją, politiką, keramiką, juvelyrinę, muziką (choras, gitara, muzikinės grupės) ir t.t. Kiekvienas studentas susidaro individualų tvarkaraštį pagal savo poreikius ir pomėgius.

Šalia šių disciplinų studentai dar turi laisvalaikio užsiėmimus ir dalyvauja aktyviame mokyklos bendruomenės gyvenime – visa tai ugdo studentus kaip asmenybes ir tobulina jų socialinius įgūdžius. Visas 24 valandas per parą studentas praleidžia glaudžioje mokyklos bendruomenėje – taip sudaromos galimybės pažinti save ir pasaulį, ugdomas pilietiškumas ir demokratiškos vertybės. Studentai kartu gyvena, mokosi, linksmiasi ir atlieka namų ruošos darbus (patys tvarkosi mokymosi ir gyvenamąsias patalpas). Visiems vienodos pareigos ir teisės nepriklausomai nuo studento rasės, lyties, socialinės padėties, tautybės ir religijos. Kas savaitę mokykloje vyksta mažesnių grupelių arba visos mokyklos bendruomenės susirinkimai.

Ypatinę svarbą ir galias tradicijas folkehojskole turi dainavimas. Kiekviena mokykla turi išsileidusi savo dainų knygą, kurią privalo įsigyti kiekvienas studentas. Paprastai yra tradicija dainuoti kiekvieną rytą bei kokia nors proga.

Taigi folkehojskole studentams suteikiama galimybė ir laisvė mokytis visą gyvenimą, tobulėti asmeniniame bei profesiniame gyvenime.

Mokymus veda profesionalūs mokytojai. Folkehojskole akcentuojama studentų ir mokytojų lygybė bei abipusis mokymasis: studentas mokosi iš mokytojo, mokytojas - iš studento. Pagarba, lygybė, dialogas, tolerancija ir bendradarbiavimas – tai pagrindinės vertybės, kuriomis remiamasi visa folkehojskole bendruomenė.

Folkehojskole įsikūrusios miestuose arba kaimuose. Šios mokyklos – tai nevyriausybės organizacijos, turinčios nuo 50 iki 200 studentų. Tai universalus mokymo centras, kuriame įrengtos mokymosi klasės, kompiuterių klasės su laisva Interneto prieiga, sporto centrai/salės, specifinės užsiėmimų patalpos (garso įrašų studija, keramikos studija, teatro- koncertų salė), bendros gyvenamosios patalpos (valgykla, svetainės ir pan.), vienviečiai ir dviviečiai miegamieji kambariai ir t.t.

Folkehojskole yra Švietimo ministerijos jurisdikcijoje, šių mokyklų veiklą reglamentuoja laisvos internatinės mokyklos įstatymas (Law of free boarding school). Įstatymu apibrėžti pagrindiniai folkehojskole bruožai: jaunimo/suaugusiųjų demokratiškas lavinimas, draudimas laikyti testus ir egzaminus, minimalus studentų amžius ir pan.

Folkehojskole finansuojama valstybės. Taip pat mokykla gauna pajamų iš studentų, kurie moka įvairius mokslo mokesčius (stojimo mokestis, mokestis už mokslą (už mokymosi, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas), mokesčiai už medžiagas ir pan.). Kai kurios mokyklos gauna ir Europos Sąjungos paramą, kurią administruoja Cirus organizacija – Danijos tarptautinių švietimo programų koordinavimo agentūra. Cirus parama yra skiriama užsienio studentų stipendijoms, kurios padengia mokesčius už mokslą, apgyvendinimo ir maitinimosi išlaidas. Tačiau užsienio studentai patys turi susimokėti stojimo mokestį ir mokestį už medžiagas. Už vieną semestrą folkehojskole studentas moka nuo 2145 iki 2949 eurų priklausomai nuo semestro trukmės (už mokymosi, apgyvendinimo ir maitinimo paslaugas).

Danijoje veikia Danijos folkefolkehojskole asociacija (Folkehøjskolernes Forening i Danmark), kuriai priklauso 80 mokyklų. Pagrindinės asociacijos veiklos: politikos formavimas, patarimai ir pagalba teisiniais ir organizaciniais klausimais, folkefolkehojskole informacijos sklaida ir marketingas, plėtros (vystymosi) projektai ir mokyklų inovacijos.

Afterskole ir folkeskole remiasi viena bendra taisykle - čia gyvenama ir ugdomasi kartu, remiamasi Danijos švietėjo Nikolajaus Frederiko Severino Gruntvigo ugdymo tradicija. Ta pačia tradicija remiasi ir alternatyvios (laisvosios) Danijos mokyklos, kurių ugdymo turinį apsprendžia bendruomenė ir valstybė jas reguliuoja ir finansuoja tik dalinai. Nesigilindami į visą šių mokyklų istoriją ir raštų gausybę, pateikiame tik svarbiausius, susijusius su švietimu, N.F.S. Gruntvigo teiginius: 1. mokykla yra skirta gyvenimui, o ne mirčiai; 2. svarbiausia yra „apšvietimas gyvenimui“ (daniškai – liveoplysning), kuris suteikia galimybę žmogaus asmeninei laisvei; 3. žinios, mokėjimai, įgūdžiai tik tada ko nors verti, jeigu jie ugdo asmenybę, o toji moka ir gali tai panaudoti pragmatiškai; 4. „pirma žmogus, tik po to krikščionis“; 5. ugdymas įmanomas tik per interakciją (daniškai – vekselvirkning); 6. istorijai, religijai, poezijai – prioritetas vaidmuo (romantizmas – aut.); 7. mokytis tik tokių dalykų, kurie egzistuoja ir kurie yra reikalingi gyvenime (pragmatizmas – aut.); 8. sakinio žodžio pirmumas prieš rašytinį, tai yra knyginis mokymas versus gyvojo žodžio taikymas; 9. ugdant laisvą asmenybę būtina derinti patriotizmo ir humanizmo principus. Aukštesniųjų liaudies mokyklų (*Folkeuniversitetet, folkeskole, liaudies universitetų*) - atsiradimas Danijoje, vėliau - jų paplitimas (pirmiausia Norvegijoje, Švedijoje, Suomijoje, vėliau Vengrijoje, Australijoje, kai kuriose Azijos ir Afrikos šalyse) nebuvo atsitiktinis reiškinys (Kuprys, <http://ausis.gf.vu.lt/mg/nr/98/56/056kuprys.html>).

Šios mokyklos pagrindiniai bruožai:

P i r m a s i s bruožas. Tai mokykla, priklausanti švietimo sistemai ir esanti svarbi bendros švietimo struktūros, kuri vadinasi neformalusis švietimas, dalis. Į mokyklą priimami visi norintys čia mokytis, sulaukę aštuoniolikos metų piliečiai, nepaisant išsilavinimo, turtinės padėties, interesų, įsitikinimų, religijos, tautybės. Joje nėra vertinimo ir egzaminų sistemos, negaunama jokio mokyklos baigimo diplomo. Jos nereguliuoja valstybė, ji gali pasirinkti mokymo turinį, metodus, organizacinius principus.

A n t r a s i s bruožas. Tai laisva ir nepriklausoma suaugusiųjų mokymo įstaiga.

T r e č i a s i s bruožas. Tai be galo didelė įvairovė pasižyminti mokykla, nes joje galima pasirinkti tinkamiausius trukmės požiūriu kursus – nuo kelių dienų iki vienos ar trijų savaičių (trumpieji kursai), nuo keturių iki keturiasdešimties savaičių (ilgieji kursai), priklausomai nuo mokyklos tipo. Jai būdinga mokymo turinio, siūlomų temų, dalykų, programų, atskirų paskaitų ciklų, taip pat praktinių dalykų, įgūdžių įgijimo įvairovė: nuo gimnastikos iki kompiuterių, nuo siuvimo iki modeliavimo, nuo natų mokymosi iki muzikinių kūrinų rašymo, nuo eilėraščių deklamavimo iki dramos veikalo režisavimo, nuo mitologijos iki astrologijos, nuo pagonybės iki budizmo.

K e t v i r t a s i s bruožas. Tai rezidentinė mokykla, į kurią susirenka įvairaus amžiaus žmonės, nors dažniausiai apie 20-25 metų, ir drauge ne tik studijuoja, mokosi, bendrauja, bet ir gyvena, gvildena visuomenines, politines, religines, filosofines problemas, ne mažiau vietos ir laiko skiria savo asmenybės tobulinimui.

P e n k t a s i s bruožas. Tai mokykla, kur mokomasi demokratijos gyvenant demokratiškai. Dažniausiai tai save reguliuojanti, laisva, nepriklausoma institucija. Mokyklos valdyba ir mokytojai visados siekė ir siekia apibrėžti, jog mokykla yra laisva nuo bet kokio išorinio poveikio, galinčio ir norinčio įtakoti mokymo turinį ar keisti mokyklos pakraipą. Nors keičiantis aplinkai (pvz., nuo žemdirbiškos prie industrinės valstybės), mokykla keičia savo mokymo programas, kad patrauktų suaugusius moksleivius. Kita vertus, šioje mokykloje išnyksta barjerai tarp darbo ir poilsio, mokymosi ir laisvalaikio, kasdienybės ir šventės, būdingi industrinei visuomenei. Tai daro teigiamą įtaką moksleiviams, kurie čia atvyko ne tik konkrečių ketinimų vedami, bet ir gyventi tokioje aplinkoje, kurioje jie gali atsidurti, palikę mokyklos teritoriją.

Š e š t a s i s bruožas. Aukštesnioji liaudies mokykla Danijoje formaliai nerengia moksleivio jokiai konkrečiai sričiai, profesijai, amatui. Kiekvieno moksleivio reikalas yra nuspręsti, ko jam reikia šioje mokykloje, kiek jam reikia iš šios mokyklos gauti, kada reikia joje būti. Tačiau ilgametė aukštesniųjų liaudies mokyklų patirtis rodo, jog, iš vienos pusės, tai mokykla, kur mokymo ir auklėjimo efektas yra nepaprastai ženklaus, ypač ugdant asmenybę, suteikiant jai pasitikėjimo savimi; iš kitos pusės, kyla pavojus, jog mokykla tapo tam tikru uždaru inkubatoriumi, kuriame tarps nerealistinės idėjos.

S e p t i n t a s i s bruožas. Tokioje mokykloje gali mokytis žmonės ir su fizine negalia, tačiau aukštesnioji liaudies mokykla nėra koks nors socialinės reabilitacijos centras – tai mokymo įstaiga, kuri tik iš dalies gali atlikti tam tikrą terapinę funkciją.

Aukštesniosios liaudies mokyklos per visą šimto penkiasdešimties metų egzistavimo istoriją yra Danijos švietimo struktūrų dalis, jos turėjo ir turi svarbią užduotį visuomenėje – nuolat stengėsi išlikti lanksčiu, nors dažnai sudėtingu, sukeliančiu diskomfortą, dinamišku visų naujovių ir atsinaujinimų centru, kuriame nuolatos vyksta diskusijos, kitaip tariant – demokratiškumo ugdymo centru. Taigi, kas pasakytą, galima teigti, jog aukštesnioji liaudies mokykla – tai neformali, laisva, nepriklausoma suaugusiųjų mokymo rezidentinė, valstybės finansuojama, bet nereguliuojama institucija, į kurią gali atvykti mokytis bet kuris šalies pilietis,

tikėdamasis mokymo, gyvenimo, bendravimo sąlygų, leidžiančių jam siekti aukštesnės savo asmenybės ugdymo pakopos arba įgyti ne visada sisteminių akademiškai išdėstytų žinių, bet atitinkančių jo interesų lygį išsilavinimą, taip pat įgauti reikalingų praktinių įgūdžių, pasinerti į intensyvių kultūrinį, politinį, socialinį, svarbiausia – demokratišką gyvenimą.

Folkeuniversitetet - Liaudies universitetai (University Extension) – tai suaugusiųjų neformalaus tęstinio mokymo organizacijos. Liaudies universitetuose mokosi visų amžiaus grupių suaugusieji. Įdomu, jog apie 1/3 kursų dalyvių yra vyresni nei 65 metų. Šnekant apie lyčių dalyvavimą liaudies universitetų veikloje, pažymėtina, jog 2/3 dalyvių yra moterys ir 1/3 vyrų. Liaudies universitetų finansavimo politika nuo 2003 metų pasikeitė. Iki 2003 m. 2/3 (paskaitų) ir 3/4 (kursų) mokytojų algos finansuodavo valstybė. Nuo 2003 metų suvienodintas finansavimas tiek paskaitoms, tiek kursams – valstybė finansuoja tik 1/3 lektorių atlyginimų. Tik labai mažą dalį administracinių išlaidų padengia valstybė, nes likusią dalį sumoka kursų/paskaitų dalyviai.

Liaudies universitetai veikia ir dideliuose, ir mažuose miesteliuose visoje Danijoje. Pagal savo statusą, liaudies universitetai yra „asocijuoti universitetai“. Tuose universitetų miestuose (Kopenhaga, Odensė, Roskildė, Arhusas, Alborgas) liaudies universitetų veikla rūpinasi nepriklausomos institucijos. Universitetų fakultetai skiria atstovus į šių nepriklausomų institucijų valdybą. Kituose miestuose, kuriuose nėra universitetų, liaudies universitetų veikla rūpinasi apie 120 vietinių komitetų, kuriuos sudaro to miesto bibliotekų, pagrindinio ir vidurinio išsilavinimo įstaigų ir muziejų atstovai. Šių vietinių komitetų veiklą prižiūri Liaudies universitetų komitetas (University Extension Committee). Liaudies universitetų komitetas – tai valdymo organas, kuris turi finansinę ir profesinę atsakomybę už liaudies universitetų veiklą. Komiteto narius skiria švietimo ministras. Komitetą sudaro 13 narių: 5 nariai atstovauja nepriklausomas institucijas, veikiančios universitetų miestuose, 5 nariai atstovauja vietos komitetus, 1 – Danijos suaugusiųjų švietimo asociaciją ir 2 – Danijos tyrimų tarybą (Danish Research Council).

Jungtinės Amerikos valstijos po Anglijos buvo antroji šalis, kurioje pradėjo kurtis sociokultūrinio darbo įstaigos. Pirmąją instituciją 1886 m. įkūrė universiteto atstovai. Nuo senų laikų bendruomenės namai buvo reprezentatyviausia bendruomenės ugdymo institucijos pavyzdys. Šiuo metu bendruomenės centrai dažnai dalinai remiami iš valstybinio sektoriaus todėl dažnai turi apsiriboti socialinių paslaugų teikimu.

Šių įvairiausių veikiančių bendruomenių galima išskirti kelis pagrindinius principus:

- bendruomenės įgalinimas kovoti už save;
- dėmesio sukoncentravimas į vaikus;
- įvairių programų realizavimas;
- pramoginės ir rekreacinės veiklos organizavimas.

Bendruomenės centrų privalumai:

1. Siūlomos efektyvios aptarnavimo programos. Visos siūlomos paslaugos turi atitikti bendruomenės poreikius. Bendruomenės centras atstovauja bendruomenę.
2. Paslauga „suteikta pastogė“ arba „antra šeima“. Bendruomenės nariai remia ištikus nelaimei vieni kitus.
3. Personalo ir savanorių pasitelkimas iš vietos gyventojų. Dauguma personalo gyvena šalia ir yra susiję socialinėmis ir informacinėmis sistemomis.
4. Pagalba vietiniams lyderiams, profesionalų ugdymas. Bendruomenės centrai bando rasti asmenis kurie gali remti šiuos centrus. Tai pat šiems asmenims užtikrinama bendruomenės parama.
5. Bendruomenės institucijos – infrastruktūros vystymas. Personalas tarnauja bendruomenės plėtrai ir dirba su įvairiomis organizacijomis. Centro poreikiai – išsiaiškinti

bendruomenės poreikius ir bandyti juos patenkinti. Bendruomenės stabilizavimas. Ilgalais centro egzistavimas daro teigiamą įtaką ypač maža uždirbantiems nariams.

6. Bendruomenės švietimo ir problemų sprendimo būdų numatymas. Bendruomenės gali padėti spręsti įvairias etines ir konfliktines situacijas bendruomenėje.

Šiandien tradicinės bendruomenės Jungtinėse Amerikos Valstijose išlikusios tik amišų bendruomenėse. Amišai – anabaptistų krikščionių denominacija, kilusi Europoje reformacijos metu. Išlikusieji amišai gyvena tik JAV ir Kanados Ontario regione. Šie krikščionys gyvena izoliuotai nuo išorinio pasaulio – yra žinoma, kad jie nenaudoja jokių elektrinių prietaisų (pvz., šaldytuvo, televizoriaus, telefono), modernių susisiekimo priemonių (motociklų, automobilių ar lėktuvų). Jie nemoka JAV valstybei jokių mokesčių, tačiau ir negauna nei cento iš valstybės savo išlaikymui. Iš šių bendruomenių Lietuvos UDC gali kopijuoti idėją: parduoti savo unikalią tradiciją, t. y. kurti specializuotas svetaines (restoranėlius), etno dirbtuves-parduotuves, kaimo viešbučius, pvz. kaip: Labanoro viešbutis- restoranas.

Išvados. Užsienio šalių patirties analizė parodė, kad užsienio šalyse veikiantys sociokultūrinių bendruomenės centrų veikla orientuota į gyventojų poreikius, kuriems įtakos turi kaimo geografinė ekonominė, kultūrinė padėtis, pagrindinės veiklos sritys.

Centrų veikla nukreipta į visas gyventojų grupes bei sluoksnius ir apima darbą su neįgaliaisiais; suaugusiais; ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikais, socialinių problemų turinčiais asmenimis, darbą su pagyvenusiais asmenimis arba siekia sudominti aplinkinius gyventojus savo teikiamomis paslaugomis.

Centrai užsiima animacine veikla: poilsio organizavimas, švenčių rengimas, sportinė veikla ir kt. Socialinio darbo srityje didžiausias dėmesys yra skiriamas individų įgalinimui ir socialinei pagalbai. Kiekviename centre dirba keletas etatinių darbuotojų, kiti - savanoriai. Šie centrai yra vadinami skirtingai – sociokultūriniai, socialiniai – edukaciniai, socialiniai centrai. Tai priklauso ir nuo bendruomenės istorinių tradicijų.

Centrų finansavimas galimas dviem būdų: visapusiškas - valstybės arba veiklos ir tam tikrų paslaugų finansavimas (atskirų programų finansavimas).

2.3. UNIVERSALIŲ DAUGIAFUNKCINIŲ CENTRŲ ATSIKIDIMO PRIELAIKOS

Šiuo metu stiprinama savivaldybių atsakomybė už švietimo prieinamumą ir kokybę bei socialinę aprėptį savivaldybių teritorijoje. Savivaldybėms ir apskritims perduota didelė dalis atsakomybės ne tik už bendrąjį lavinimą, bet ir už profesinį mokymą, specialųjį ugdymą, tęstinį suaugusiųjų mokymąsi bei neformalųjį vaikų švietimą ir ugdymą. Kiekviena savivaldybė tvarko visų jos teritorijoje gyvenančių vaikų registrą ir koordinuoja pavaldžių mokyklų komplektavimą bei mokinių srautus. Tačiau dar skiriasi regionų neformaliojo vaikų švietimo mokyklų tinklas, neformaliojo ugdymo veiklų pasiūla, pavėžėjimo galimybės, neformaliajam vaikų švietimui skiriamos lėšos. Trūksta mokymo ar kvalifikacijos kėlimo kursų neformaliojo vaikų švietimo mokytojams, laisvalaikio pedagogams, jaunimo darbuotojams, kitiems mokytojams, dirbantiems neformaliojo ugdymo sektoriuje. Švietimo, edukacinės ir sociokultūrinės paslaugas teikiantys praktikai, strategai ir ekspertai iš Lietuvos, kitų Vakarų Europos kraštų, turinčių daugiafunkcinio edukacinio ir sociokultūrinio ugdymo patirtį, dirbantys formalaus, neformalaus, savišvietos, specialiojo ugdymo ir kitose ugdymo srityse, pažymi, kad pažintinė veikla yra artima tęstiniam

mokymui, kitai pažintinei, jaunimo kūrybinei ir projektinei veiklai, teikiant visuomenei, ypač vaikams, jaunimui, šeimai ir bendruomenei pedagoginę pagalbą, dalyvaujant krizių valdyme, sveikos gyvensenos ir asmeninio bei šeimos gyvenimo planavime ir konsultavime. Remiantis atliktais tyrimais, literatūros analize UDC atsiradimo prielaidas galima išskirti į šias grupes:

- prielaidos, susijusios su priešmokykliniu ir ikimokykliniu ugdymu;
- prielaidos, susijusios su neformaliu ugdymu;
- prielaidos, susijusios su suaugusiųjų švietimu;
- prielaidos, susijusios su pedagogine, psichologine, socialine pagalba asmeniui, šeimai bei socialiai atskirtoms grupėms;
- prielaidos, susijusios su jaunimo ir bendruomenės įgalinimu.

Ikimokyklinis ir priešmokyklinis ugdymas. Ikimokyklinio ugdymo paslaugos labai svarbios ugdant vaikus kaip asmenybes. Jos papildo vaikų ugdymą šeimose, skatina jų socialinį, pažintinį vystymąsi, praturtina vaikų bendravimo su kitais patirtį, padeda pasiruošti mokymuisi mokykloje. Visuose Lietuvos Respublikos ikimokyklinio ugdymo institucijų veiklą reglamentuojančiuose dokumentuose pabrėžiama, kad ikimokyklinis ugdymas turi puoselėti visas vaiko galias (intelektualines, emocines, fizines), lemiančias asmenybės brandą ir socializacijos sėkmę, skatinti vaiko savarankiškumą, iniciatyvą, kūrybiškumą, atskleisti ir ugdyti įvairius gebėjimus, puoselėti individualybę, užtikrinti ikimokyklinio ir pradinio ugdymo tęstinumą. Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, atsižvelgdama į pagausėjusį skundų, pranešimų žiniasklaidoje, televizijoje, radijuje skaičių dėl ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų problemų jose: vietų stygiaus, nekokybiškų paslaugų, apmokėjimo sistemos, ypatingo ikimokyklinių ugdymo įstaigų trūkumo naujuose mikrorajonuose ir siekdama išsiaiškinti nurodytas aplinkybes, bei objektyviai įvertinti minėtas problemas savo iniciatyva atliko tyrimą. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos, Valstybinės visuomenės sveikatos priežiūros tarnybos prie Sveikatos apsaugos ministerijos, savivaldybių administracijų Švietimo skyrių ir savivaldybių merų buvo paprašyta pateikti duomenis bei pareikšti nuomonę, kas galėtų padėti, kad situacija pagerėtų.

Apibendrinime apie ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų problemas (2007) nurodomos šios aktualios kaimo bendruomenėms problemos:

1. Ikimokyklinio ugdymo paslaugų kaimo vietovėse trūkumas. Nuo 2000 iki 2005 m. ikimokyklinio ugdymo įstaigų miestuose sumažėjo vos dešimčia, o kaimo vietovėse – netgi keturiasdešimt aštuoniomis. Santykinai mažai ikimokyklines įstaigas lanko kaimo vietovėje gyvenantys vaikai. Mieste šias įstaigas lankančiųjų skaičius ir dalis nuo bendro atitinkamo amžiaus gyventojų skaičiaus žymiai didesnė nei kaime. Mieste 2005 m. ikimokyklines ir priešmokyklines įstaigas lankė net 92,5 proc. 3-6 metų vaikų, kaime - tik 24,6 proc. 2005 metais stebimas kaimo vaikų nuo 3 iki 6 metų, lankančių šias įstaigas, skaičiaus sumažėjimas. Vaikų iki 3 metų lankomumas mieste didėja, ir nuo 2000 m. iki 2005 m. išaugo 10,9 proc., tuo tarpu to paties amžiaus vaikų dalis kaimo vietovėse esančiuose ugdymo įstaigose per penkerius metus padidėjo tik 1,6 proc. Darytina prielaida, kad itin mažą ikimokyklinių įstaigų lankymą kaimuose lemia ne tik nepakankamas šių įstaigų skaičius, įvairūs socialiniai reiškiniai: nedarbas, skurdas, tėvų piktnaudžiavimas alkoholiu, socialinė atskirtis, bet ir aplinkybė, kad šeimos neišgali mokėti už ikimokyklinio ugdymo paslaugas. Ikimokyklinio ugdymo paslaugas teikiančių įstaigų įvairovės trūkumas, t. y. teikti ikimokyklinio ugdymo paslaugas, pavyzdžiui dienos, daigiafunkciniuose centruose, atskirose srityse besispecializuojančiuose centruose ir pan., tokiu būdu išplečiant tėvų galimybes pasirinkti ikimokyklinio ugdymo įstaigas, atsižvelgiant į paslaugų kokybę, įvairovę ir pan.

2. Decentralizacijos principo nesilaikymo, kada pagalba neįgaliesiems turi būti priartinama prie jų gyvenamosios vietos.

Šiame apibendrinime siūloma skatinti universalių centrų kaimo vietovėse steigimąsi, kurie įsikurtų pertvarkos metu uždromų bendrojo lavinimo mokyklų arba jau veikiančių bendruomenės namų patalpose.

Švietimo ir mokslo ministerijos parengtos Ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo plėtos programos 2007-2012 metams priemonių plane numatyta remti universalių daigafunkcinių centrų kaimo vietovėse, uždromų bendrojo lavinimo mokyklų patalpose, steigimą naudojant Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas. Tokie centrai galėtų tapti ne tik kaimo bendruomenių, bet ir aplinkos tikslinių socialinių grupių traukos namais. Renovuoti uždarytoms mokykloms, kurių patalpos bus pritaikytos ikimokyklinio, priešmokyklinio, suaugusiųjų švietimo programų vykdymui, minėtoje plėtos programoje numatyta preliminarus lėšų poreikis – 98,14 mln. Lt, iš jų iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų – 83,43 mln. Lt, likusioji lėšų dalis – iš valstybės ir savivaldybių biudžetų.

Neformalus ugdymas. Valstybės švietimo strategijos 2003–2012 metų nuostatose (2003) teigiama, kad būtina siekti visų švietimo lygmenų jungimo, užtikrinančio švietimo sistemos prieinamumą, tęstinumą ir nuoseklumą. Tai leistų efektyviai ugdyti įvairius vaikų gebėjimus, padėtų realizuoti jų poreikius, kiekvienam Lietuvos Respublikos piliečiui būtų sudarytos sąlygos mokytis visą gyvenimą. Šį dokumentą papildo Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija (2004), kurios misijoje nurodoma, kad būtina „optimizuoti panaudojimą visų prieinamų išteklių, teikiamų valstybės, įmonių, savivaldybių, bendrijų, nevyriausybinių organizacijų ar individų, siekiant plėtoti visapusę, vientisą ir rentabilią mokymosi visą gyvenimą sistemą, siūlančią galimybių įvairovę profesiniam, socialiniam ir asmeniniam visų darbingo amžiaus individų ugdymui ir jaunimo paruošimui profesiniam gyvenimui, atitinkančiam aukščiausius Europos standartus“ (Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2004).

Per pastaruosius 10-15 metų nemažai šalių Europoje ir už Europos ribų įdiegė neformaliojo ir savaiminio mokymosi identifikavimo, oficialaus patvirtinimo ir pripažinimo metodikas ir sistemas (Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija, 2004). Neformaliojo švietimo sistemos ir metodų kūrimas Lietuvoje dar beveik neprasidėjo. Šios sistemos nebuvimas mažina vaikų ir jaunimo mokymosi, užimtumo ir socialinių įgūdžių formavimo galimybes, nes kryptingas vaikų užimtumas, prevencijos ir edukacinės programos neformaliajame vaikų švietime kuria sąlygas sėkmingai vaikų ir jaunimo socializacijai, ugdo jų kultūrinę brandą, pilietiškumą, saviraišką, gebėjimus ir polinkius, padedančius įsitvirtinti visuomenės gyvenime, didinančius konkurencingumą darbo rinkoje, gebėjimą spręsti kasdienes gyvenimo problemas.

Pastaruoju metu vis akivaizdžiau pastebimas visuomenės diferenciacija turtniu pagrindu ir dalies visuomenės sluoksnių uždumas. Sudėtinga šalies socialinė ir ekonominė būklė sąlygoja ne tik visuomenės kultūrinių, dvasinių, bet ypač dorovinių vertybių nuosmukį – nuo jos labai priklauso ir kriminogeninė bei socialinė vaikų ir jaunimo situacija. Kasmet gausėja socialinės atskirties šeimų, kartu – socialiai bei pedagogiškai apleistų vaikų. Apie 20 proc. Lietuvos gyventojų gyvena žemiau skurdo ribos, skurdą patiriančių vaikų yra dar daugiau. Formalusis švietimas bendrojo lavinimo mokyklose yra gana užduras. Dažniausiai mokyklos yra viena nuo kitos užsidariusios ir siekia tik savų tikslų, praktiškai nebendraudamos su neformaliojo vaikų švietimo teikėjais.

Vienas iš Vaikų ir jaunimo socializacijos programos (2004) prioritetų numato, kad būtina plėsti vaikų ir jaunimo užimtumą bei gerinti jo kokybę. Įgyvendinti šį Programos prioritetą galima tik sukūrus vaikų ir jaunimo neformaliojo švietimo teisinę norminę bazę ir finansavimo sistemą.

Neformalus ugdymas dėl savo patyriminio ir socialinio pobūdžio suteikia kompetencijas, kurios įgalina jaunus žmones įsitraukti į bendruomenės gyvenimą, sėkmingiau įsitvirtinti studijose ir darbo rinkoje (Kernytė, 2004). Labai dažnas reiškinys bendrojo lavinimo mokyklose

neformalaus ugdymo valandos dažnai panaudojamos ne pagal paskirtį arba iš viso nepanaudojamos, veiklas organizuoja nepakankamai tam pasirengę mokytojai. Savivaldybės skirtingai finansuoja papildomąjį ugdymą. Daugelis jų nefinansuoja visų papildomojo ugdymo valandų, numatytų valstybiniame bendrojo lavinimo ugdymo plane. Papildomojo ugdymo paslaugos, už kurias mokėtų tėvai, mokyklose praktiškai neteikiamos. Nors pastaruoju metu dažnoje mokykloje tokią veiklą organizuoja laisvieji mokytojai, turintys verslo liudijimą, tačiau kiek tėvai moka už šias paslaugas (estradinių šokių, šnekamosios anglų kalbos, dainų studijas, praktinis ir teorinis automobilizmo mokymas ir pan.), duomenys iki šiol nekaupiami (Popamokinės veiklos veiksmingumas, 2003).

Daugelis mokyklų puikiai organizuoja turiningą neformalųjį ugdymą savo mokiniams. Tokios mokyklos tampa atviru kultūros židiniu ir šeimai, ir visuomenei, laisvu nuo pamokų metu – bendruomenės narių neformalių susitikimų vieta. Tokiose mokyklose sudaromos puikios sąlygos ir galimybės vaikams realizuoti saviraiškos poreikius, kaupti bendravimo ir bendradarbiavimo patirtį. Tradicinėse formalaus ugdymo mokyklose šiai veiklai organizuoti nepakanka sąlygų – užsiėmimai vyksta tam nepritaikytose patalpose arba koridoriuose, mokyklos fojė ir pan., nepakankamai panaudojamos kitos sociokultūrinių institucijų erdvės, gamtinė aplinka. Nepaisant pakankamai didelio neformalaus institucijų tinklo Lietuvoje, nepakankamas neformaliojo švietimo veiklų pasirinkimas. Tiek bendrojo lavinimo mokyklos, tiek neformaliojo ugdymo institucijos dažniausiai renkasi tokias neformaliojo ugdymo veiklos kryptis bei programas, kurioms vykdyti nereikia specialių patalpų, priemonių ir įrangos bei papildomų lėšų. Ugdymo įstaigos dažniausiai veikia tik savo mokyklose, nėra bendradarbiavimo su kitomis ugdymo bei sociokultūrinėmis institucijomis tradicijų. Mokyklų pateikiama statistinė informacija apie vaikus, lankančius neformaliojo ugdymo užsiėmimus ir institucijas, dažnai neatitinka tikrovės. Lėšų stoka riboja galimybę mokykloms panaudoti visas ugdymo plane numatytas valandas, aprūpinti programų vykdytojus reikiomomis patalpomis, įranga ir priemonėmis. Dalis moksleivių negali pasilikti mokykloje po pamokų dėl nepalankaus jų pavėžėjimo grafiko.

Labai reikšminga privačių, visuomeninių, bendruomenių ir kitų netradicinių institucijų veikla. Šiose įstaigose dirbama netradiciniais metodais, todėl tokios veiklos paklausa nuolat auga. Ypač svarbios tokios netradicinės institucijos ar bendruomenių centrai yra kaimų ir mažų miestelių vaikams, kadangi didėja jų pasirinkimo galimybės užsiimti patrauklia ir prasminga veikla. Tokios įstaigos svarbios dar ir tuo, kad padeda vaikams rasti kompromisą tarp akademinės veiklos ir konkretaus bendravimo ir bendradarbiavimo su vietos bendruomene. Vietos bendruomenė – tai ilgaamžė kultūra, papročiai ir tradicijos, šventės ir sutelktys nelaimės atveju, įvairūs socialinė, kultūrinė ir ekonominė padėtimi žmonės, jų problemos, jų bažnyčia, kultūros centras ir visa tai yra šalia vaiko namų (Maniuškienė, 2004).

Lietuvoje nuo 1996 metų imta sparčiai kurti kaimiškas bendruomenes, kurių veikla apima platų bendruomenės poreikių spektrą. 2004 m. liepos – rugpjūčio mėn. Atviros Lietuvos fondo iniciatyvos „Skaitmeninių bendruomenių link“ grupė ir Vilniaus universiteto Socialinių studijų centro kaimiškų bendruomenių organizacijų apklausos duomenų rezultatai parodė, kad kaimiškosios bendruomenių organizacijos užsiima kultūros ir sporto renginių organizavimu, aplinkos tvarkymo talkų rengimu, rūpinasi vaikų ir jaunimo laisvalaikio užimtumu, rūpinasi kaimo infrastruktūros gerinimu, gyventojų švietimu, kaimo socialinių problemų sprendimu, atstovauja gyventojus valdžios institucijose ir kt. Šiuo metu dažniausiai bendruomenių organizacijas finansiškai remia savivaldybė, verslo įmonės ir vietiniai gyventojai. (http://www.bendruomenes.lt/downloads/structure//tyrimo_santrauka.doc).

Tačiau bendruomenės pasiteisino ne visuose Lietuvos regionuose, o tik ten kur radosi aktyvūs lyderiai, turintys edukacinio darbo patirtį arba ten, kur bendruomenę parėmė

Universitetai, bendrojo lavininio mokyklos arba kitos edukacinę praktiką propaguojančios institucijos.

Dažnai privačios institucijos siūlo tai, ko negali valstybinės institucijos, todėl vaikai čia gali rasti neformalią laisvalaikio užimtumo veiklą, ir kompetencijų tobulinimą, kurios pasigenda mokykloje ir valstybės finansuojamose neformaliojo ugdymo institucijose. Todėl vertėtų rinktis neformaliojo ugdymo krepšelio metodiką, apibrėžiant finansavimui tik vaikų skaičių. Vaiko neformalios veiklos poreikiui užtikrinti itin svarbūs nevyriausybiinių organizacijų (NVO) steigiami vaikų užimtumo ir dienos centrai, vykdančys prevencines programas, kovojantys su vaikų nusikalstamumu. Nevyriausybiinių organizacijų vaidmuo teikiant neformaliojo ugdymo, socialines paslaugas yra labai svarbus, tačiau jų iniciatyvoms palaikyti būtina parama ir bendradarbiavimas su savivaldybėmis.

Vykdydama Vaiko globos (rūpybos) sistemos reorganizavimo strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2007-2012 metų plano, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2007 m. spalio 31 d. nutarimo Nr. 1193 (Žin., 2007, Nr. 118-4817), 2.1 priemonę „Plėsti vaikų dienos centrus savivaldybėse, teikiant nestacionarias dienos socialinės priežiūros paslaugas vaikams ir šeimoms“ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija kiekvienais metais nuo 2002 m. skelbia Vaikų dienos centrų projektų konkursą. 2007 m. dienos centrų veiklai remti buvo skirta 7 mln. Lt (2005 m. 3,1 mln. Lt).

Vaikų dienos centrai – tai įstaiga, teikianti probleminių šeimų vaikams ir pačioms šeimoms socialines, priešmokyklinio ir papildomojo ugdymo paslaugas. Organizuojamas socialinis darbas su dienos centrą lankančio vaiko šeima, tėvai skatinami rūpintis vaiku, jo ugdymu. Pagal galimybes tėvams teikiama psichologinė pedagoginė pagalba. 2004 m. Lietuvoje buvo 32 dienos centrai. Galima daryti prielaidą, kad dienos centruose teikiamos paslaugos vaikams ir jų šeimoms atitinka alternatyviąją globą. Vaikų dienos centruose, priklausomai nuo to kaip įstaiga organizuoja veiklą gali būti teikiamos ir nakvynės paslaugos (Išoraitė, 2007, p. 99-111).

Vaikų dienos centrų kaip vienos iš dienos globos įstaigų, paskirtis:

1. aktyviai kovoti su socialinėmis problemomis, užkirsti kelią: skurdui, alkoholizmui, narkomanijai, nusikalstamumo plitimui, socialinei atskirčiai;
2. skatinti bendruomenės aktyvumą, savarankiškumą bei sąmoningumą sprendžiant problemas, atstatyti dėl įvairių rizikos faktorių sutrikusias asmenų biosocialines funkcijas taip pat atkurti ryšius su juos supančia aplinka ir bendruomene, išvengti socialinės atskirties;
3. apsaugoti nuo neigiamo aplinkos poveikio, suteikti reikiamą pagalbą, kad žmogus turėtų galimybę išspręsti savo problemas ir nebegrižti vėl į neigiamą aplinką;
4. sudaryti sąlygas kūrybingai ir turiningai praleisti laisvalaikį, bendrauti, tobulinti, socialinius, kultūrinius įgūdžius, tobulėti kaip asmenybei, gilinant tirk užsienio kalbų žinias, tiek mokantis dirbti kompiuteriu;
5. suteikti pagalbą atstatant pažeistas fizinės organizmo funkcijas;
6. teikti informaciją, įvairių sričių specialistų konsultacijas;
7. asmens higienos įgūdžių formavimas ir savivokos skatinimas;
8. kiekvieną žmogų mokinti vertinti save ir jaustis vertingu ir saugiu mūsų visuomenėje (Išoraitė, 2007, p. 99-111).

Vaikų dienos centrų teikiamų paslaugų gavėjai – socialinės rizikos, socialiai remtinose šeimose bei socialinių, psichologinių ir kitokių problemų turinčiose šeimose augantys vaikai ir jų šeimos nariai. 2006 metais 7,5 tūkstančiai vaikų ir jų šeimų buvo suteikta reikalinga pagalba šiuose dienos centruose. Be vaikų dienos centrų kaip dienos globos įstaigos Lietuvoje veikia: *pagyvenusių žmonių dienos centrai*, kuriuose vieniši žmonės gali rasti bendraminčių, pabendrauti prie arbatos puodelio, ištikus nelaimei – sulaukti draugų paramos. Tokiuose centruose pagyvenę

žmonės daugiau orientuojami į užimtumą ir darbinę veiklą; sudaromos sąlygos pasireikšti kiekvieno asmens pomėgiams ir sugebėjimams; *dienos centrai neigaliesiems* skirti ugdyti neįgaliųjų fizinius ir protinius gebėjimus, palengvinti jų integraciją į visuomenę, įgyjant profesiją bei darbą; *centrai rizikos grupės asmenims* skirti benamiams, alkoholikams, narkomanams, asmenims grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, kurių tikslas – grąžinti asmenims gebėjimą pasirūpinti savimi ir integruotis visuomenėje. Jose teikiamos informavimo, konsultavimo, socialinio darbo, asmens sveikatos priežiūros, švietimo, laisvalaikio organizavimo, maitinimo, nakvynės organizavimo paslaugos ir bendruomenės centrai, kurie apibūdinami kaip tai daugiafunkcinė organizacija – dirbanti bendruomenėje kartu su kitomis vietinėmis organizacijomis ir įvairiomis gyventojų grupėmis, besirūpinančiomis bendruomenės gerove. Ypatinę dėmesį bendruomenės centrai skiria pilietiškumui ir iniciatyvumui skatinti, siekdamas jos įtraukti į savo problemų sprendimo procesą. Bendruomenės centras galėtų tapti integrali bendruomenės gyvenimo dalis.

Išskiriami tokie bendruomenės integralumo rodikliai:

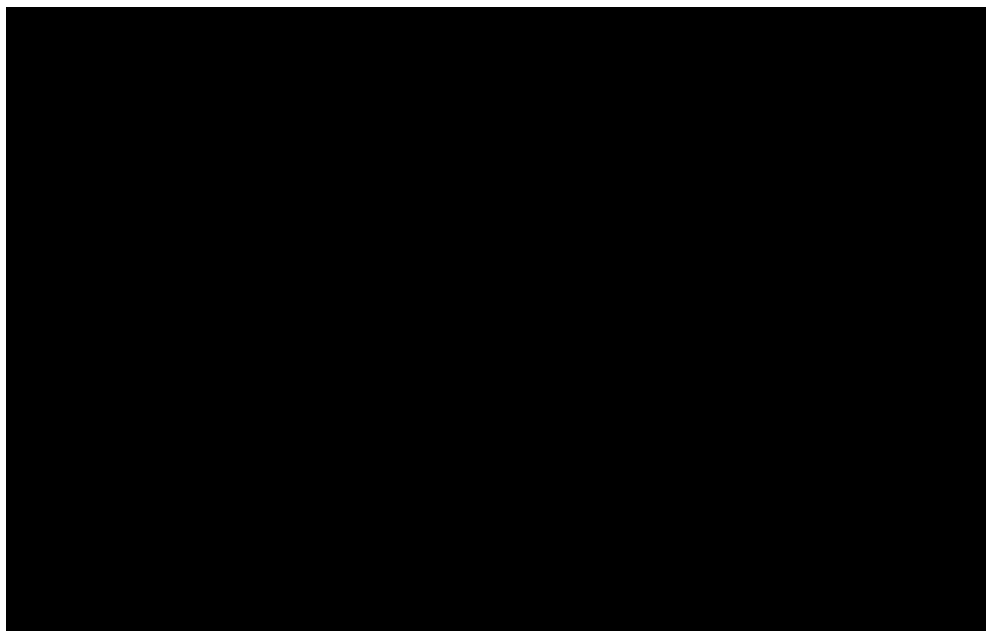
1. aktualių, atitinkančių bendruomenės realius poreikius, programų siūlymas;
2. bendruomenės centras kaip „Praplėsta gyvenamoji vieta“;
3. bendruomenės centro darbuotojų bei savanorių įtraukimas;
4. vietos lyderių ugdymas, įgūdžių lavinimas;
5. dalyvavimas kuriant bendruomenės institucijų infrastruktūrą;
6. bendruomenės centras kaip bendruomenę stabilizuojanti institucija;
7. aktyvus dalyvavimas sprendžiant bendruomenės problemas ir ją šviečiant.
8. bendruomenės centras kaip bendruomenės balsas – įvairios akcijos, pilietinės

iniciatyvos, tarpininkavimas tarp žmonių ir valdžios institucijų (Išoraitė, 2007, p. 99-111).

Daugelyje Europos valstybių pripažįstamas paslaugų administravimo decentralizavimo principas – organizuojant socialines paslaugas kuo daugiau funkcijų perduodama vietos savivaldai, kuri, atstovaudama vietos gyventojų interesus, prisiima atsakomybę reguliuoti ir valdyti didžiąją viešųjų reikalų ir resursų (lėšų) dalį. Viena iš savivaldybių funkcijų – organizuoti vaikų ir jaunimo bendrąjį lavinimą ir neformalųjį švietimą (Vietos savivalda Lietuvoje, 1998). Šią funkciją įgyvendina savivaldybių įsteigtos mokyklos. Remiantis LR Švietimo ir mokslo ministerijos Atviros informavimo konsultavimo orientavimo sistemos informacija apie neformaliojo švietimo mokyklas šiuo metu Lietuvoje veikia 231 savivaldybių įsteigta neformaliojo vaikų švietimo mokykla.

Papildomojo ugdymo bei vaikų ir jaunimo užimtumo tendencijos Lietuvoje yra gilios ir turiningos. Tačiau kita vertus, tenka pastebėti, kad nepriklausomybės metais (1990–2000 metais) dėmesys prasmingam vaikų užimtumui, taigi ir papildomam ugdymui tolydžio mažėjo“ (Kvieskienė, 2000, p. 31). Daugelis buvusių vaikų laisvalaikio leidimo vietų (vaikų ir jaunimo klubai, sporto klubai ir panašiai) buvo apleistos. Šiuo metu veikiančios neformalaus švietimo mokyklos ir klubai pagal geografinę padėtį išsidėstę netolygiai (žr. 2.3.1 pav.).

2.3.1. pav. Neformaliojo vaikų švietimo mokyklų išsidėstymą pagal apskritis

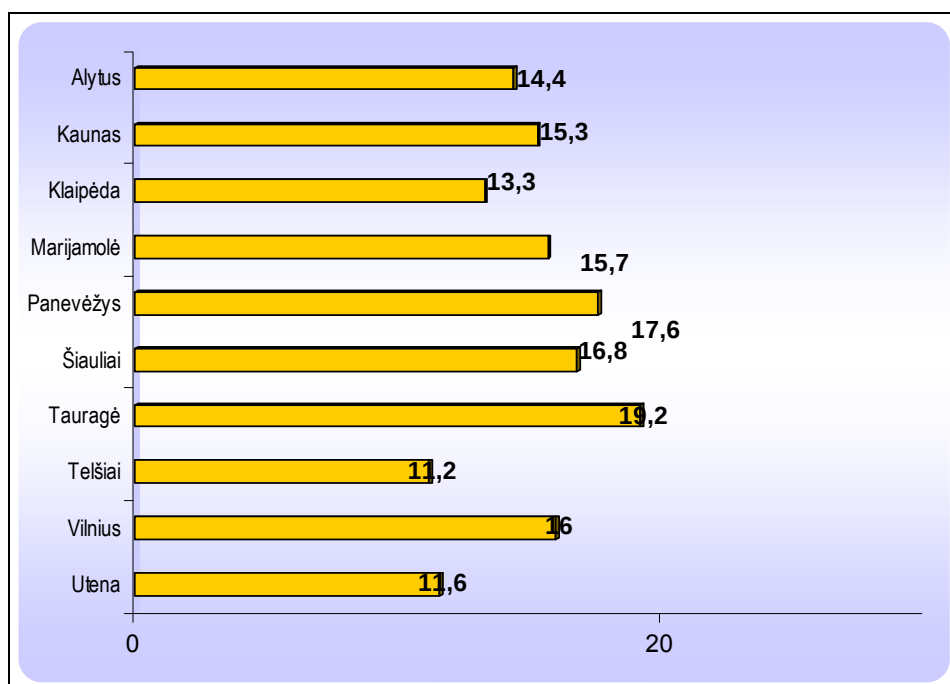

Šaltinis: autorių atliktų tyrimų duomenys

Lyginant neformaliojo vaikų švietimo mokyklų išsidėstymą pagal apskritis (2.3.1 pav.) akivaizdu, kad didžiausias šių mokyklų sutelktumas yra tose apskrityse, kuriose yra didžiausi Lietuvos miestai – Vilnius, Kaunas ir Klaipėda.

Kitokie netolygumai pastebimi, analizuojant neformaliojo vaikų švietimo įstaigas, tenkančias tūkstančiui gyventojų (žr. 2.3.2 pav.).

2.3.2. pav. Viena neformaliojo švietimo mokykla tenkanti tūkstančiui gyventojų (pagal apskritis)

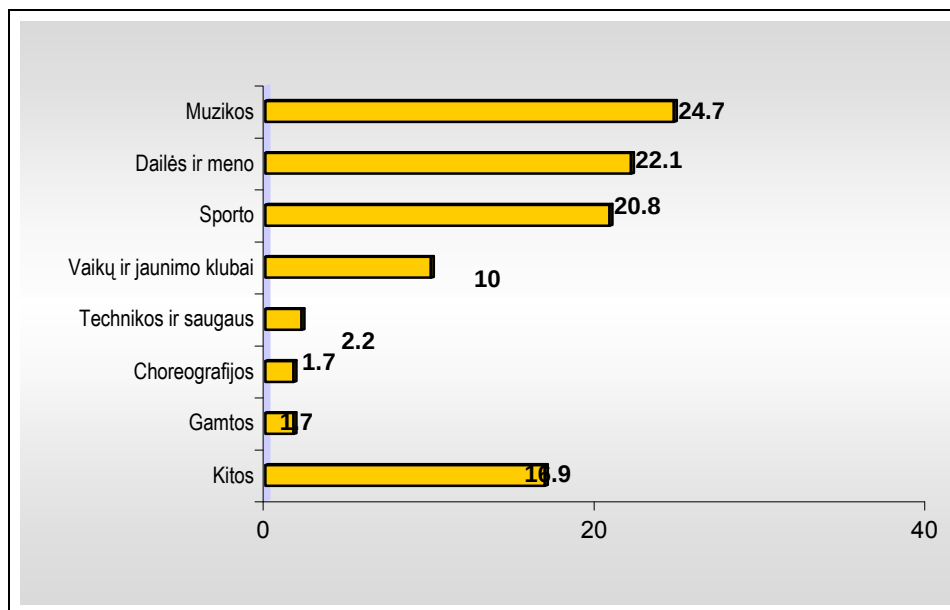
Šaltinis: autorių atliktų tyrimų duomenys

Lyginant kokiam skaičiui gyventojų tenka viena neformaliojo vaikų švietimo mokykla pastebima, kad (2.3.2 pav.) Tauragės apskrityje viena mokykla tenka net 19,2 tūkst. gyventojų. Tik šiek tiek geresnė padėtis yra Panevėžio ir Šiaulių apskrityse, atitinkamai 17,6 ir 16,8 tūkst. gyventojų. Ne itin didelis mokyklų sutelktumas yra ir Vilniaus apskrityje, kuri yra pati didžiausia Lietuvoje – 16 tūkst. gyventojų tenka viena neformaliojo vaikų švietimo mokykla. Mažiausiam gyventojų skaičiui šių mokyklų tenka Telšių ir Utenos apskrityse – 11,2 ir 11,6 tūkst. gyventojų. Taigi, viena sąlyginė neformalaus švietimo mokykla Lietuvoje tenka vidutiniškai 15,1 tūkst. gyventojų (Gyventojų skaičius nurodytas pagal Statistikos departamento prie LRV 2001 m. gyventojų surašymo duomenis). Vilniaus mieste šiuo metu veikia 32 savivaldybės įsteigtos neformaliojo vaikų švietimo mokyklos. Lyginant su aukščiau pateiktais duomenimis, viena tokio tipo mokykla Vilniaus mieste tenka 16,9 tūkst. gyventojų.

Be abejo, tokį skirtingą neformaliųjų vaikų švietimo mokyklų pasiskirstymą pagal Lietuvos regionus galima paaiškinti įvairiomis priežastimis, pavyzdžiui, gyventojų amžiumi, tačiau remiantis Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. birželio 14 d. nutarimas Nr. 737 priimtos Nacionalinės gyventojų senėjimo pasekmių įveikimo strategijos (Valstybės žinios. 2004, Nr. 95-3501) duomenimis, Tauragės apskritis priskiriama prie mažiausiai pagyvenusių žmonių turinčio Lietuvos regiono. Remiantis šia analize galima teigti, kad netolygus neformaliųjų vaikų švietimo mokyklų sutelktumas yra viena iš priežasčių, nesuteikiančių lygių galimybių ugdytis visų regionų skirtingų socialinių sluoksnių vaikams pagal jų poreikius.

Skiriasi ir vaikų ugdymo sritys (kryptys) šiose mokyklose (žr. 2.3.3 pav.).

2.3.3. pav. Veiklos rūšys

Šaltinis: autorių atliktų tyrimų duomenys

Pagal veiklos rūšis (2.3.3 pav.) savivaldybės yra įsteigusios daugiausiai muzikos krypties neformaliojo vaikų švietimo mokyklų – beveik ketvirtadalis (24,7 proc.) visų mokyklų, dailės ir meno mokyklų – 22,1 proc., sporto – 20,8 proc.. Vaikų ir jaunimo klubų Lietuvoje tėra 10 proc. Jie yra tik Vilniaus (16 klubų) ir Klaipėdos miestuose (7 klubai). Kitoms neformaliojo vaikų švietimo mokykloms (16,9 proc.) priskirtos tokios mokyklos, kurių Lietuvoje yra po vieną ir jų veikla yra labai specifinė, pvz., Kauno kurčiųjų ir neprigirdinčiųjų vaikų reabilitacijos ir ugdymo centras „Lingua“, Kauno tautinės kultūros centras, Kėdainių kalbų mokykla, Vilniaus moksleivių sveikatos centras, Vilniaus ukrainiečių sekmadieninė mokykla ir kt.

Suaugusiųjų švietimas. Viena svarbiausių suaugusiųjų švietimo plėtotės sąlygų – kad mokymai vyktų kuo arčiau namų.

Tyrime „Kaimuose ir miesteliuose (gyventojų skaičius iki 30.000) gyvenančių suaugusiųjų mokymosi poreikiai“ akcentuojama, kad Sudarius tinkamas sąlygas, pageidautų mokytis didelė vietinių gyventojų dalis. Vertindami švietimo vadybos ypatumus, platesnę suaugusiųjų švietimo sampratą atstovaujantys respondentai pažymi šio švietimo strateginio planavimo, koordinavimo ir funkcijų pasidalijimo tarp institucijų svarbą. Siūloma aktyviau įtraukti seniūnijas ir kaimo bendruomenes, įvairių sluoksnių, ypač darbdavių, verslo, migracijos tarnybų atstovus, nevyriausybinės organizacijas, panaudoti kaimo mokyklų, bibliotekų, kultūros centrų galimybes. Ypatingai siūloma panaudoti bibliotekų ir kaimo mokyklų bazes kaimo vietovių kompiuterinio raštingumo kursams, nuotoliniam mokymui. Kalbėdami apie kaimo vietovių problemas ir mokymosi organizavimą šiose vietovėse, beveik visi apklaustieji minėjo svarbų, beveik pagrindinį kaimo bendruomenių, seniūnijų, kaimo mokyklų, bibliotekų, kultūros centrų vaidmenį šio švietimo skatinime ir organizavime. Šių institucijų įjungimas į švietimo veiklą, respondentų nuomone, galėtų žymiai pagerinti tiek švietimo prieinamumą kaimo žmonėms, tiek ugdyti jų švietimosi poreikius. Kaimo švietimo problemos geriausiai sprendžiamos tose vietovėse, kur aktyvios kaimo bendruomenės ir kaimo kultūros bei švietimo institucijos. Visi respondentai pažymi kaimo ir miestų bei miestelių švietimo poreikių skirtumus: „*Kuo arčiau miestas, tuo didesni poreikiai mokytis, ir atvirkščiai*“. Nors kaimo gyvenseną ir darbo rinkos reikalavimus irgi keičia į kaimą ateinančios ES lėšos, pokyčiai čia lėtesni. Motyvacijos ir poreikių lygmuo čia labai priklauso nuo kaimo bendruomenių, seniūnijų aktyvumo, veiklos. Pasak respondentų, „*tik brandesnės bendruomenės jaučia šį poreikį, dažniausiai kaimo žmonės į iniciatyvas atsiliepia vangiai. Ūkininkų draugijos veikla domina labiau*“. Aktyviai veikiančiose kaimo bendruomenėse žmonės nori mokytis projektų rašymo, kompiuterinio raštingumo ir pan. Elektrėnų savivaldybės, kur pastaraisiais metais buvo atlikti kaimo gyventojų švietimo poreikių tyrimai, atstovai taip įvardija būdingiausius kaimo švietimo poreikius. „*Aktyviausi nuvažiuoja į miestą ir jų poreikiai nesiskiria nuo miestiečių. Kaime nori mokytis (eilės tvarka pagal svarbą) – projektų rašymo, sveikos gyvensenos, kompiuterinio raštingumo*“. Atkreiptinas dėmesys, kad, respondentų nuomone, nepakanka vien kaime padaryti prieinamus kompiuterius ir išmokyti jais naudotis; gebėjimų naudotis kompiuteriu ugdymas savaime mažai ugdo švietimosi poreikius, tai yra tik švietimosi priemonė, viena iš sąlygų. Didelė kliūtis kaime – mokami kursai; respondentai pastebi, kad norinčių mokytis kaimuose žymiai sumažėja, kai tenka primokėti net nedideles sumas. Kaimo vietovėse svarbų vaidmenį plėtojant suaugusiųjų švietimą ir ugdant gyventojų poreikius atlieka ir gali atlikti aktyvios seniūnijos ir kaimo bendruomenės, telkamos ir panaudodamos kitas institucijas (NVO, mokyklas, kultūros centrus, bibliotekas ir pan.). Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad, respondentų nuomone, kaimo kompiuterizavimas ir gebėjimų naudotis kompiuteriu ugdymas savaime mažai ugdo švietimosi poreikius, tai yra tik švietimosi priemonė, viena iš poreikių tenkinimo sąlygų, tad vien kompiuterizavimas kaimo švietimo problemas sprendžia mažai.

Tyrime „Suaugusiųjų tęstinio mokymo galimybių plėtra mokymosi visą gyvenimą strategijos įgyvendinimo kontekste“ (2004, tyrimo atlikėjai: dr. Tadas Tamošiūnas (Vilniaus pedagoginis universitetas, tyrimo vadovas), dr. Giedra Linkaitytė (Vytauto Didžiojo universitetas) dr. Danutė Tureikytė (Vilniaus universitetas), Irena Šutinienė (Socialinių tyrimų institutas), Lineta Žilinskaitė (Vytauto Didžiojo universitetas). Tyrime talkino Kristina Matulevičiūtė ir Gerda Meilūnaitė) pabrėžiama kad *mokymosi visą gyvenimą idėjos šalininkai turėtų* sudaryti mokymosi visą gyvenimą sąlygas kuo arčiau besimokančiųjų – jų bendruomenėse ir, kai tik įmanoma, suteikti informacinėmis kompiuterinėmis technologijomis aprūpintas patalpas.

Tyrimo „Suaugusiųjų švietimo statistinio 2006 m. tyrimo rezultatai“ pažymima, kad per vienerius metus 25-64 metų amžiaus suaugusiųjų neformaliajame švietime dalyvavo 31 procentas gyventojų. Daugiau nei pusė jų dalyvavo kvalifikacijos tobulinimo kursuose. Nustatyta, kad per metus savarankiškai mokėsi 813 tūkst., arba 45 proc. suaugusiųjų. Tai beveik du kartus daugiau, palyginti su 2003 m. (449 tūkst., arba 25 proc.). Tačiau paaiškėjo, jog savarankiškai mokėsi daugiau miesto gyventojų nei kaimo (kas antras miesto ir kas trečias kaimo tiriamo amžiaus gyventojas, daugiau (53 proc.) – jaunesnio iki 35 metų amžiaus). Daugelis vyrų ir moterų, taip pat miesto ir kaimo gyventojų nurodė, kad savarankiškai žinių sėmėsi daugiausia iš profesinių knygų, specializuotų žurnalų (72 proc. visų besimokiusių savarankiškai). Naudodamiesi kompiuteriu ir/arba internetu mokėsi dvigubai mažiau kaimo gyventojų nei miesto (53 proc. suaugusiųjų, 57 proc. miesto ir 38 proc. kaimo gyventojų). Vienos iš svarbiausių respondentų nurodytų priežasčių, kurios trukdė mokytis dažniausiai buvo minimas užimtumas darbe (31 proc.), amžius ar sveikata (28 proc.), per brangus mokymas (26 proc.). Viena iš kaimo gyventojų nesimokymo priežasčių - per toli esanti mokymo vieta (18 proc.).

Pedagoginė, psichologinė, socialinė pagalba. 2007 metų duomenimis, LR veikė 33 pedagoginės psichologinės tarnybos, pavaldžios savivaldybėms ir 19 pagalbos mokiniui, mokytojui ir mokyklai teikimo centrų (www.aikos.lt). Šių tarnybų tikslas didinti specialiųjų poreikių, psichologinių, asmenybės ir ugdymosi problemų turinčių asmenų ugdymosi veiksmingumą, psichologinį atsparumą teikiant reikalingą informacinę, ekspertinę ir konsultacinę pagalbą mokykloms ir mokytojams (Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro 2003 m. gruodžio 24 d. įsakymas Nr. ISAK-1880).

Tačiau, kaip pažymima Vaiko teisių apsaugos kontrolierės apibendrinime apie ikimokyklinio ugdymo įstaigų Lietuvoje sistemos ir teikiamų paslaugų problemas, Pedagoginės psichologinės tarnybos teikia antrojo lygmens pedagogines ir psichologines paslaugas, tačiau jų pagrindinė veikla orientuota į pagalbą mokyklinio amžiaus vaikui, specialiųjų ugdymosi poreikių nustatymą vaikams nuo 3 iki 18 metų, gyvenantiems savivaldybės teritorijoje ir/ar ugdomiems mokyklose bei vaikų globos namuose, kurių steigėja yra savivaldybė (Pedagoginės psichologinės tarnybos finansuojamos iš Moksleivio krepšelio lėšų). Taigi vaikui, kuris lanko lopšėlį-darželį arba nelanko ikimokyklinio ugdymo įstaigos, t.y. tėvai vaiką augina namuose, taip pat ikimokyklinio amžiaus vaikui, globojamam vaikų globos namuose, kurių steigėjas nėra savivaldybė Pedagoginės psichologinės tarnybos paslaugos sunkiai prieinamos. Šiuo metu nėra išspręstas ikimokyklinio amžiaus vaikų, gyvenančių savivaldybės teritorijoje ir globojamų vaikų globos namuose, kurių steigėjas yra ne savivaldybės taryba (pvz. apskrities viršininko administracija, nevyriausybinių organizacijų, parapija ir pan.), antrojo lygmens – savivaldybių pedagoginės psichologinės tarnybos specialistų pagalbos teikimo ir apmokėjimo už suteiktas paslaugas klausimas. Ikimokyklinio amžiaus vaikai, globojami vaikų globos institucijose, turi teisę gauti nemokamas antrojo lygmens pedagogines ir psichologines paslaugas, nepriklausomai nuo vaikų globos namų pavaldumo, kaip tai numatyta patvirtintame Pedagoginės ir psichologinės pagalbos teikimo modelyje. Taip pat, lyginant su minėtu modeliu, Savivaldybės pedagoginės psichologinės tarnybos pavyzdiniuose nuostatuose šių tarnybų tikslas ir uždaviniai labiau orientuojami į pagalbą mokiniui, mokytojui ir mokyklai, t.y. susiaurina asmenų (ikimokyklinio amžiaus vaikų, jų tėvų (globėjų), kuriems, esant reikalui, turi būti teikiama antrojo lygmens specialioji pedagoginė ir psichologinė pagalba, galimybė gauti tokias paslaugas. Savivaldybių pedagoginių psichologinių tarnybų veikla turi būti nukreipta į pagalbą savivaldybės teritorijoje gyvenančiam vaikui (nesvarbu ar jis yra mokinytis), jo šeimai (tėvams, globėjams, rūpintojams), taip pat mokytojams, auklėtojams, vaikų globos institucijų darbuotojams. Apibendrinime pažymima, kad savivaldybėse neišplėtos nestacionarių socialinės paslaugos vaikus auginančioms socialinės rizikos šeimoms. Iki šiol savivaldybėse nepakankamai teikiama socialinės rizikos šeimoms kompleksinė pagalba. Šioje srityje pastebima tik pavienių asmenų ar

nevyriausybinių organizacijų savarankiška iniciatyva teikiant tėvų konsultavimo ir informavimo paslaugas.

Be abejonės, daugelis problemų susiję su tarpinstitucinio bendradarbiavimo stygiaus problemomis. Savivaldybių institucijos ir įstaigos, atsakingos už paramos ir pagalbos vaikams teikimą, nepakankamai keičiasi informacija apie nepalankias vaiko gyvenimo sąlygas. Informacija, kitoms suinteresuotoms institucijoms suteikiama fragmentiškai nesisisteminiai. Daugeliu atveju keitimasis informacija ir bendradarbiavimas vyksta tik tarp atskiros srities įstaigų ir organizacijų. Be to, savivaldybėse kol kas nėra duomenų bazių, kuriose būtų centralizuotai kaupiama įvairi informacija apie ikimokyklinio ir priešmokyklinio amžiaus vaikus. Duomenys kaupiami atskirų institucijų ir įstaigų tikslinėse duomenų bazėse ir kitoms institucijoms daugeliu atveju nėra prieinami. Pagalba ir parama teikiama ne visiems vaikams, nes dėl nepakankamos tėvų atsakomybės ir institucijų įgaliojimų ir/ar išteklių dalis vaikų nėra registruoti atskirų institucijų ir įstaigų duomenų bazėse. Svarbu ir tai, kad esant sudėtingiems kompleksiniams atvejams, kai vaikui ir šeimai reikalinga pagalba, trūksta aiškos institucijų ir įstaigų veiksmų schemos, atsakomybės tarp institucijų pasidalijimo.

Prielaidos susijusios su jaunimo įgalinimu. Siekiant numatyti ilgalaikes gaires jaunimo politikoje, Lietuvos jaunimo organizacijų tarybos iniciatyva buvo parengta Lietuvos jaunimo politikos Baltoji knyga. Tai sutampa su įvairių Europos Sąjungos organizacijų rekomendacijomis skatinti jaunimo savarankiškumą, savanoriškumą, atsakomybę, sudaryti palankesnes sąlygas jaunimo organizacijų veiklai, bendradarbiaujant su įvairiomis valstybinėmis institucijomis. Pagrindiniai jaunimo politikos tikslai:

- Intelektualios, pilietiškos, demokratiškos ir atsakingos asmenybės formavimosi skatinimas;
- Jaunimo integracija į visuomenės politinį, pilietinį, ekonominį, socialinį, akademinį ir kultūrinį gyvenimą;
- Motyvuoti jauną žmogų aktyviai dalyvauti jaunimo veikloje.

Šiuolaikinėje visuomenėje jaunimas siekia būti „savarankiškas, iniciatyvus, aktyvus ir atsakingas, mobilus, išsilavinęs, tolerantiškas, teisiškai sąmoningas, gerbiantis žmogaus teises ir pagrindines laisves“. Šie siekiai atitinka Europos Sąjungos šalyse išskirtas svarbiausias sritis, kuriomis reikėtų remtis, kuriant jaunimo politiką:

1. Įtaka ir atsakomybė kiekvienam jaunuoliui;
2. Išsilavinimas (profesija) kiekvienam jaunuoliui;
3. Darbas kiekvienam jaunuoliui;
4. Jaunimo tarptautinė kompetencija;
5. Informacinė technologija jaunimui;
6. Geresnis jaunimo orientavimas ir konsultavimas;
7. Atrama paslydusiems gyvenime jaunuoliams;
8. Palankios jaunimo gyvenimo sąlygos: būstas ir laisvalaikis;
9. Kultūrinis įvairiapusiškumas ir kitataučių integracija;
10. Žinios apie jaunimą.

Nuo pat švietimo reformos pradžios Lietuvoje kuriama pilietinės edukacijos sistema, todėl norinti toliau ją tobulinti, reikia įvertinti jos efektyvumą. Tuo tikslu 1996-2000 m. Lietuva dalyvavo pilietinio ugdymo tyrime CivEd (Civic Education Study) tyrime, kurį organizuoja IEA (International Association for Evaluation or Educational Achievements). Moksleivių pasiekimai laikomi ugdymo kokybės rodikliu. Tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos moksleivių pilietinę kompetenciją ir ją palyginti su kitų šalių paauglių pilietine kompetencija. Tyrime dalyvavo 28 pasaulio šalių keturiolikmečiai. Kognityvinė pilietinė kompetencija – tai žinios ir gebėjimas tas

žinias interpretuoti. Lietuvos moksleivių pilietinė kognityvinė kompetencija nėra didelė: 24 vietoje iš 28 šalių.

Prielaidos susiję su bendruomenės socialinių paslaugų plėtra. Atkūrus nepriklausomybę, socialinių paslaugų sistema Lietuvoje plėtojama labai sparčiai, tačiau paslaugų išvystymo lygis dar nėra pakankamas, lyginant paslaugų poreikį ir teikiamų paslaugų apimtį. Socialinių paslaugų organizavimo ir administravimo funkcijos yra padalintos tarp valstybės, apskrities ir vietinių savivaldybių. Savivaldybėse ir apskrityse yra padaliniai, atsakingi už socialinių paslaugų ir socialinės paramos organizavimą.

Organizuojant paslaugų namuose teikimą, neįmanoma nubrėžti griežtos ribos tarp sveikatos apsaugos, švietimo bei socialinės apsaugos sričių, todėl būtina bendradarbiauti įvairių sričių specialistams (socialiniams pedagogams, socialiniams darbuotojams, lankomosios priežiūros darbuotojams, bendruomenės slaugytojoms, pedagogams, psichologams, medikams). Šių institucijų darbuotojų bendra veikla teigiamai veikia paslaugų kokybę ir ypač asmuo, kuriam teikiama paslauga, socializaciją.

Lietuvoje kaip alternatyva stacionarioms socialinėms paslaugoms šiuo metu sparčiai vystoma socialinių paslaugų sistema, kuri kaip ir visoje Vakarų Europoje siekia išnaudoti bendruomenės ugdomąjį potencialą.

Pagrindinė socialinių paslaugų sistemos plėtojimo kryptis – socialinių paslaugų decentralizacija ir didelių globos įstaigų restruktūrizacija. Socialinių paslaugų sistema plėtojama, priartinant socialinių paslaugų teikimą kuo arčiau žmogaus gyvenamosios vietos. Šiai socialinių paslaugų sistemos plėtojimo kryptčiai pritaria dauguma praktikų ir socioedukacinės politikos formuotojų, jai pritaria JT vaikų komiteto atstovas dr. D.Pūras (1997). Jis mano, kad reikėtų teikti prioritetą bendruomenės lygio tarnyboms, tačiau ne itin specializuotoms ir brangiai kainuojančioms stacionarioms paslaugoms teikiančioms institucijoms.

Lietuvos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos pastangomis 1996 metų pabaigoje šešiose Lietuvos savivaldybėse buvo pradėtas vykdyti Bendruomenių socialinių paslaugų plėtros projektas. Jis parengtas ir įgyvendinamas bendradarbiaujant Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Pasaulio Bankui, Stokholmo Universiteto Socialinio darbo katedrai ir savivaldybėms. Šio projekto tikslas – sukurti ir plėtoti socialiniu ir ekonominiu požiūriu efektyvų socialinių paslaugų teikimą bendruomenėse, skatinant nestacionarių paslaugų veiklą šešių savivaldybių 14-oje eksperimentinių bendruomenės centrų. Šių centrų veikla apima įvairias žmonių grupes su skirtingomis problemomis bei sunkumais - pedagoginės ir socialinės pagalbos teikimas sutrikusio intelekto vaikams ir jaunuoliams, rizikos grupės vaikams ir jų šeimoms, parama ir rehabilitacija suaugusiems neįgaliesiems, paslaugos į namus, pagalbos teikimas buvusiems alkoholikams, narkomanams bei grįžusiems iš įkalinimo įstaigų, o taip pat parama smurtą patyrusioms moterims ir jų vaikams. Nors šių centrų veiklos specifika skiriasi, bet visus juos jungė vienas bendras tikslas – išbandyti įvairius naujus metodus ir darbo būdus, kurie suteiktų galimybę žmonėms toliau gyventi savo įprastinėje namų aplinkoje ir naudotis visiems bendruomenės nariams teikiamomis socialinėmis paslaugomis. Neįgaliesiems yra kuriami naujo tipo institucijos – bendruomeninio gyvenimo namai. Įstaigose, skirtose žmonėms su proto negalia, dominuoja ugdymo paslaugos, savarankiško gyvenimo, įgūdžių diegimas. Jaunuoliai išėję iš tokių ugdymo įstaigų jau nebepatektų į stacionarius globos namus, tačiau galėtų gyventi dalinai savarankiškai grupinio gyvenimo namuose. Dar labiau integruotis į bendruomenę jiems padeda steigiami dienos užimtumo ir darbinės veiklos centrai. Tokiuose centruose žmonės su proto negalia, negalintys konkuruoti darbo rinkoje su sveikaisiais, gali užsiimti darbine veikla, atskleidami savo sugebėjimus, realizuoti save. Tuo pačiu ugdomas jų savarankiškumas, darbiniai ir socialiniai įgūdžiai (Mickus, 2000). Šių centrų dešimties metų veiklos patirtis parodė, kad gyventojams artimesnės ir daug efektyvesnės bendruomenėje teikiamos paslaugos.

Lanksti edukacinių galimybių sistema ne tik padeda ir tarp šio amžiaus žmonių gausinti žmogiškąjį kapitalą (pagyvenę žmonės toliau lavindamiesi randa savirealizacijos galimybes įvairioje visuomenei naudingoje veikloje), bet ir turi tiesioginės įtakos gyventojų sveikatai bei kitiems gyvenimo kokybės veiksniams. Ž.Vanje (1998) pastebėjo, kad bendruomenė atvira visa kam, kas universalu; remiasi atleidimu ir atvirumu kitiems, vargšams ir silpniesiems. Gyventi bendruomenėje – tai sugriauti užtvaras, kad galėtum priimti skirtumus.

Bendruomeninė veikla neturi būti savitikslių, ji skirta žmonėms, jų poreikiams tenkinti. Taigi, bendruomenės organizavimas yra:

- kaip socialinis ugdymas, siekiant teigiamai koreguoti individo ir socialinių institucijų sąveiką;
- kaip socialinės gerovės įgyvendinimas, siekiant pakelti materialinį ir nematerialinį žmonių gyvenimo lygį;
- kaip socialinis veiksmas (pvz. socialinių paslaugų teikimas), siekiant labai aiškiai apibrėžtų, dažniausiai su valstybės socialine politika, susijusių tikslų. (Mickus, 2000).

Išvados. UDC centrai teiktų ne tik ikimokyklinio ir priešmokyklinio ugdymo, bet ir neformalaus, papildomo ir specialiojo ugdymo, suaugusiųjų neformaliojo švietimo, rekreacijos ir kitas paslaugas. Tikėtina, kad tai padės užtikrinti geresnes mokymosi starto galimybes kaimo vietovėse gyvenantiems vaikams; užtikrins aukštesnį ikimokyklinio ugdymo ir neformalaus užimtumo paslaugų prieinamumą; paskatins kaimo vietovėse gyvenančių asmenų reintegraciją darbo rinkoje. Universalių centrų teikiamos neformaliojo ugdymo paslaugos taip pat leis užtikrinti aukštesnį kaimo vietovių darbo jėgos kompetencijų lygį.

Bendruomeninių centrų veiklos patirtis parodė, kad gyventojams artimesnės ir daug efektyvesnės bendruomenėje teikiamos paslaugos.

2.4. NACIONALINIŲ IR UŽSIENIO ATLIKTŲ TYRIMŲ REZULTATŲ APIBENDRINIMAS

Šioje ataskaitos dalyje pateikiama apibendrinta informacija pagal 1 ataskaitoje „Universalių daugiafunkcinių centrų (UDC) steigimas ir plėtra: Tyrimo metodika“ pateiktą metodologiją.

Ataskaitoje pateikiama informaciją apie Lietuvos ir užsienio tyrimus, ekspertiniu metodu gautos informacijos apibendrinimas.

2.4.1. SAVIVALDYBIŲ PATIRTIES ANALIZĖ

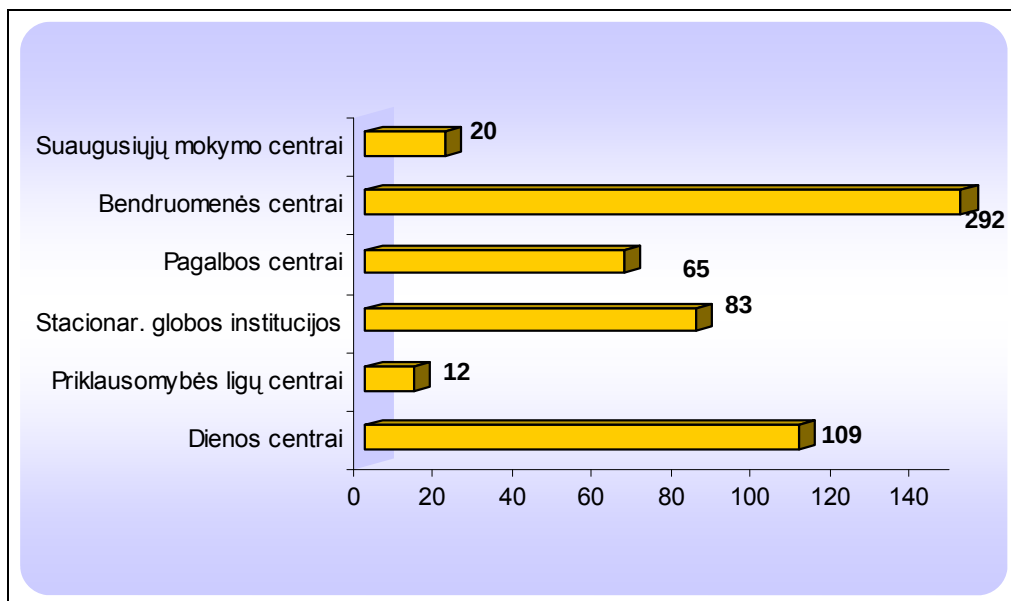
Vienas iš tyrimo tikslų - išsiaiškinti sėkmingiausiai veikiančius savivaldybėse kelias socioedukacines funkcijas išplėtojusius centrus. Nurodytus respondentų sėkmingiausiai veikiančius centrus galimas skirstyti į kelias grupes:

- Dienos, neformalaus ugdymo, kultūros centrai;
- Pagalbos centrai;
- Bendruomenės centrai;

- Globos institucijos su papildomomis krizių prevencijos ir pagalbos funkcijomis;
- Suaugusių tęstinio mokymo centrai;
- Rekreaciniai-pramoginiai centrai.

Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad rajonuose veiksmingiausiai kelias socioedukacines funkcijas išplėtoję yra bendruomenių centrai, vaikų dienos, kultūros ir kiti neformalaus ugdymo centrai bei įvairūs socialinę, pedagoginę, psichologinę pagalbą suaugusiems ir vaikams teikiantys centrai (žr. 2.4.1.1 pav.).

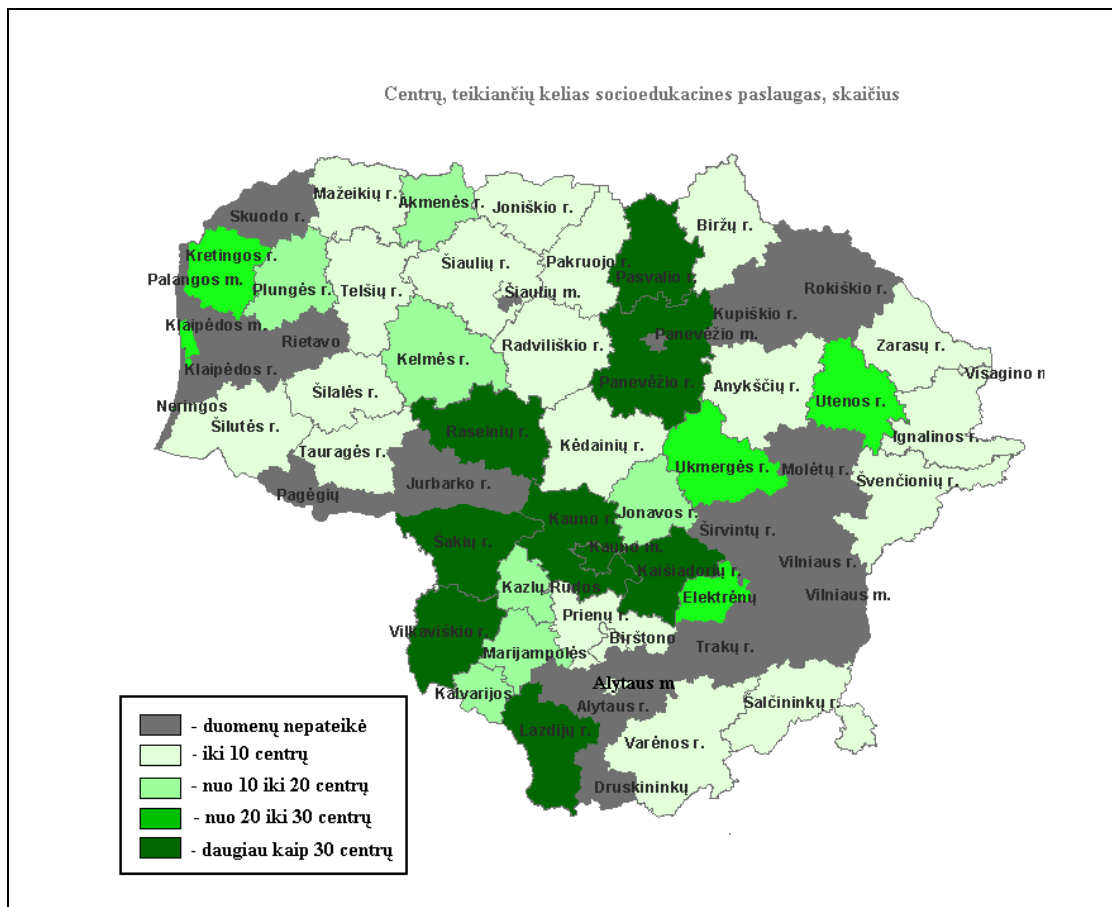
2.4.1.1. pav. Sėkmingiausiai kelias socioedukacines funkcijas išplėtoję centrai

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Centrų, teikiančių kelias socioedukacines paslaugas, pasiskirstymas pagal savivaldybes pateiktas 2.4.1.2 pav. Paanalizavus savivaldybių pateiktus duomenis nustatyta, kad daugiau kaip trisdešimt centrų, išplėtojusių kelias socioedukacines funkcijas, veikia Vilkaviškio, Šakių, Lazdijų, Pasvalio, Raseinių, Kaišiadorių, Kauno, Panevėžio rajonų ir Panevėžio, Kauno miesto savivaldybėse.

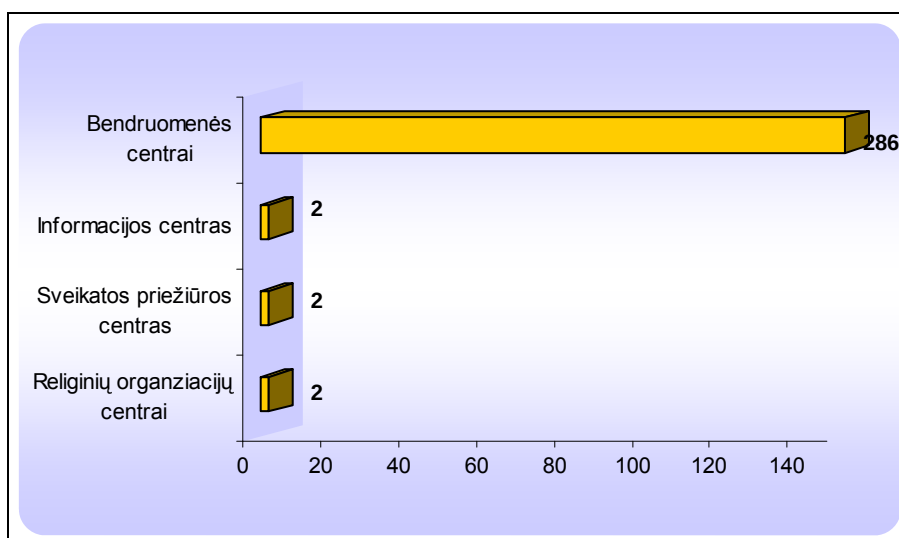
2.4.1.2. pav. Centrų, teikiančių kelias socioedukacines paslaugas, pasiskirstymas pagal savivaldybes

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Respondentai nurodė 292 bendruomenėse aktyviai veikiančius bendruomenės centrus, kurių tik keli - informaciniai centrai (2.4.1.3 pav.).

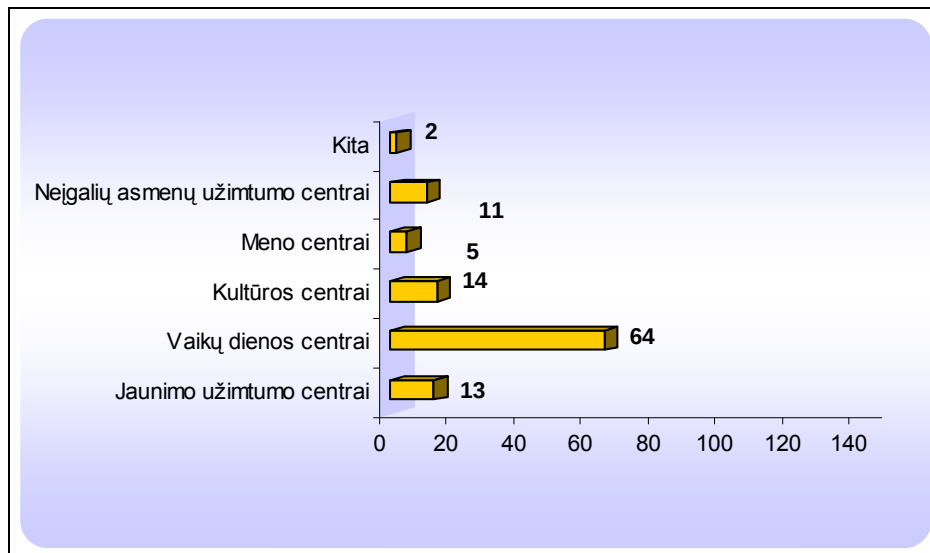
2.4.1.3. pav. Bendruomenėse veikiančios centrai

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Dienos, neformalaus ugdymo, kultūros centrų kategorijoje (109) kaip efektyviausiai veikiantys išskiriami jaunimo užimtumo centrai (13), vaikų dienos centrai (64) bei kultūros centrai (14), žr. 2.4.1.4 pav.

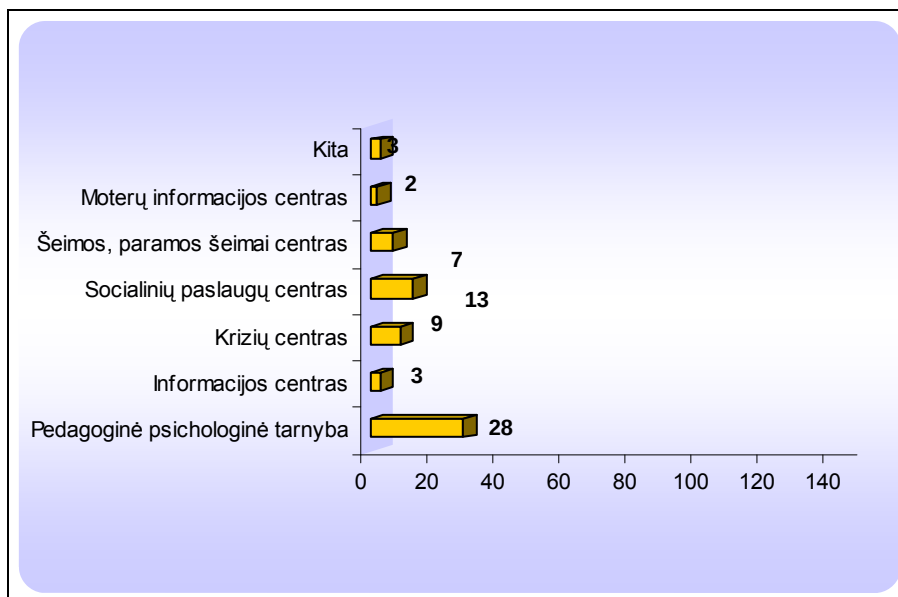
2.4.1.4. pav. Dienos, neformalaus ugdymo, kultūros centrai

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Pagalbos centrų kategorija sudaryta iš įvairių socialinę pedagoginę psichologinę pagalbą teikiančių centrų. Kaip sėkmingiausiai veikiančius respondentai išskiria pedagogines psichologines tarnybas ir pagalbos mokiniui, mokytojui centrus (28 respondentai), socialinių paslaugų centrus (13 respondentų) ir šeimos/paramos šeimai centrus (7 respondentai), žr. 2.4.1.5 pav.

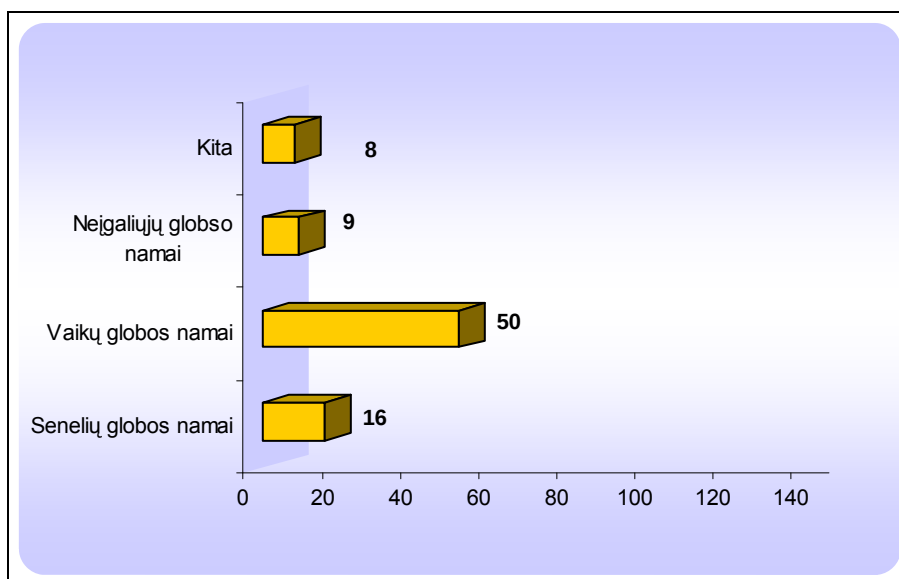
2.4.1.5. pav. Pagalbos centrai

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

43 savivaldybėse kaip aktyviai veikiančios yra įvardijamos įvairios globos institucijos, kurių daugiau nei pusė – vaikų globos namai, trečdalis – senelių namai (žr. 2.4.1.6 pav.).

2.4.1.6. pav. Globos institucijos

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Respondentai kaip mažiau sėkmingai veikiančius įvardino suaugusių švietimo centrus, gal būt dėl to, kad lyginant su įvairiomis pagalbą teikiančiomis institucijomis šių centrų savivaldybėse yra žymiai mažiau.

2007 m. AIKOS duomenimis, Lietuvoje veikė 1765 neformaliojo švietimo mokyklų, kurių 910 valstybinės, 15 savivaldybių, 840 bendruomeninės (žr. 2.4.1.1 lentelę).

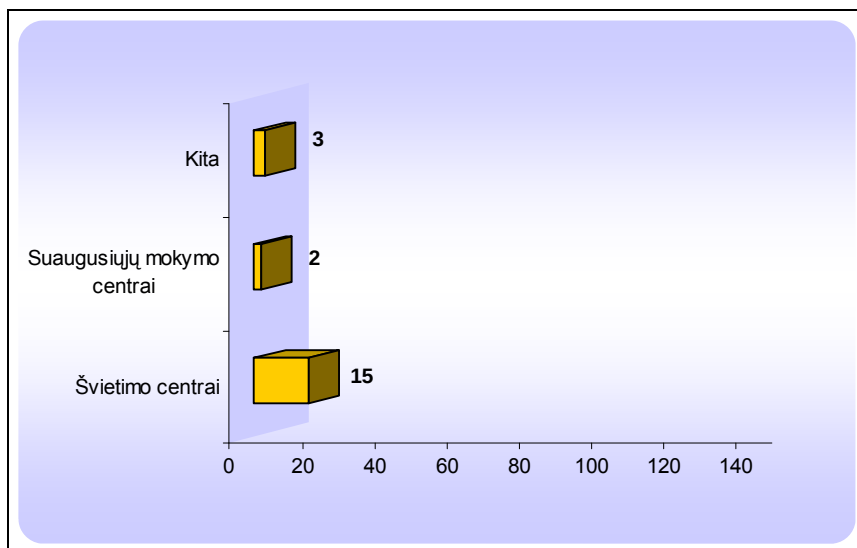
2.4.1.1. lentelė. Švietimo institucijos savivaldybėse

Institucijos	Iš viso	Valstybinės	Savivaldybių	Nevalstybinės	Iš jų:			
					privacios	bendruomeninės	užsienio	kitos
1	Neformaliojo švietimo mokyklos, iš jų:	910	15	840	55	37	17	1
1.1	Ikimokyklinio ugdymo įstaigos, iš jų:	622	3	612	7	4	3	-
1.1.1	Lopšeliai	-	-	-	-	-	-	-
1.1.2	Lopšeliai-darželiai	535	1	532	2	1	1	-
1.1.3	Darželiai	87	2	80	5	3	2	-
1.2	Neformaliojo vaikų švietimo mokyklos	259	6	225	28	20	8	-
1.3	Neformaliojo suaugusiųjų švietimo mokyklos	29	6	3	20	13	6	1

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Respondentai savivaldybėse nurodo 15 aktyviai veikiančių švietimo centrų (2.4.1.7 pav.).

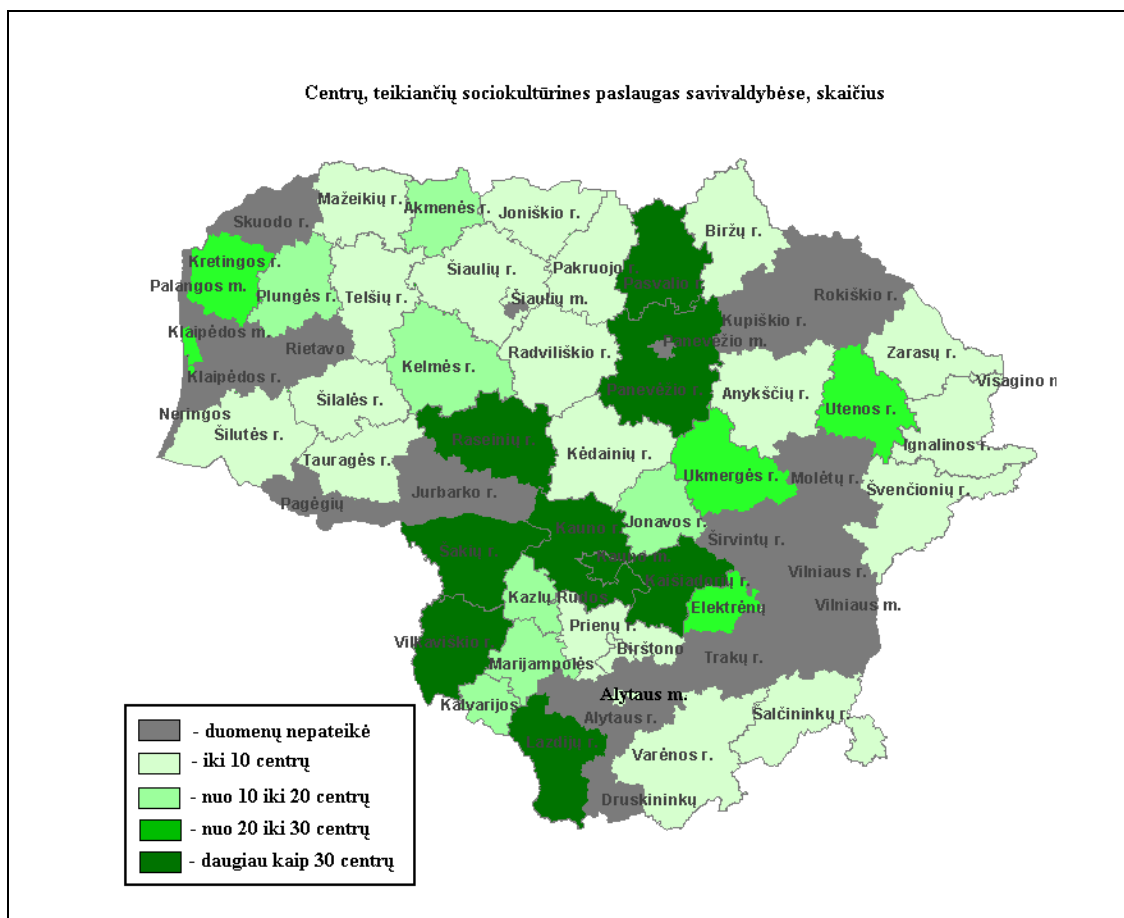
2.4.1.7. pav. Suaugusių švietimo centrai

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Apibendrinant savivaldybių pateiktus duomenis nustatyta, kad daugiausia aktyviai veikiantys savivaldybėse centrai teikia sociokultūrinės paslaugas. Centrų teikiančių sociokultūrinės paslaugas pasiskirstymas pagal savivaldybes pateiktas 2.4.1.8 pav.

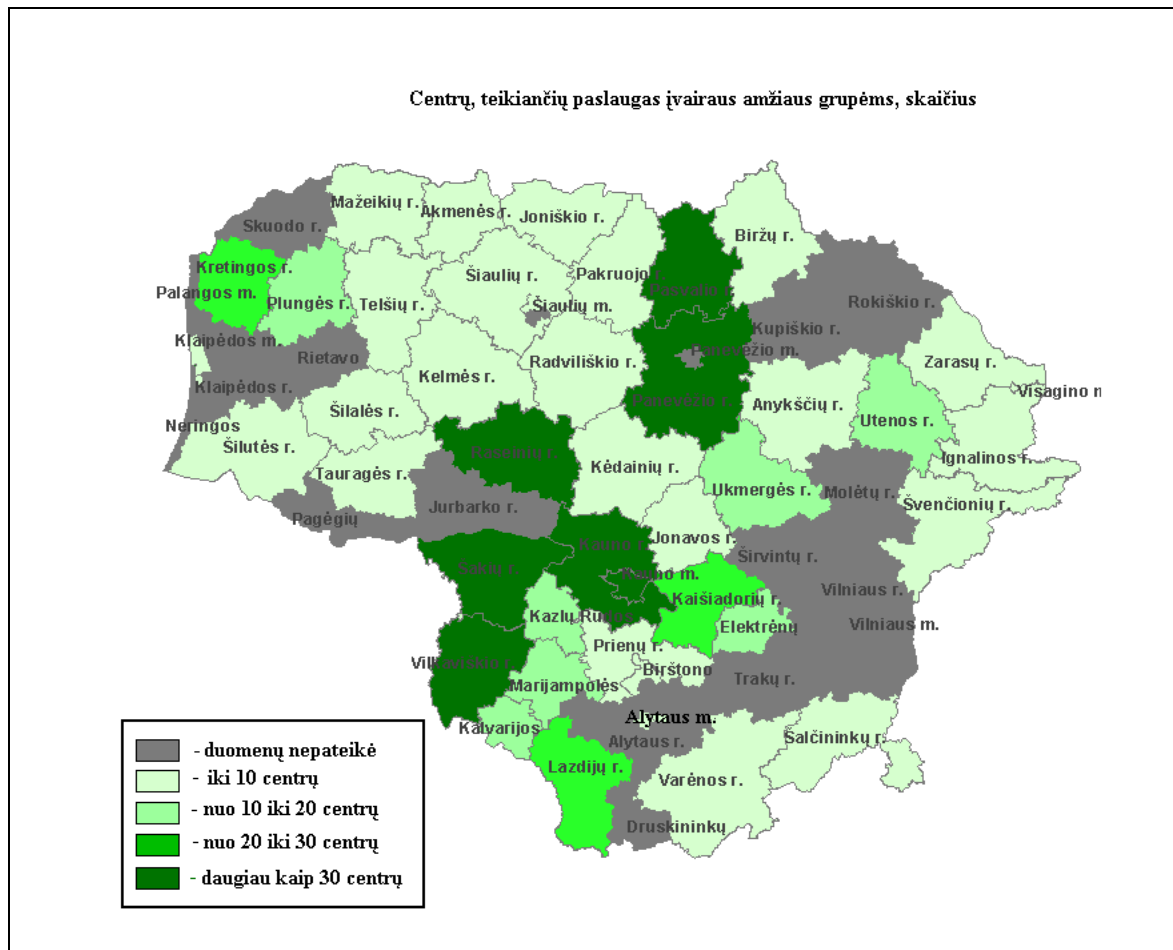
2.4.1.8. pav. Centrų teikiančių sociokultūrinės paslaugas pasiskirstymas pagal savivaldybes

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Paanalizavus tyrimo duomenis nustatyta, kad daugelyje savivaldybių veikia iki 10 centrų, teikiančių socialines, edukacines paslaugas įvairaus amžiaus asmenims (2.4.1.9 pav.).

2.4.1.8. pav. Centrų teikiančių paslaugas įvairioms amžiaus grupėms pasiskirstymas pagal savivaldybes

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Respondentų buvo teirautasi, kas jų nuomone lemia šių institucijų veiklos sėkmę. Šių institucijų veiklos sėkmė susijusi su veiklos atitikimu bendruomenės poreikiams, žmogiškaisiais ištekliais: aktyviais, atsakingais kompetentingais, pasiaukojančiais darbuotojais, aktyviu lyderiu, bei būtinais veiklai vykdyti materialiniais ištekliais (žr. 2.4.1.2 lentelę).

2.4.1.2. lentelė. Institucijų veiklos sėkmės prielaidos

Atsakymų variantai		Skaičius
Žmogiškieji ištekliai	darbuotojų aktyvumas	5
	žmogiškųjų ir materialųjų išteklių gausa ir dermė	10
	komandinis darbas	3
	aukšta darbuotojų kompetencija ir kvalifikacija	14
	aktyvus lyderis	7
	darbuotojų pasiaukojimas	2
	darbuotojų atsakomybė	2
	dalyvavimas projektinėje veikloje	3

Atsakymų variantai		Skaičius
Materialieji ištekliai	patalpos, kuriose galima realizuoti veiklas	1
	žmoniškųjų ir materialiujų išteklių gausa ir dermė	10
Aplinkos faktoriai	bendruomenės parama	2
	bendradarbiavimas su kitomis įstaigomis ir institucijomis	2
	teisingas savivaldybės požiūris į jos teritorijoje veikiančias institucijas	1
	aktualių bendruomenei problemų sprendimas	6
Kita	teikiamų paslaugų įvairovė	2

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

2007 metais birželio mėn. rengiant MTP+ programos UDC steigimo ir plėtros komponentą buvo apklaustos 53 savivaldybės, kiek turi ir kiek planuoja turėti daigafunkcinių centrų. Tik 28 savivaldybės pateikė duomenis apie esančią situaciją ir planus savivaldybėje, kuriuos apibendrinus galima teigti, kad 28 savivaldybėse iš viso veikia 38 daigafunkciniai centrai, tuo tarpu planuojama įkurti net 78 daigafunkcinius centrus. Taigi, vidutiniškai kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti po du ar tris kelias funkcijas atliekančius universalius daigafunkcinius centrus.

2007 m. lapkričio mėnesį visų savivaldybių atstovų buvo teiraujamasi kiek jų nuomone UDC centrų iš viso turėtų būti savivaldybėje. Paanalizavus 43 savivaldybių suinteresuotų UDC steigimu asmenų duomenis paaiškėjo, kad net 16 savivaldybių atstovai mano, kad UDC turėtų būti visose seniūnijose, nes „seniūnijos yra tolygiai pasiskirsčiusios pagal kaimų bei gyventojų skaičių“. Keli respondentai mano, kad „dabar reikia įsteigti keliose – paanalizuoti rezultatus, vėliau pagal gyventojų poreikius įsteigti kiekvienoje seniūnijoje“.

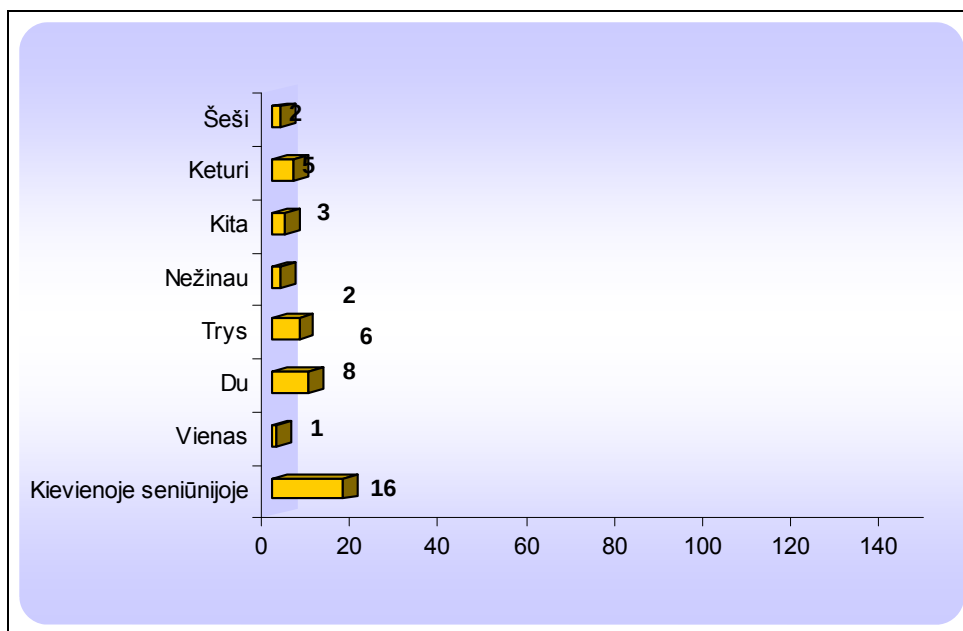
Apklaustųjų nuomone, šie centrai turėtų būti kultūros, švietimo centrai bei rūpintis reikalingų socialinių paslaugų teikimu („kaimuose uždarius mokyklas – išnyksta kultūros židiny, todėl kaimų vaikai neturi papildomo užimtumo, nebelieka švietėjiškos, kultūrinės veiklos, kurią organizuodavo mokyklos“. „Tokie centrai turėtų būti kiekvienoje seniūnijoje, kurioje yra laisvų visuomeninių pastatų ar nykstančių mokyklų dėl vaikų stygiaus, neturinčių ikimokyklinių, medicinos punktų ir kitų įstaigų teikiančių gyventojams paslaugas, nes yra šiuo metu daug senų žmonių, neįgalių asmenų, socialinės rizikos šeimų“. „Nes šiuo atveju bendruomenės, o ypač šeimos, turinčios socialinių problemų galėtų organizuoti įvairių veiklą, o socialinės rizikos šeimos galėtų gauti įvairiapusišką socialinę pagalbą vienoje vietoje“; „Žmogui būtų lengviau prieinama paslauga, pagalba, greičiau suteikiama paslauga, operatyviau sprendžiamos problemos, taupomos materialinės, laiko sąnaudos, žmogiškieji ištekliai“ (Kauno raj., Kelmės, Raseinių, Lazdijų sav., Radviliškio sav.)).

Penktadalis respondentų mano, kad reikia įsteigti du UDC, vėliau, pagal skirtingų bendruomenių poreikius, galima ir daugiau („Vienas centras turėtų būti vietoj reorganizuotos mokyklos, kitas – kaip edukacinis susietas su kvalifikacijos tobulinimu; suaugusių mokymu, vaikų užimtumu, edukacija“ (Utenos sav.). Pasvalio rajono savivaldybėje numatyta jau savivaldybės strateginiame plane įsteigti penkis centrus (šešis jau turi), „Siekiame kuo geriau patenkinti rajono gyventojų poreikius“).

Aštuntadalis respondentų mano, kad savivaldybėje turėtų būti įsteigti trys ar keturi tokie centrai. Keli apklaustieji mano – kad šeši, vienas - kad „tokie centrai turėtų veikti kiekvienoje kaimo bibliotekoje“, po vieną – 12 ir 11 tokių centrų (žr. 2.4.1.9 pav.). Keli respondentai mano, kad „centrų kiekį lemia geografinė gyvenvietės padėtis“, jų nuomone UDC „reikia įsteigti kiekvienoje didesnėje gyvenvietėje, kad mažesnių kaimų gyventojams centrą pasiekti būtų patogiau“. Keletas respondentų mano, kad centrus „galima diegti tik tokiose vietovėse, kuriose

aktyviai veikia pati bendruomenė“. Respondentai pateikia ir praktinių siūlymų dėl UDC veiklos „UDC veiklą reikia integruoti į veikiančių bibliotekų tinklą, o ne atvirkščiai – reikėtų praplėsti bibliotekų veiklą ir jose įsteigti UDC. Daugelyje bibliotekų yra patalpos, skirtos vaikams pažaisti, čia yra skaityklos, kuriose vaikai galėtų ruošti pamokas. Bibliotekos yra kompiuterizuotos, jose yra interneto ryšys. Tereikėtų papildomos patalpos mažiausiems. Jei bibliotekos patalpos per mažos, kad jose būtų galima įrengti atskirą patalpą vaikų ugdymui ir mini sporto salytę, biblioteką reikėtų perkelti į kitas kaime esančias patalpas (pvz. uždarytą mokyklą)“.

2.4.1.9. pav. UDC centrų skaičius savivaldybėse

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Realių išvadų kiek UDC kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti daryti negalima, nes vieni respondentai šį klausimą suprato kiek realiai jie ruošiasi steigti, kiti – projektavo į ateitį – kiek idealiame variante turėtų tokių centrų būti. Daugelis respondentų pabrėžė, kad centrai turėtų būti kiekvienoje seniūnijoje pažymėjo, kad *taip turėtų būti priartintos paslaugos ir užtikrintos kiekvienam asmeniui nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietos*. Visi respondentai sutinka, kad tokie centrai yra kaimo vietovėse labai reikalingi.

Respondentų buvo teirautasi, kokias paslaugas turėtų teikti daugiafunkciniai centrai. Daugumos respondentų nuomone (2.4.1.3 lentelė) daugiafunkcinių centrų veikla turėtų būti susijusi su neformaliu ugdymu kitu vaikų pozityviu užimtumu, suaugusių užimtumu, ikimokykliniu ugdymu bei jame turėtų būti teikiamos socialinės ir psichologinės paslaugos įvairaus amžiaus žmonėms (*„kiekvienoje seniūnijoje yra socialinės rizikos asmenų, bedarbių asmenų, asmenų neįregistruotų darbo biržoje, apleistų vaikų, o šie centrai padės užtikrinti vaikų užimtumą po pamokų, suaugusiųjų laisvalaikio bei socialinius poreikius“*; yra šiuo metu daug senų žmonių, neįgalių asmenų, socialinės rizikos šeimų“. „...nes šiuo atveju bendruomenės, ypač šeimos, turinčios socialinių problemų galėtų organizuoti įvairių veiklą, socialinės rizikos šeimos galėtų gauti įvairiapusišką socialinę pagalbą vienoje vietoje“). Tik vienas penktadalis respondentų mano, kad šiuose centruose turėtų būti teikiamos globos paslaugos, tačiau ši nuomonė gali būti susijusi su šiandien egzistuojančiu institucijų funkcinio pasiskirstymu ir atsiribojimu.

2.4.1.3. lentelė. Universalių daigafunkcinių centrų teikiamos paslaugos

Atsakymų variantai	Pasirinkimų dažnis
Popamokinis vaikų užimtumas	39
Suaugusių užimtumas	30
Ikimokyklinis ugdymas	23
Priešmokyklinis ugdymas	20
Dienos centras vaikams	33
Suaugusių švietimo centras	14
Suaugusių tęstinio mokymo centras	11
Savišvietos centras	27
Neformalus vaikų švietimas	25
Profesinis informavimas	18
Socialinė pagalba įvairioms amžiaus grupėms	32
Pedagoginė pagalba vaikui/šeimai/mokytojui	24
Psichologinė pagalba įvairioms amžiaus grupėms	27
Vaikų globa	17
Senelių globa	11
Neįgalių asmenų globa	11
Bendruomenės centras	5
Vaikų vasaros poilsio organizavimas	1
Kultūros renginiai bendruomenei	3

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Atitinkamai pagal pasirinktas paslaugas respondentų nuomone šiuose centruose turėtų dirbti socialiniais pedagogai, darbuotojai, psichologai, ikimokyklinio ugdymo specialistai, pedagogai, bibliotekininkai, IT specialistai (2.4.1.4 lentelė). Pažymėtina, kad didelė dalis respondentų nurodo IT specialisto būtinumą – kas sąlygoja šios problemos akimo bendruomenės sprendimo svarbą. Ekspertai pažymi, kad „ši veikla galėtų būti finansuojama ir iš mokinio krepšelio, jei būtų apibrėžtos ir decentralizuotos neformaliam ugdymui ir kultūrinei edukacijai skiriamos lėšos“.

2.4.1.4. lentelė. Universalių daigafunkcinių centrų darbuotojai

Atsakymų variantai	Pasirinkimų dažnis
Socialinis pedagogas	36
Socialinis darbuotojas	33
Specialusis pedagogas	22
Psichologas	29
Ikimokyklinio ugdymo specialistas	22
Bibliotekininkas	21
Gydytojas	11
Slaugytojas	17
Pedagogai	27
IT specialistas	19
Jaunimo/kultūros darbuotojas	6
Savanoriai	3

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Savivaldybių atstovai neturi vieningos nuomonės ir dėl finansavimo šaltinio. Kaip matyti iš 2.4.1.5 lentelės, daugelis respondentų mano, kad pusė institucijos biudžeto turi būti finansuojama iš savivaldybės, kita pusė – iš projekto lėšų ar valstybės lėšų.

2.4.1.5. lentelė. Universalių daigafunkcinių centrų finansavimo šaltiniai

Savivaldybės		Privatūs asmenys		Projektinės lėšos		Mokesčio už paslaugas lėšos		Valstybinės lėšos		Rėmėjų lėšos	
proc.	Pasirinkimų skaičius	proc.	Pasirinkimų skaičius	proc.	Pasirinkimų skaičius	proc.	Pasirinkimų skaičius	proc.	Pasirinkimų skaičius	proc.	Pasirinkimų skaičius
20	8	1	1	1	1	1	1	39	1	2	1
25	2	3	1	7	1	3	1	50	6	5	5
10	2	5	5	20	6	5	3	60	1	9	1
30	4	10	2	30	5	10	9	85	1	10	5
50	13	20	1	40	3	8	1	80	2	15	1
55	1	30	1	50	8	15	1			30	1
40	2			70	3	20	2				
60	2			80	3	25	1				
80	1			15	3	2	1				
70	1										

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Koks turėtų būti šių centrų valdymas, respondentai vieningos nuomonės taip pat neturi. Dvylikos respondentų nuomone turėtų priklausyti savivaldybei, šešių – viešojo įstaiga, trijų – savarankiška biudžetinė įstaiga, dviejų – pavaldi seniūnijai. Ekspertai paminėjo viešąsias įstaigas, kurias inicijuotų ir steigėtų veiklios bendruomenės, nevyriausybinių organizacijos, neformalaus ugdymo centrai, bažnyčios ar suinteresuoti privatūs asmenys kartu su savivaldybe, seniūnijomis, tuo plėsdami UDC įvairovę bei finansavimo galimybes.

Išvados. Apibendrinus tyrimo rezultatus, nustatyta, kad rajonuose veiksmingiausiai kelias socioedukcines funkcijas išplėtoję yra vaikų dienos, bendruomenių, kultūros ir kitą neformalų ugdymą teikiantys centrai bei įvairios socialinę, pedagoginę, psichologinę pagalbą suaugusiems ir vaikams teikiančios institucijos. Kaip mažiau sėkmingai veikiantys centrai įvardijami suaugusių švietimo centrai. Galbūt dėl to, kad lyginant su įvairiomis pagalba teikiančiomis institucijomis šių centrų dar nedidelė veiklos patirtis.

Šių institucijų veiklos sėkmė susijusi su veiklos atitikimu bendruomenės poreikiams, žmogiškaisiais ištekliais: aktyviais, atsakingais kompetentingais, pasiaukojančiais darbuotojais, aktyviu lyderiu, bei būtiniais veiklai vykdyti materialiniais ištekliais.

Trečdalio savivaldybių atstovų nuomone, UDC turėtų būti kiekvienoje seniūnijoje, tačiau tai priklauso nuo geografinės padėties, gyventojų skaičiaus bei bendruomenės aktyvumo.

Realių išvadų kiek UDC kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti daryti negalima, nes vieni respondentai šį klausimą suprato kiek realiai jie ruošiasi steigti, kiti – projektavo į ateitį – kiek idealiam variante turėtų tokių centrų būti. Daugelis respondentų pabrėžė, kad centrai turėtų būti kiekvienoje seniūnijoje, pažymėjo, kad taip turėtų būti priartintos paslaugos ir užtikrintos kiekvienam asmeniui nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietos. Visi respondentai sutinka, kad tokie centrai yra kaimo vietovėse labai reikalingi.

Daugumos respondentų nuomone daigafunkcinių centrų veikla turėtų būti susijusi su neformaliu ugdymu, suaugusių užimtumu, ikimokykliniu ugdymu bei jame turėtų būti teikiamos socialinės ir psichologinės paslaugos įvairaus amžiaus žmonėms. Tik vienas penktadalis respondentų mano, kad šiuose centruose turėtų būti teikiamos globos paslaugos.

Centruose turėtų dirbti socialiniai pedagogai, darbuotojai, psichologai, ikimokyklinio ugdymo specialistai, pedagogai, bibliotekininkai, IT specialistai.

Savivaldybių atstovai neturi vieningos nuomonės dėl finansavimo šaltinio. Daugelis respondentų mano, kad pusę institucijos biudžeto turi būti finansuojama iš savivaldybės lėšų, kita pusė – iš projekto lėšų ar valstybės lėšų.

Daugumos respondentų nuomone, UDC turėtų būti pavaldi savivaldybei. Kaip viena iš sprendimo galimybių pateikiamos viešosios įstaigos, kurias inicijuotų ir steigėtų veiklios bendruomenės, nevyriausybines organizacijos, neformalaus ugdymo centrai, bažnyčios ar suinteresuoti privatūs asmenys kartu su savivaldybe, seniūnijomis, tuo plėsdami UDC įvairovę bei finansavimo galimybes.

2.4.2. LIETUVOS EKSPERTŲ NUOMONĖS ANALIZĖ

Vienas iš tyrimo tikslų – išsiaiškinti sėkmingiausiai veikiančius savivaldybėse kelias socioedukacines funkcijas išplėtojusius centrus, kurių patirtimi remiantis būtų galima parengti UDC modelį. Iš pirminės savivaldybių apklausos anketų buvo atrinkti centrai vykdančys keletą funkcijų. Tai: Ukmergės rajono Lyduokių kaimo, Deltuvos miestelio ir Tolučių – Bajorų kaimo bendruomenės, Zarasų rajono Salako bendruomenės centras, Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras, Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos centras ir Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras. Šių centrų vadovai atsakė į pateiktus klausimus apie centro steigėją(-us), centrų tikslus bei uždavinius, klientus, darbuotojus, finansavimą bendradarbiavimą ir kt.

Lietuvos ekspertų apklausos metu siekta nustatyti veikiančių Lietuvoje daigafunkcinių centrų:

- Tikslus ir uždavinius;
- UDC funkcijas ir veiklos principus;
- Teikiamas paslaugas ir tikslines grupes;
- Vykdomą projektinę veiklą;
- Valdymo struktūrą;
- Finansavimo šaltinius.

Centrų steigėjų ir finansavimo šaltiniai pavaizduoti 2.4.2.1 lentelėje.

2.4.2.1. lentelė. Kelias socioedukacines funkcijas išplėtoję centrai

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Steigėjas	Finansavimas
1.	Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos centras	Rajono savivaldybės taryba	- Savivaldybės biudžeto lėšos - lankytojų ir gyventojų įnašai - projektinės lėšos - labdara ir parama - darbinės veiklos pajamos
2.	Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras	Miesto savivaldybės taryba	Savivaldybės biudžeto lėšos

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Steigėjas	Finansavimas
3.	Ukmergės rajono Deltuvos miestelio bendruomenė	Deltuvos miestelio bendruomenė	- projektinės lėšos - labdara ir parama
4.	Ukmergės rajono Lyduokių kaimo bendruomenė	Lyduokių kaimo bendruomenė	- projektinės lėšos - labdara ir parama - klientų įnašai
5.	Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenė	Tolučių, Bajorų kaimų bendruomenės	- projektinės lėšos - labdara ir parama - nario mokestis
6.	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Rajono savivaldybės taryba	- savivaldybės biudžeto lėšos - klientų įnašai - projektinės lėšos - labdara ir parama
7.	Zarasų rajono Salako bendruomenės centras	Rajono savivaldybės taryba	- savivaldybės biudžeto lėšos - klientų įnašai - projektinės lėšos - labdara ir parama

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Apklausiant atrinktų centrų vadovus, buvo aktualu išsiaiškinti kiek ir kokių darbuotojų dirba centre ir kokių darbuotojų reikėtų (2.4.2.2 lentelė).

2.4.2.2. lentelė. Kelias socioedukacines funkcijas išplėtojusių centrų darbuotojai

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Pareigybės	Esamų etatų skaičius	Trūkstamų etatų skaičius
1.	Jonavos rajono neįgalųjų veiklos centras	Direktorius Raštvedė Vyr. buhalterė Ūkvedė Bendrosios praktikos slaugytoja Slaugytojos padėjėjas Dietistas Virėja Psichologas Kineziterapeutas Socialiniai darbuotojai Socialinio darbuotojo padėjėjai Kiti darbuotojai Iš viso	1 0,5 0,75 0,5 0,25 0,25 1,5 6 2 3,5 16,75	0,25 0,75 2 0,25 0,5 1,5 5 1 11,25
2.	Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras	Administracija Socialinio darbo ir užimtumo skyrius Socialinių paslaugų žmonėms su psichine negalia skyrius Sporto ir sveikatos palaikymo skyrius Slaugos skyrius Laikino apgyvendinimo skyrius Savarankiško gyvenimo namai žmonėms su judėjimo negalia Aprūpinimo techninės pagalbos	5 16 2 3 1,5 3	 Socialiniai

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Pareigybės	Esamų etatų skaičius	Trūkstančių etatų skaičius
		priemonėmis ir būsto pritaikymo neįgalųjų poreikiams skyrius Aptarnavimo ir ūkio skyrius Iš viso:	4 3 12,5 50	darbuotojai Socialinių darbuotojų padėjėjai 34
3.	Ukmergės rajono Deltuvos miestelio bendruomenė	Pedagogas, socialinis pedagogas, psichologas, socialinis darbuotojas Darbo su jaunimu organizatorius Buhalteris Kiti Iš viso:	- - - - - 4 4	- - - - 1 - 1
4.	Ukmergės rajono Lyduokių kaimo bendruomenė	Socialiniai darbuotojai Iš viso:	Nėra	2 2
5.	Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenė	-	-	-
6.	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Administracija Buhalteris Mokytojai Logopedas Auklėtojai Socialinis pedagogas Bendruomenės slaugytojas Kiti Iš viso:	3 1 6,44 0,25 8 4 0,75 18 41,44	- 0,5 - 1 1 - 0,5 1,5 4,5
7.	Zarasų rajono Salako bendruomenės centras	Direktorius Buhalteris Ūkvedys Bendrosios praktikos slaugytoja Slaugytojos padėjėjas Virėja Psichologas Kineziterapeutas Socialiniai darbuotojai Socialinio darbuotojo padėjėjai Kiti darbuotojai Iš viso:	1 1 1 - - 1 - - 2 - 4 5,5 15,5	- - - 1 1 - 1 1 - - 1 - 5

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Tyrėjams buvo svarbu nustatyti, kokia yra centrų struktūra ir kokias šie centrai teikia paslaugas tam tikroms (apibrėžiama tuo pačiu tyrimo metu) gyventojų grupėms (žr. 2.4.2.3. lentelę).

2.4.2.3. lentelė. Centruose teikiamos paslaugos

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Centro struktūra	Klientai
1.	Jonavos rajono neigaliųjų veiklos centras	Neigaliųjų veiklos centras juridinis asmuo, turintis ūkinį, finansinį, organizacinį ir teisinį savarankiškumą - nestacionari socialinės globos įstaiga, turinti stacionarios socialinės ilgalaikės globos struktūrinį padalinį „Gyvenimo namai“. Veiklos centro darbo laikas 8.00 iki 17.00 valandos. Gyvenimo namai dirba nepertraukiamu darbo režimu Įstaigai vadovauja direktorius, kurį skiria ir atleidžia Steigėjas įstatymų nustatyta tvarka.	Asmenys nuo 16 m. su proto ir psichine negalia. Neigaliųjų veiklos centrą lanko 27 spec. poreikių asmenys su proto ir psichine negalia. Iš jų 9 – „Gyvenimo namų“ gyventojai ir 18 - atvykstantys darbo dienomis iš šeimų. Iš jų 4 su sunkia negalia
2.	Kauno neigaliojo jaunimo užimtumo centras	Neigaliojo jaunimo užimtumo centras juridinis asmuo, turintis ūkinį, finansinį, organizacinį ir teisinį savarankiškumą. Centro skyriai: - Socialinio darbo ir užimtumo skyrius; - Socialinių paslaugų žmonėms su psichine negalia skyrius - Sporto ir sveikatos palaikymo skyrius - Slaugos skyrius - Laikino apgyvendinimo skyrius - Savarankiško gyvenimo namai žmonėms su judėjimo negalia ; - Aprūpinimo techninės pagalbos priemonėmis ir būsto pritaikymo neigaliųjų poreikiams skyrius	Asmenys nuo 18 metų (išimtiniais atvejais – nuo 17 metų) turintys proto, psichikos, fizinę bei kompleksinę negalią
3.	Ukmergės rajono Deltuvos miestelio bendruomenė	Organizacija vadovaujasi savo įstatais, valdymo struktūra yra bendruomenės pirmininkas, bendruomenės taryba, visuotinis susirinkimas. Bendruomenės taryba sudaro veiklos planus, kuriuos kiekvienais metais tvirtina visuotinis susirinkimas. Pasibaigus finansiniams metams bendruomenės taryba teikia ataskaitas visuotiniams susirinkimui. Bendruomenės tarybai vadovauja bendruomenės pirmininkas. 2005 m. yra įsteigtas viešasis interneto prieigos taškas VIPT, jis yra išlaikomas bendruomenės. 2006 m. įsteigtas vaikų dienos centras „Delnai“	Vaikų dienos centro „Delnai“ tikslinė grupė yra vaikai iš socialiai remtinų šeimų bei jų šeimos nariai, VIPT klientai bendruomenės nariai; Bendruomenėje vyksta ir kiti renginiai, pvz., kultūriniai renginiai, mokymai, čia tikslinės grupės parenkamos pagal mokymų tipą, kiti renginiai, vykdomi įvairūs projektai kurių tikslinė grupė miestelio ir aplinkinių kaimų gyventojai

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Centro struktūra	Klientai
4.	Ukmergės rajono Lyduokių kaimo bendruomenė	Lyduokių kaimo bendruomenė – organizacija, vienijanti visus vietos gyventojus, turinti stiprius lyderius, ir gebanti pasinaudoti fondų teikiama parama. Aukščiausias organas yra visuotinis narių susirinkimas, bendruomenei vadovauja pirmininkas visuomeniniais pagrindais	Lyduokių kaimo bendruomenės nariai ir kiti seniūnijos gyventojai.
5.	Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenė	Tolučių–Bajorų kaimų bendruomenė yra savanoriška, nesiekianti pelno visuomeninė organizacija. Pagrindinė veikla – visuomeninių organizacijų veikla. Aukščiausias Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenės valdymo organas yra visuotinis bendruomenės narių susirinkimas. Bendruomenės tarybą sudaro 11 žmonių. Jie atstovauja verslininkus, ūkininkus, valstybinius tarnautojus, socialiai remtiną šeimą, jaunimą iki 30 metų, pensininkus, namų šeimininkes, kaimo aktyvistus	Tolučių, Bajorų ir kitų aplinkinių kaimų gyventojai
6.	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras – savivaldybės biudžetinė įstaiga, kurios pagrindinė veiklos rūšis – bendrasis pradinis specialusis ugdymas, kitos veiklos rūšys: socialinė vaikų globa; socialinio darbo veikla, susijusi su pagalba krizinėms šeimoms bei jų apgyvendinimu; darbas su rizikos grupių vaikais bei jų šeimomis, vaikų globėjais Veikia 2 skyriai: 1. Specialiojo ugdymo dienos skyrius. Veikia 3 lavinamosios klasės, kuriose ugdomi 7-21 m. vaikai ir jaunuoliai turintys proto kompleksinę negalią. Mokinių skaičius klasėje nuo 4 iki 8. 2. Laikinų socialinės paramos skyrius. Veikia 2 grupės: laikinų vaikų globos grupė , kurioje teikiama socialinė globa vaikams iki pilnametystės, vietų skaičius iki 30 ir šėimos krizių grupė , kurioje yra 5 gyvenamieji kambariai (20 lovų) vaikų biologinių šėimų apgyvendinimui, kai to reikalauja krizinės situacijos sprendimas vaiko gerovės naudai ir 1 gyvenamasis kambarys (4 lovos) buitinių smurtą patiriančioms moterims su vaikais	7-21 m. vaikai ir jaunuoliai turintys proto kompleksinę negalią; Tėvų globos netekę vaikai; Smurtą patiriančios moterys su vaikais

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Centro struktūra	Klientai
7.	Zarasų rajono Salako bendruomenės centras	Bendruomenės centras juridinis asmuo, turintis ūkinį, finansinį, organizacinį ir teisinį savarankiškumą. Centro skyriai: 1. Socialinių paslaugų tarnyba -užimtumo organizavimas pagal gyventojų poreikius, pomėgius, interesus; būreliai: siuvinėjimo, šokių, etnografinis; klubai: moterų, šaškių – šachmatų, vaikų ir jaunimo; ugdymas ir mokymas (anglų kalba, pamokų ruošą); Buitinės paslaugos (mokamos) 2. Laikino gyvenimo paslaugos Nemokamai suteikiamas gyvenamasis plotas žmonėms, likusiems be pastogės; moterims ir vaikams, patyrusiems smurtą; senyvo amžiaus pensininkams rudens – žiemos metu. 3.Senelių globos namai vieniši pensininkai, vieniši neįgalūs asmenys.	Bendruomenės centras yra bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas teikianti įstaiga, skirta visiems labiausiai pažeidžiamiems gyventojų sluoksniams: - vienišioms pensininkoms ir žmonėms su negalia, - pagyvenusioms ir senioms žmonėms, - vaikams iš probleminių šeimų, - jaunimui ir kitiems, kuriems reikalingos socialinės paslaugos.

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Analizuojant ekspertų (centrų vadovų) pateiktus centrų veiklos tikslus galima teigti, kad, veiklos tikslai priklauso nuo centrų lankančių klientų ir jų poreikių. Bendruomenių centrų tikslai yra kaimų gyventojų gyvenimo kokybės gerinimas, jų bendruomeninių ryšių stiprinimas, siekiant užtikrinti ekonominę, kultūrinę, aplinkosauginę ir socialinę plėtrą:

1. apjungti į bendruomenės gyvenimą visus labiausiai pažeidžiamus gyventojų sluoksnius, padėti jiems gyventi aktyviau, įdomiau ir prasmingiau;
2. plėtoti socialinių paslaugų tinklą visiems bendruomenės nariams;
3. sukurti vietą bendruomenės nariams kur jie galėtų bendrauti vieni su kitais, užsiimti mėgstama veikla, ir tokiu būdu sumažinti savo socialinę izoliaciją;
4. pagal galimybes teikti ilgalaikės ir trumpalaikės socialinės globos paslaugas;
5. saugoti ir ginti socialiai pažeidžiamų bendruomenės narių teises ir interesus, skatinti sugebėjimą, pasirūpinti savimi, atkurti ryšius su visuomene bei, pagal galimybes, padėti integruotis visuomenėje.

Centrai, teikiantys paslaugas neįgaliesiems asmenims, kelia pagrindinius tikslus – integruoti neįgaliuosius į visuomenę, teikiant bendrąsias ir specialiąsias socialines paslaugas. Ugdyti vaikus ir jaunimą, kurių galimybės mokytis, lavintis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ir įgytų sutrikimų ir socialinės atskirties, siekiant išugdyti vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, savarankišku, atsakingu, padėti įsisavinti žinias ir socialinę kompetenciją, gebėjimus savarankiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, mažinti socialinę atskirtį. Užtikrinant neįgaliesiems saugią ir sveiką aplinką, žmogaus orumą atitinkančią pagalbą.

Bendruomenės centrų pagrindiniai veiklos uždaviniai - teikti pirminius gyvybinius žmogaus poreikius užtikrinančias paslaugas ir tenkinti psichologines, socialines, buitines, kultūrinės ir dvasinės kiekvieno asmens reikmes, užtikrinant pasirinkimo teisę realizuojant

asmeninius poreikius, savo teises dalyvauti savipagalbos, saviraiškos, savęs aktyvinimo procese ir bendruomenės centro vidaus gyvenime bei bendruomenės veikloje:

- atstovauti savo narių ir visos bendruomenės interesams valdžios ir kitose institucijose;
- rūpintis ir teikti socialinę pagalbą socialiai pažeidžiamoms gyventojų grupėms;
- pritraukti investicijas ir žmogiškuosius išteklius į savo bendruomenę;
- saugoti ir puoselėti etnokultūrą, kraštovaizdį bei gamtinę aplinką;
- bendradarbiauti su kitomis institucijomis, fondais ir NVO.

Centrų teikiančių paslaugas neįgaliesiems asmenims pagrindiniai veiklos uždaviniai:

- teikti specialųjį ugdymą ir socialines paslaugas neįgaliesiems ugdytiniais bei įgalinti šeimų narius;
- užtikrinti saugumą, tenkinti jų fizinius ir psichinius poreikius;
- ugdyti visas galias ir gebėjimus;
- įvertinti ir puoselėti individualybę, suvokti save, stimuliuoti asmenybės pagrindų formavimą, savarankiškumą, saviraišką, kūrybą;
- tenkinant neįgalių ugdytinių specialiuosius ugdymosi poreikius, skatinti specialųjį ugdymą ir individualų vystymąsi, siekiant, kad iš vienos pusės būtų taikomos diferencijuotos ugdymo priemonės ir iš kitos pusės – kiekvienas patirtų grupinės terapijos metodus;
- siekti kuo platesnio integravimo į visuomenę;
- padėti šeimai ugdyti neįgalų vaiką, garantuojant kvalifikuotą pedagoginį poveikį, papildant ugdymą šeimoje, atsižvelgiant į vaiko potencialias galias ir tėvų (globėjų, rūpintojų) poreikius;
- formuoti visuomenės požiūrį, kad neįgalieji yra tokie pat piliečiai, kaip ir visi kiti, turintys teises ir pareigas, tik jiems reikia padėti šalinti kliūtis, trukdančias visapusiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Centrų teikiančių paslaugas neįgaliesiems asmenims funkcijos:

- įvertinti klientų socialinių paslaugų poreikį;
- teikti lankytojų artimiesiems, tėvams, globėjams bendrąsias socialines paslaugas – informavimas, konsultavimas, tarpininkavimas, bendravimas;
- teikti neįgaliesiems bendrąsias socialines paslaugas – informavimas, konsultavimas ir atstovavimas, tarpininkavimas, darbinių įgūdžių ugdymas ir palaikymas, sociokultūrinės paslaugos, maitinimo ir transporto organizavimas;
- ugdyti ar kompensuoti kliento gebėjimus savarankiškai rūpintis asmeniniu gyvenimu ir dalyvauti visuomenės gyvenime, teikiant bendrąsias socialines paslaugas;
- teikti specialiąsias socialines paslaugas neįgaliesiems (dienos socialinė globa 8 val.) su proto ir psichine negalia;
- ilgalaikės socialinės globos teikimas visą parą;
- gyventojui susirgus kviešti gydytoją arba lydėti pas gydytoją;
- užtikrinti gyventojams gydytojų paskirto gydymo tęstinumą, suteikti medicininę pagalbą, laikytis sanitarinio, higieninio, priešepideminio režimo;
- slaugyti susirgusius gyventojus, esant būtinybei hospitalizuoti, pagal reikalingumą aprūpinti medikamentais;
- tvarkyti gyventojų asmens bylas, asmens sveikatos bylas, asmeninių lėšų tvarkymo bylas;
- organizuoti reabilitacijos ir poilsio stovyklas neįgaliesiems;

- padėti buityje, aprūpinti apranga, patalyne, higieninėmis reikmėmis ir kt. paslaugų teikimas;
- bendradarbiauti su ugdymo, darbinio mokymo, poilsio įstaigomis ir organizacijomis bei įvairiais fondais, siekiant didinti socialinių paslaugų įvairovę, prieinamumą ir veiksmingumą;
- rengti ir įgyvendinti programas ir projektus, skirtus socialinių paslaugų plėtrai ir pan.;
- konsultuoti ir teikti metodinę pagalbą kitiems socialinių paslaugų teikėjams ir socialinių paslaugų įstaigų specialistams;
- rengti ir vykdyti specializuotus mokymus (seminarus ir diskusijas, mokymo ciklus, stažuotes, konsultacijas) ir šviečiamojo pobūdžio programas;
- rūpintis Centro darbuotojų kvalifikacijos kėlimu;
- propaguoti Centro veiklą, tikslus.

Bendruomenės veiklos principai – savanoriškumas, visuomeniškumas, pagarba, geranoriškumas, savitarpio pagalba. Bendruomenės centro veikloje dalyvauja visi bendruomenės centro nariai, tai „daugiafunkciniai“ namai visiems asmenims, gyvenantiems vienoje bendruomenėje.

Centro veiklos pobūdis - ugdyti vaikus, kurių galimybės mokytis, lavintis ir dalyvauti visuomenės gyvenime yra ribotos dėl įgimtų ir įgytų sutrikimų ir socialinės atskirties, siekiant išugdyti vertybines orientacijas, leidžiančias tapti dorais, savarankiškais, atsakingais, padėti įsisavinti žinias ir socialinę kompetenciją, gebėjimus savarankiškai dalyvauti visuomenės gyvenime.

Pagrindiniai veiklos principai: Individualumas; komandinis darbas; demokratiškumas humaniškumas.

Bendruomenės centrų pagrindinės funkcijos:

- organizuoti bendruomenės nariams ir globos namų gyventojams laisvalaikį, užimtumą ir sudaryti sąlygas burtis pagal įvairius interesus ir pomėgius;
- ugdyti teigiamą požiūrį į socialinių problemų sprendimą, toleranciją ir pagarbą;
- pagerinti gyvenimo kokybę, sumažinti socialinės atskirties poveikį bendruomenės nariams ir skatinti jų bendravimą ir bendradarbiavimą;
- teikti bendrąsias ir specialiąsias (jei yra įsteigtos stacionarios globos įstaigos) socialines paslaugas;
- užtikrinti saugią gyvenamąją aplinką, kiek galima artimesnes namų aplinkai gyvenimo sąlygas, užtikrinti gyventojų teisę į privatų gyvenimą;
- rūpintis, kad būtų teikiamos sveikatos priežiūros paslaugos, organizuoti medikų konsultacijas, o prireikus – hospitalizuoti bei pagal nustatytą normą aprūpinti medikamentais;
- tvarkyti bendruomenės centrą lankančių ir gyvenančių asmenų apskaitą, asmens bylas;
- sudaryti sąlygas įstaigos darbuotojams kelti savo kvalifikaciją;
- bendradarbiauti su kitomis bendruomenėje esančiomis bei panašius tikslus turinčiomis institucijomis šalyje, socialinėmis tarnybomis, dalintis patirtimi ir taikyti pažangius darbo metodus;
- vykdyti kitas su įstaigos veikla bei tikslais susijusias funkcijas.

Nors analizuojami daugiafunkciniai centrai įvairioms bendruomenių socialinėms grupėms teikia įvairialypes paslaugas, tačiau pačių centrų nuomone jų nepakanka. Todėl apžvelgsime, kokių paslaugų minėtuose centruose dar trūksta ir kokias reikėtų plėtoti (2.4.2.4 lentelė).

2.4.2.4. lentelė. Paslaugų plėtos galimybės

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Kokių paslaugų trūksta	Paslaugos, kurias reikia plėtoti
1.	Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos centras	Dienos veiklos centro paslaugų asmenims su proto ir psichine negalia vyresniems nei 16 metų	Trumpalaikės globos paslaugas asmenims su proto ir psichine negalia
2.	Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras	Apgyvendinimo savarankiško gyvenimo namuose, nes Kauno mieste nėra nei vienos tokias paslaugas teikiančios socialinės įstaigos	Savarankiško gyvenimo ugdymo neįgaliesiems, plėtoti transporto paslaugas
3.	Ukmergės rajono Deltuvos miestelio bendruomenė	Trūksta paslaugų jaunimui Nėra asmens kuris galėtų organizuoti ir teikti šias paslaugas	Plėtoti visas bendruomenėje teikiamas paslaugas ir ypač vaikams ir jaunimui
4.	Ukmergės rajono Lyduokių kaimo bendruomenė	Paslaugų tikslinėms gyventojų grupėms (vienišiemis, vaikams, neįgaliesiems, socialinės rizikos šeimoms)	Bendrąsias paslaugas šeimoms ir asmenims
5.	Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenė	Informacijos šiuo klausimu nepateikė	Informacijos šiuo klausimu nepateikė
6.	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Pasigendama socialinių ir relaksacinių paslaugų kliento namuose Trūksta specialistų bei finansavimo	Plėtoti paslaugas tėvų globos netekusiems vaikams, socialinės rizikos šeimoms ir krizinėse situacijose atsidūrusioms šeimoms bei tų šeimų nariams.
7.	Zarasų rajono Salako bendruomenės centras	Psichologo konsultacijų ir psichologinės pagalbos	Didinti socialinių ir pedagoginių paslaugų prieinamumą asmenims bei šeimoms gyvenančioms kaimo vietovėse bei vienkiesiuose

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Kaip rodo respondentų atsakymai, dauguma centrų savo veiklos plėtrą mato plėtojant bendrąsias socialines, psichologines paslaugas savo bendruomenės nariams. Bendruomenės poreikis plėtoti sociopedagogines paslaugas šeimoms gyvenančioms kaimo vietovėse bei vienkiesiuose yra labai svarbus. Tai parodo bendruomenių brandą plečiant teikiamų paslaugų įvairovę. Taigi galėtų būti teikiamos ikimokyklinio ugdymo, dienos užimtumo centrų vaikams paslaugos, paslaugos jaunos mamoms ir kt.

Nors šalyje dar nėra daug daigiafunkcinių centrų, tačiau šių centrų patirtis organizuojant ir teikiant įvairias paslaugas labai svarbi. Viena iš svarbiausių centro veiklos ir funkcionavimo sąlygų yra tinkamas valdymo organizavimas. Respondentai skirtingai atsakė į klausimą, koks turėtų būti idealus valdymas (2.4.2.5 lentelė).

2.4.2.5. lentelė. Idealus UDC valdymas

Eil. Nr.	Centro pavadinimas	Koks turėtų būti idealus (optimalus) valdymas
1.	Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos centras	Centro veikla ir teikiamų paslaugų kokybė priklauso nuo darbuotojų skaičius, jų kvalifikacijos bei atlygio už darbą dydžio. Socialinis darbuotojas turi mylėti tuos žmones, stengtis kuo daugiau juos pažinti, kad jiems patiems būtų lengviau dirbti. Tuomet ir įstaigos vadovui būtų lengviau dirbti, galima būtų iš kiekvieno pareikalauti didesnės atsakomybės ir darbo kokybės.
2.	Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo centras	Centrų steigėjas savivaldybės taryba. Finansavimas iš savivaldybės biudžeto ir klientų įnašai. Paslaugos turi būti mokamos. Klientas, kuriam teikiamos tokio pobūdžio paslaugos turėtų būti (mokus) pajėgus susimokėti už teikiamas paslaugas
3.	Ukmergės rajono Deltuvos miestelio bendruomenė	Būtų idealu, kad organizacijos, kurios teikia socialines paslaugas turėtų bent šiekį tokį, bet užtikrintą veiklos finansavimą ištiesus metus. Mūsų organizacija gyvuoja nuo projektų iki projekto. Vaikų dienos centras Delnai neveikia 3 mėnesius: t. y. sausį, vasarį ir kovą, nes tada nebūna dar patvirtinti projektai iš programos, kuri remia šią veiklą. Kai yra tokia problema negali garantuoti darbuotojams pastovių darbo vietų, todėl tenka rinktis iš nelabai kvalifikuotų, kurie sutinka su tokiomis sąlygomis. Kitos veiklos tokios kaip VIPT be rėmimo kaime negali „išgyventi“. Steigiant daigiafunkcinius centrus reikia labai apgalvoti veiklas, ko iš tiesų reikia vietos gyventojams, ir kaip galima būtų išlaikyti tokius centrus
4.	Ukmergės rajono Lyduokių kaimo bendruomenė	Šeimos paramos centro vadovas – etatinis darbuotojas, pavaldus kaimo bendruomenės tarybai. Veiklos organizavimas: dirba etatiniai ir visuomeniniai darbuotojai; finansavimas – bendruomenės namų išlaikymas iš savivaldybės biudžeto lėšų
5.	Ukmergės rajono Tolučių – Bajorų kaimų bendruomenė	Centro veiklos organizavimas, paremtas savanoriškumo principu; finansavimas – savivaldybė turėtų skirti lėšų pirmininko, pavaduotojo ir finansininko darbo užmokesčiui; žymiai daugiau lėšų projektinei veiklai; bendruomenės namų išlaikymui
6.	Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centras	Demokratinis-komandinis. Veiklos organizavimas-pakankamas darbuotojų skaičius, aukšta specialistų kvalifikacija, 50-100 proc. didesnis darbo užmokestis, geros darbo sąlygos, aplinkos pritaikymas klientų grupėms pagal jų specialiuosius poreikius (kompensacinė technika, ugdymo ir kt. priemonės). Finansavimas – kad biudžetas būtų patvirtintas toks kokį suplanuojame pagal atskiras klientų grupes ir jų poreikius
7.	Zarasų rajono Salako bendruomenės centras	Galimas kelių steigėjų – savivaldybė ir bendruomenė. Turi būti užtikrinamas pastovus finansavimas ir reikiamas skaičius įvairių sričių specialistų

Šaltinis: autorių tyrimo duomenys

Iš pateiktos informacijos galima teigti, kad vieningos nuomonės dėl idealaus (optimalaus) valdymo modelio nėra. Centro valdymui ir veiklai turi įtakos, kas yra jo steigėjas. Juo galėtų būti savivaldybės taryba, bendruomenė arba savivaldybė ir bendruomenė. Manome, kad toks jungtinis centro steigimo modelis gali pasiteisinti, nes savivaldybė galėtų užtikrinti pastovų centro veiklos finansavimą (dalinis arba visiškai patalpų išlaikymas, centro darbuotojų finansavimas ir kt.) bendruomenės taryba telktų savanorius, organizuotų centro veiklą bei priežiūrą, valytų patalpas, prižiūrėtų aplinką ir t.t.

Kaip rodo apklausos rezultatai, visi centrai dalyvauja projektinėse veiklose. Bendruomenės centrams projektinė veikla tai išgyvenimo ir veiklos užtikrinimo garantas. Centrai taip pat gauna lėšų iš savivaldybių ir pastatų remontui, baldų ar/ir įrangos įsigijimui. Bendruomenių centrai be projektinių veiklų finansuojamų iš savivaldybių biudžetų taip pat dalyvauja Švietimo ir mokslo bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerijų vykdomuose projektuose.

Centrų veiklos sėkmę lemia ne tik tinkamas valdymas ir pastovus finansavimas, bet ir partnerių pagalba bei jų patirtis. Visi centrai bendradarbiauja su savivaldybės struktūriniais padaliniais (vaiko teisių apsaugos tarnyba, socialinės paramos skyriumi, švietimo skyriumi, seniūnijomis ir kt.), ugdymo, kultūros įstaigomis, kitais bendruomenių centrais, dvasininkais, rėmėjais ir kt. Bendradarbiaujant pasikeičiama informacija bei patirtimi, ieškoma naujų sprendimų ar finansavimo galimybių.

Išanalizavus Ukmergės rajono Lyduokių kaimo, Deltuvos miestelio ir Tolučių – Bajorų kaimo bendruomenių, Zarasų rajono Salako bendruomenės, Kauno neįgaliojo jaunimo užimtumo, Jonavos rajono neįgaliųjų veiklos ir Utenos vaikų socialinės paramos ir ugdymo centrų patirtį, galime teigti, kad šalyje jau formuojasi daugiafunkcinių centrų veiklos patirtis, nors tokių centrų nėra daug. Tyrinėtus centrus galėtume sugrupuoti į miestelių ir kaimų bendruomenių įsteigtus centrus bei į savivaldybių tarybų įsteigtus centrus. Priklausomai nuo steigėjų, skirtingi šių centrų ne tik valdymo, finansavimo modeliai, tikslinės klientų grupės, bet ir darbuotojų skaičius bei centrų veiklos apimtis. Tačiau išryškėja visų centrų pagrindinis tikslas – noras padėti vietos bendruomenės nariams, teikti visoms gyventojų grupėms socialines, psichologines, edukacines paslaugas. Šis veiklos krypties bendrumas leidžia daryti išvadą, jog nesvarbu kas yra steigėjas, bet svarbiausia kokiam tikslui centras yra steigiamas. Steigiant naujus daugiafunkcinius centrus pirmiausia reikia išanalizuoti bendruomenės poreikį ir galimybes, jos unikalumą.

Išvados. Vadovaujantis šalies bendruomenių veiklos patirtimi, galima teigti, kad vieningo centro veiklos modelio negali būti. Bendruomenių poreikių ir galimybių įvairovė įtakos ir centrų veiklos įvairovei. Todėl respondentų siūlymas, kad daugiafunkcinių centrų steigėjais būtų ir savivaldybės taryba, ir bendruomenės taryba yra racionalus ir galėtų būti modelinis. Kelių suinteresuotų partnerių įsteigtos įstaigos veikla yra perspektyvesnė, nes pastovus bendradarbiavimas ir bendrų tikslų siekimas labiau pateisins bendruomenės narių lūkesčius.

2.4.3. UŽSIENIO EKSPERTŲ NUOMONĖS ANALIZĖ

Kanados patirtis. Ekspertas Bill Sinclair, St. Stephen Community House socialinis darbuotojas.

Kaip vieną iš sėkmingiausiai daugiafunkcinių centrų pavyzdžių Kanadoje ekspertas pateikia St. Stephen's bendruomenės namus (pavaldumas - nepriklausoma bendruomenė). Pagrindinės šio centro teikiamos paslaugos skirtos: visų amžiaus grupių jaunimui, vaikams, pagyvenusiems asmenims, suaugusiems benamiams, suaugusiems bedarbiams ir imigrantams.

Teikiamos paslaugos:

- vaikų priežiūros centras;
- jaunimo centras;
- pagyvenusių žmonių dienos centras;
- pagalba benamiams/nakvynės namai;

- pagalba imigrantams/ paslaugos pabėgėliams;
- aprūpinimo būstu paslaugos (nuoma);
- sveikatos priežiūros paslaugos;
- bendruomenės tarpininkavimo paslaugos;
- užimtumo programos.

Dirbantys specialistai: socialiniai darbuotojai, bendruomenės darbuotojai, užimtumo darbuotojai, mokytojai, seselės, sveikatos priežiūros mokytojai.

Šį centrą remia: valstybė – 60 proc.; savivaldybė – 20 proc.; privatūs asmenys – 5proc.; rinkliavos – 10 proc.; kita (jungtiniai keliai) – 5 proc.

Valdymas: nepriklausoma direktorių taryba kiekviename centre išrenkama centro narių. Darbuotojai finansuojami iš valstybės biudžeto. Centro tikslai – spręsti bendruomenės socialines ir ekonomines problemas. Didžiausias centras turi 150 darbuotojų ir išsidėstęs septyniose vietose. St. Stephen's bendruomenės namus (pavaldumas - nepriklausoma bendruomenė).

Danijos patirtis. *Ekspertas: ilgametis Norddjurs jaunimo mokyklos/klubo (Norddjurs Youth School/Club) darbuotojas Eigil Kjærgaard.*

Norddjurs jaunimo mokyklos/klubas (toliau – Jaunimo klubas) teikia paslaugas tik Norddjurs komunos gyventojams, kurių yra apie 38 tūkstančiai. Kiekviena komuna turi bent po vieną tokį jaunimo mokyklą/klubą. Kartais šie klubai bendradarbiauja, tad galima sakyti, jog retkarčiais Jaunimo klubo paslaugos yra teikiamos ir kitų komunų gyventojams. Jaunimo klubas teikia paslaugas vaikams ir jaunimui iki 20 metų amžiaus. Jį daugiausia lanko vaikai ir jaunimas, kurie nenori lankyti formaliojo švietimo įstaigų, turi gyvenimiškų ir paaugliams būdingų problemų.

Centras teikia švietimo ir socialines paslaugas (apie 45 proc.). Švietimo paslaugos teikiamos vaikams ir jaunimui iki 12 klasės, socialinės paslaugos – vaikams ir jaunimui iki 20 m. Prie socialinių paslaugų taip pat galima priskirti ir jaunimo konsultavimą įvairiais klausimais.

Jaunimo klube dirba socialiniai darbuotojai, mokytojai, rūpintojai, paprasti žmonės ir labai retai – psichologas. Apie 50 proc. Personalo yra pedagogai, kurie yra 4 metus mokęsi seminarijoje. Kiti yra praktiniai darbuotojai, kuriems aukštojo išsilavinimo reikalavimai nekeliami. Kadangi mokykloje vyrauja dvi veiklos kryptys (socialinė ir švietimo), tai stengiamasi, jog kiekviena veiklos kryptis turėtų po gerą specialistą.

Jaunimo klubas bendradarbiauja su Norddjurs komunos mokyklomis, Norddjurs komunos socialiniu ofisu ir su regioniniu jaunimo konsultavimo ofisu. Taip pat jaunimo klubas turi artimus ryšius su sporto asociacijomis.

Jaunimo klubas visą reikalingą finansavimą gauna iš savivaldybės. Bet kaip sako ekspertas, tai nėra visai tiesa. Kiekvienais metais savivaldybės dotacijų dydis priklauso nuo vietos politikų sprendimo. Tad jaunimo mokyklos ieško ir papildomų finansavimo šaltinių, apie 10 proc. Jaunimo klubo biudžeto sudaro lėšos gautos iš įvairių fondų. Jaunimo klubas turi savo patalpas, kurias yra išskyrusi savivaldybė. Taip pat Jaunimo klubas naudoja Norddjurs mokyklų patalpas.

Jaunimo klubas turi valdybą, kurią sudaro politikai, mokytojai ir valdybos pirmininkas. Jaunimo klubas turi vadovą, kuris turi teisę savo nuožiūra parinkti/samdyti Jaunimo klubo darbuotojus.

Ekspertas taip pat teigia, jog didelę įtaką Danijos formaliojo ir neformaliojo švietimo politikos formavimui ir įgyvendinimui turi įvairios asociacijos ir nevyriausybinės organizacijos,

pvz.: Danijos jaunimo mokyklų asociacija, Sporto asociacija, Danijos jaunimo klubų asociacija ir t.t.

Jaunimo klubo tikslas – suteikti jauniems žmonėms saugų ir kūrybingą gyvenimą, kai kuriems jaunuoliams - suteikti „naują startą“ gyvenime.

Ekspertas: dr. Rima Martinėnienė, dirbusi mokytoja Fremtidsbroen (2000–2003) ir Stidsholt (2003-2004) efterskole tipo mokyklose. Stidsholt mokykla yra įsikūrusi Šiaurės Jutlandijos regione, kuriame yra apie 1 mln. gyventojų. Nors į mokyklą mokiniai priimami iš visos Danijos, ją daugiausia lanko šio regiono vaikai ir jaunimas (7-10 klasės; 14-18 metų). Mokykla taip pat teikia kultūrinės paslaugas įvairaus amžiaus vietos gyventojams.

Paslaugos teikiamos Stidsholt mokykloje:

- vaikų ir jaunimo formalusis švietimas;
- vaikų ir jaunimo neformalusis švietimas (tiems patiems moksleiviams organizuojamas papildomas ugdymas ir veikla vakarais, savaitgaliais);
- prevencinė veikla (dalį moksleivių į šias mokyklas siunčia socialinės tarnybos, sprendamos socialines vaikų, jaunimo problemas);
- kultūrinė veikla mokyklos mokiniams ir vietos gyventojams – organizuojamos paskaitos, kai kurios šventės.

Stidsholt mokykloje dirba 12 pedagogų, 1 socialinis darbuotojas, 6 aptarnaujantys darbuotojai (virėjos, sekretorės). Formalių valstybės keliamų reikalavimų darbuotojams nėra. Bet dauguma pedagogų turi išsilavinimą pagal specialybę. Daugiau kreipiamas dėmesys į gebėjimus, patirtį.

Stidsholt mokykla bendradarbiauja su:

- savivaldybių socialinėmis tarnybomis vykdančiomis prevencinę veiklą (kai siunčiami vaikai turi socialinių problemų); jau priimant vaikus arba vėliau iškilus problemoms į mokyklą atvyksta vaiko socialinis darbuotojas, su kuriuo kartu bandoma ieškoti sprendimų ar būdų padėti vaikui;
- vietos bendruomene – bendruomenė supažindinama su mokyklos veikla, jai organizuojamos paskaitos, šventės; kartais vykdomi bendri projektai su kitomis ugdymo įstaigomis toje bendruomenėje;
- su kitomis panašaus pobūdžio institucijomis: pedagogai keičiasi patirtimi, vyksta susitikimai, varžybos.

Stidsholt mokyklą remia: valstybė – 50 proc. (pagal mokinio krepšelį); savivaldybė – 25 proc. (parama vaikų išlaikymui, priklausanti nuo tėvų atlyginimo); privatūs asmenys – 25 proc. (tėvų mokamas mokestis už vaikų išlaikymą ir mokymą).

Mokyklos valdybą sudaro vietos bendruomenės išrinkti asmenys. Jie ieško ir priima į darbą mokyklos direktorių, kuris valdybai ir atsiskaito. Direktorius ieško darbuotojų ir su valdybos žinia juos priima į darbą. Vienas iš pedagogų atlieka direktoriaus pavaduotojo funkcijas. Direktorius taip pat dirba pedagoginį darbą (turi pamokų). Pedagogai ir kiti darbuotojai be savo tiesioginių funkcijų atlieka dar įvairias administravimo funkcijas už kurias jiems yra apmokama. Taip išvengiama hierarchinės valdymo struktūros ir visi yra už ką nors mokykloje atsakingi.

Mokykla daugiau niekam nepavaldi, bet mokymo klausimais ji (valdybos įgaliota) turi laikytis mokymo programų, egzaminų organizavimo tvarkos ir pan. Dėl finansavimo ji turi reguliariai teikti informaciją apie moksleivių skaičių švietimo ministerijai.

Mokyklos pagrindiniai tikslai - ugdyti vaikus ir jaunimą teikiant jiems pagrindinį išsilavinimą ir papildomąjį ugdymą, ugdant demokratines vertybes, socialinius gebėjimus, kūrybiškumą, gebėjimą žinias taikyti praktiškai.

Norvegijos patirtis. *Ekspertas – Jan Einar Krakeviki, Karmoy, Rogaland Fritid klubo socialinis kuratorius.*

Kiekviena Norvegijos gyvenvietė turi Laisvalaikio klubus (Fritid Club), kuriuos vaikai po pamokų gali praleisti laisvalaikį, paruošti pamokas. Klubuose organizuojamos įvairios socialinės programos – dažniausiai imigrantų integracijos programos. Šios programos organizuojamos toje bendruomenėje gyvenančioms imigrantų šeimoms (mokoma kalbų, teikiama įvairi socialinė pagalba ir pan.).

Centruose dažniausiai dirba pedagogai, socialiniai kuratoriai, savanoriai bei psichologas (rečiau). Centrai 100 proc. finansuojami iš valstybės. Visos paslaugos šiuose centruose yra nemokamos.

Vokietijos patirtis. *Ekspertas Hans Uwe Otto, Bielefeldo universiteto profesorius.*

Vokietijoje multifunkcinių centrų idėją geriausiai atliepia Multi-generational centrai, siūlantys įvairias programas įvairaus amžiaus asmenims. Šių programų tikslas – skatinti pagalbą ir bendradarbiavimą tarp įvairių amžiaus grupių gyventojų. Siekdami šio tikslo centrai užsiima vaikų ugdymu ir auklėjimu, teikia patarimus tėvams, skatina pilietines iniciatyvas, teikia vaikų dienos užimtumo paslaugas. Pirmasis toks centras 2006 m. buvo atidarytas Salzgitter. Dabar Vokietijoje veikia apie 200 tokių centrų. Bendrasis šių centrų tikslas yra mažinti socialinę deprivaciją ir užtikrinti pozityvią vaikų socializaciją.

Didžiosios Britanijos patirtis. *Ekspertas: Teresa Smith, Oksfordo universitetas, OSocialinės politikos ir socialinio darbo departamento direktorė.*

Didžiojoje Britanijoje veikia Pen Green centrai teikiantys multifunkcines paslaugas šeimoms. Pen Green buvo įkurti 1983 m. Corby uždarytos bendrojo lavinimo mokyklos patalpose. Centras bendradarbiaudamas su šeimomis teikia šias paslaugas: priešmokyklinis ugdymas; pagalba šeimoms vaikų priežiūroje, specialių poreikių vaikų ugdymas, Bendruomenės švietimas ir pagalbos bendruomenei telimas; bendruomenės vystymas ir savanorystė; Praktikančių ugdymas, tyrimai. Centrą administruoja Nortamptonšyro grafystės Švietimo taryba ir vietinis socialinių paslaugų departamentas priklausantis vietos sveikatos valdžiai. Šis centras taip pat administruojamas vietos valdžios, sudarytos iš tėvų, personalo, bendruomenės ir kitų suinteresuotų organizacijų. Centras finansuojamas valstybės ir projektams, veiklos plėtrai paramą gauna per projektus iš Europos komisijos. Centras turi 76 etatinius darbuotojus, kurie pasiskirstę pagal sritis. Šis centras turi daug savanorių, tėvų kurie dirba įvairiose programose.

Jungtinių Amerikos valstijų patirtis. *Ekspertas Harbor Išsigelbėjimo Armijos dienos centras (Salvation Army Harbor Light Center) – savanorė.*

Harbor Išsigelbėjimo Armijos dienos centras yra bendruomeninis (tačiau tarptautinis) dienos centras vaikams. Šis centras vykdo įvairias popamokines programas vaikams, taip pat užsiima priešmokyklinių vaikų ugdymu. Daugelis vietinių korpusų ir centrų siūlo sporto užimtumo paslaugas, biblijos studijas vaikams, jaunimui ir suaugusiems, rūpinasi vaikų užimtumu vasaros metu (organizuoja vaikams stovyklas). Indianapolyje yra daugiau nei 150 subsidijuojamų centrų. Šiuose centruose dirba savanoriai, turintys edukologijos, psichologijos, bakalauro laipsnį bei socialiniai darbuotojai. Tik 20 proc. šių centrų išlaidų yra dotuojamos, 80 proc. - privačių rėmėjų išlaidos.

Ekspertai John Patrik, Indianos Universitetas, profesorius emeritas; Terrence Masson, Indianos Universitetas, Edukacijos mokykla, prodekanas; Lyn Niels, Pardue Universitetas,

Edukacinės programos profesorius, Rusijos, Lietuvos, JAV universitetų ir mokyklų tinklo vadovas.

Jungtinėse Amerikos Valstijose daugiausiai yra remiamos asocijuotų institucijų programos, organizuojamos, nevyriausybinų organizacijų, universitetų, kartu su mokyklomis bei privačiomis organizacijomis arba asmenimis. Nacionalinė popamokinės veiklos asociacija (National AfterSchool Association) kasmet akredituoja naujas programas, paprastai jos akredituojamos biudžetiniams metams, o po to gali būti peržiūrimas. Akreditacija yra pagrindžiama NAA standartais ir jie reglamentuoja: reikalavimus vaikų saugumui, skirtingam išsilavinimui, vaikų įtraukimui į veiklos planavimą ir pozityvias interakcijas tarp vaikų, suaugusio, jaunimo, etc. Reikalavimai kokybei: Saugoti vaikų ir jaunimo gerovę; Padėti emociniam ir socialiniam jaunimo augimui; Kelti jaunimo mokymosi motyvą ir akademinius pasiekimus. Šios asociacijos pačios steigia vaikų centrus, stovyklas bei padeda šią veiklą inicijuojantiems profesionalams.

Indianos jaunesniųjų vaikų asociacija (Indiana Association for the Education of Young Children) (IAEYC) Organizuoja edukacines programas visiems vaikams, vyresniems iki 8 metų (<http://www.iaeyc.org/>).

Nacionalinė popamokinės veiklos asociacija (National After School Association) - Pagrindinė asociacija burianti neformalaus ugdymo lyderius ir remianti popamokines veiklas (<http://www.naaweb.org/>). Pilietinio ugdymo centras. (Centre for civic Education.) - apmoko vaikus ir mokytojus interaktyvių pilietinio ugdymo metodikų. Socialines paslaugas teikia bendruomenės centrai, veikiantys kiekvienoje seniūnijoje. Vaikų užimtumo ir kai kurias socialines paslaugas apmoka seniūnijos, Valstijų švietimo departamentai (apie 30 proc.), privatūs rėmėjai, nario mokestis, stipendijos. Centrai vaikams dažniausiai klasifikuojami į: priešmokyklinius centrus; popamokinius mokyklos centrus; vidurdienio centrus; atostogų organizavimo centrus; laikinosios vasaros stovyklos centrus.

Su vaikais dirba specialiai pasirenę mokytojai konsultantai, socialiniai, jaunimo, bendruomenės darbuotojai.

Prancūzijos patirtis. *Eskpertai: Lorrain Leciaure, Sherburd Universiteto užsienio skyriaus projektų skyriaus vadovas; Perine Solgnac, socialinė darbuotoja.*

Prancūzijoje bendruomenės vystymas dažnai įvardijamas animacijos terminu. Prancūzijoje visoms amžiaus grupėms labiausiai paplitę animaciniai centrai, kurių veikla finansuojama tiek iš savivaldybės, tiek iš nacionalinių (50/50) programų, kai kurios programos ir projektai veikia komerciniais pagrindais. Valstybė daugiausiai papildomai finansuoja vaikų ir senjorų programas.

Ankstyvaisiais 1990-aisiais Prancūzijoje buvo apie 13.000 animatorių, vadovaujamų Socialinės apsaugos ministerijos ir nacionalinio solidarumo ir Jaunimo, sporto ir laisvalaikio ministerijos.

Po antrojo pasaulinio karo šie centrai daugiausiai dirbo su vaikais ir jaunimu laisvalaikio srityje (e.g. in maisons de jeunes et de la culture - youth and culture centres).

Vėliau jų veikla išplito į socialinių centrų (centres sociaux (social centres) ir (maisons de quartier (community centres).

Šiandien dauguma šių centrų pasuko pragmatiniu keliu: orientuojasi į poreikius ir dažnai komercinius interesus. Taip pat šie centrai ir vaikų bei jaunimo klubai rūpinasi intervencija ir prevenciniu darbu. Animaciniuose centruose dirba animatoriai, socialiniai pedagogai, mokytojai, socialiniai darbuotojai.

Išvados. Apibendrinus ekspertų interviu duomenis galima teigti, kad nėra vienintelio efektyviausio UDC modelio. UDC modelio ypatumus lemia bendruomenės poreikiai. Interviu rezultatai parodė, kad multifunkciniai centrai apima platų spektrą socialinių edukacinių paslaugų pradedant vaikų priežiūra – baigiant socialinių paslaugų namuose teikimu. Dažniausiai centrų valdyme aktyviai dalyvauja suinteresuotos bendruomenės organizacijos bei tėvai. Centrų visą ar bent pusę biudžeto sudaro savivaldybės (valstybės) lėšos.

Visus aptartus multifunkcinius centrus galime skirstyti į kelias kategorijas:

- Liberalūs pagrindinį švietimą atstovaujantys centrai. Prie šios centrų grupės galime priskirti Danijos jaunimo, laisvąsias (alternatyvias) mokyklas, JAV neformalaus ugdymo centrai.
- Darbinių, profesinį ugdymą, socialinę pagalbą atstovaujantys centrai (kai kurios Jaunimo mokyklos, socialinis, bendruomenės darbas. Jie fokusuojasi į socialinį darbą, globą, bendruomeninį darbą.
- Socialinę pedagogiką ir globą atstovaujantys centrai, atstovaujantys socialinę-pedagoginę pagalbą, prevenciją.

3. IŠVADOS

Universalų daugiafunkcinių centrų galima apibūdinti kaip instituciją, teikiančią švietimo, kultūros, sociokultūrines ir rekreacines paslaugas, orientuotas į tamė regione gyvenančių žmonių poreikius, vaikams ir suaugusiems.

Užsienio šalių bendruomenės, sociokultūrinių centrų veiklos analizė leidžia teigti, užsienio šalyse veikiančios bendruomenės/ sociokultūrinių centrų veikla orientuota į atitinkamos bendruomenės gyventojų poreikius. Centrų veikla nukreipta į visas gyventojų grupes bei sluoksnius (galima tenkinti savo interesus) ir apima darbą su neįgaliaisiais; suaugusiais; ikimokyklinio ir mokyklinio amžiaus vaikais, socialinių problemų turinčiais asmenimis, darbą su pagyvenusiais. Centrai užsiima animacine veikla: poilsio organizavimas, švenčių rengimas, sportinė veikla, išgyvenimo ir kt. Socialinio darbo srityje didžiausias dėmesys yra skiriamas individų įgalinimui ir socialinei pagalbai. Kiekviename centre dirba keletas etatinių darbuotojų, kiti - savanoriai. Centrų pavadinimus lemia bendruomenės istorinės tradicijos: centrai yra vadinami skirtingai – sociokultūriniai, socialiniai – edukaciniai - animaciniai, bendruomenės, vaikų ir jaunimo, socialiniai centrai.

Centrų finansavimas galimas dviejų būdų:

- visapusiškas - valstybės arba veiklos;
- tam tikrų paslaugų finansavimas (atskirų programų finansavimas).

Dažniausiai UDC finansuojami panaudojant nacionalinį, savivaldos biudžetus, programas ar projektus. Paprastai, siekiant veiklos kokybės, pageidautina, kad 80 proc. lėšų, skirtų valstybės (savivaldybės). Geriausiai, kad lėšos būtų įforminamos šalies/savivaldybės biudžetuose.

Teorinių UDC atsiradimo prielaidų analizė parodė, jog būtina, kad UDC steigimas padės užtikrinti geresnes mokymosi starto galimybes kaimo vietovėse gyvenantiems vaikams; užtikrins aukštesnį ikimokyklinio ugdymo ir neformalaus užimtumo paslaugų prieinamumą; paskatins kaimo vietovėse gyvenančių asmenų reintegraciją darbo rinkoje. Universalių centrų teikiamos neformaliojo ugdymo paslaugos taip pat leis užtikrinti aukštesnį kaimo vietovių darbo jėgos kompetencijų lygį.

Apibendrinus savivaldybių darbuotojų anketinės apklausos rezultatus, nustatyta, kad rajonuose veiksmingiausiai kelias socioedukacines funkcijas išplėtoję yra bendruomenių centrai, vaikų dienos, kultūros ir kitą neformalaus ugdymo veiklą teikiantys centrai bei įvairūs socialinę, pedagoginę, psichologinę pagalbą suaugusiems ir vaikams teikiantys centrai. Šių institucijų veiklos sėkmė susijusi su veiklos atitikimu bendruomenės poreikiams, žmogiškaisiais ištekliais: aktyviais, atsakingais kompetentingais, pasiaukojančiais darbuotojais, aktyviu lyderiu, bei būtinais veiklai vykdyti materialiniais ištekliais. Realių išvadų kiek UDC kiekvienoje savivaldybėje turėtų būti daryti negalima: daugelis respondentų pabrėžė, kad centrai turėtų būti kiekvienoje seniūnijoje ne taip būtų priartintos ir užtikrintos paslaugos kiekvienam asmeniui nepriklausomai nuo jo gyvenamosios vietos.

Daugumos respondentų nuomone daugiafunkcinių centrų veikla turėtų būti susijusi su popamokiniu vaikų užimtumu, suaugusių užimtumu, ikimokykliniu ugdymu. Taip pat jame turėtų būti teikiamos socialinės ir psichologinės paslaugos įvairaus amžiaus žmonėms. Centruose turėtų dirbti socialiniais pedagogai, socialiniai darbuotojai, psichologai, ikimokyklinio ugdymo specialistai, pedagogai, bibliotekininkai, informacinių technologijų specialistai.

Savivaldybių atstovai neturi vieningos nuomonės ir dėl finansavimo šaltinio. Daugelis respondentų mano, kad pusę institucijos biudžeto turi būti finansuojama iš savivaldybės lėšų, kita pusė – iš projekto lėšų ar valstybės lėšų. Daugumos nuomone, UDC turėtų būti pavaldi

savivaldybei. Ekspertai paminėjo viešąsias įstaigas, kurias inicijuotų ir steigtų veiklios bendruomenės, nevyriausybinių organizacijos, neformalaus ugdymo centrai, bažnyčios ar suinteresuoti privatūs asmenys kartu su savivaldybe, seniūnijomis, tuo plėsdami UDC įvairovę bei finansavimo galimybes.

Apibendrinant tyrimų rezultatus, galima teigti, kad UDC tikslas - padėti tenkinti įvairių interesų grupių konkrečioje teritorijoje socialinius, edukacinius poreikius, telkiant valstybinius, privačius, nacionalinius ir vietinius išteklius, remiantis prieinamumo, kontekstualumo, įvairovės, kompleksiško, partnerystės ir bendradarbiavimo tarp įvairių socialinių partnerių principais.

Vadovaujantis šalies bendruomenių veiklos patirtimi, galima teigti, kad vieningo centro veiklos modelio būti negali. Bendruomenių poreikių ir galimybių įvairovė turės įtakos ir centrų veiklos įvairovei.

Įvertinus Lietuvoje veikiančių centrų padėtį galime teigti, kad universalūs daigafunkciniai centrai gali būti steigiami kaimuose ir miesteliuose, turinčiuose keletą šimtų gyventojų, taip pat ir miestuose. Vis dėlto prioritetas galėtų būti teikiamas UDC steigimui kaimo vietovėse, kur opesnės socioedukacinių paslaugų problemos.

Pagrindinės savivaldybės darbuotojų, užsienio ir Lietuvos ekspertų interviu išvados dėl UDC pateikiamos 3.1 lentelėje.

3.1. lentelė. Pagrindinės UDC esamos būklės ir tendencijų analizės išvados

Savivaldybių nuomonė	Lietuvos ekspertų nuomonė	Užsienio ekspertų nuomonė
UDC veikla turėtų būti susijusi su neformaliu ugdymu, suaugusių užimtumu, ikimokykliniu ugdymu bei jame turėtų būti teikiamos socialinės ir psichologinės paslaugos įvairaus amžiaus žmonėms	Vieningo centro veiklos modelio negali būti. Bendruomenių poreikių ir galimybių įvairovė įtakos ir centrų veiklos įvairovei. Pagrindiniai priimami pasiūlymai: UDC steigėjais savivaldybės taryba ir/ar bendruomenės taryba	UDC apima platų spektrą socialinių edukacinių paslaugų pradedant vaikų priežiūra – baigiant socialinių paslaugų namuose teikimu
UDC turėtų dirbti socialiniai pedagogai, darbuotojai, psichologai, ikimokyklinio ugdymo specialistai, pedagogai, bibliotekininkai, IT specialistai	Kelių suinteresuotų partnerių įsteigtos įstaigos veikla yra perspektyvesnė, nes pastovus bendradarbiavimas ir bendrų tikslų siekimas labiau pateisins bendruomenės narių lūkesčius	Nėra vienintelio efektyviausio UDC modelio. UDC modelio ypatumus lemia bendruomenės poreikiai
Pageidautina, kad pusę institucijos biudžeto turi būti finansuojama iš savivaldybės lėšų, kita pusė – iš projekto lėšų ar valstybės lėšų		UDC visą ar bent pusę biudžeto sudaro savivaldybės (valstybės) lėšos
UDC – savivaldybės pavaldumo įstaiga, tačiau gali būti plėtojamos ir viešosios įstaigos, NVO ir pan.		valdyme aktyviai dalyvauja suinteresuotos bendruomenės organizacijos bei tėvai

Šaltinis: sudaryta autorių

Remiantis šios ataskaitos medžiaga, siūlomas UDC modelio aprašas (Trečioji dalis - dokumento „Universalūs daigafunkciniai centrai (UDC): UDC modelio aprašas“ projektas).